

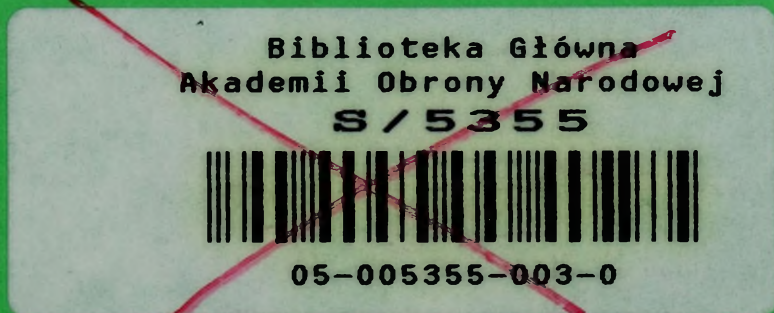

**AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ**

**WPLYW GLOBALIZACJI
NA PRZEMIANY PROCESÓW
WYCHOWANIA OBRONNEGO
W POLSCE**

65264

WARSZAWA 2002

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

WPŁYW GLOBALIZACJI NA PRZEMIANY PROCESÓW WYCHOWANIA OBRONNEGO W POLSCE

Praca pod kierunkiem naukowym:
Płk rez. dr hab. Ryszarda STĘPNIA

WARSZAWA 2002

Recenzent:
Płk w st. spocz. prof.dr hab. Bogdan **SZULC**

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1.ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ	5
1.1. Zakres problematyki badawczej	5
1.2. Cele badań	6
1.3. Problemy badawcze	6
1.4. Metody badań	7
2. ISTOTA I SPECYFICZNE WŁAŚCIWOŚCI PROCESÓW GLOBALIZACJI NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU (ppłk dr Z.Nowakowski).....	9
2.1. Pojęcie, przejawy i główne cechy globalizacji.....	11
2.2. Globalizacja procesów politycznych.....	17
2.3. Globalizacja procesów gospodarczych.....	23
2.4. Globalizacja procesów społeczno-kulturowych.....	30
3.PROCES WYCHOWANIA OBRONNEGO I JEGO ZŁOŻONOŚĆ W OBLICZU GLOBALIZACJI (dr hab. Ryszard STĘPIEN).....	38
3.1 Globalizm i wielokulturowość a edukacja.....	38
3.2. Nauczyciel wobec globalizacji i zagrożeń bezpieczeństwa.....	48
3.3. Psychospołeczne aspekty zachowań ludzi w obliczu globalnych zagrożeń.....	60
4. IDEA GLOBALIZACJI WE WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI WOBEK WYZWAŃ SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO (ppłk dr S.Ślusarczyk).....	67
4.1. Istota i wyzwania globalizacji a rozwój cywilizacji informacyjnej.....	67
4.2. Kształcenie ustawiczne wobec wyzwań globalizacji	77
4.3. Kształcenie na odległość – na drodze do społeczeństwa informacyjnego.....	.89
UOGÓLNIENIA I WNIOSKI	99
BIBLIOGRAFIA	101
ZAŁĄCZNIKI	107

WSTĘP

Wszelkie, nawet najlepiej pod względem formalnym przygotowane rozwiązania organizacyjne w zakresie funkcjonowania różnych instytucji rządowych i samorządowych odpowiadających za problematykę bezpieczeństwa i obronności, wymagają starannego przygotowania kompetentnych ludzi. Z tego właśnie powodu tak ważna jest współcześnie pedagogiczna refleksja służąca racjonalnemu kształtowaniu świadomości obronnej obywateli i umożliwiająca stałe optymalizowanie różnych form edukacyjnych.

Aktualny kształt systemu edukacji obronnej w Polsce z pewnością nie odpowiada już stale zmieniającym się warunkom społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturowym. Dotyczy to głównie takich nowych procesów i zjawisk, jak globalizacja życia, terroryzm i gwałtowne tempo przemian, których skutki docierają do większości mieszkańców globu ziemskiego i wymagają określonych zachowań grup społecznych i jednostek ludzkich.

Coraz częściej upowszechniany jest pogląd, iż współczesny człowiek, mniej lub bardziej przygotowany do pokonywania coraz to bardziej złożonych i zaskakujących zagrożeń cywilizacyjnych, musi wykazywać się nie tylko aktywnością i odpowiedzialnością obywatelską, ale także kreatywnością w działaniu i zdolnością do pokonywania lęku oraz niepewności.

W obliczu ugruntowywania się globalizmu i poszerzania się pola niepewności ze względu na drastyczne różnice w poziomie życia bardzo wielu ludzi, pedagodzy wskazują na następujące konteksty współczesnej rzeczywistości:

- zmienność świata;
- status otaczających nas zjawisk i procesów;
- globalizacja świata;
- odmrażanie zjawiska nacjonalizmu, jako fenomenu integracji;
- młodzież jako podmiot przemian;

- stan świadomości cywilizacyjnej uczniów i nauczycieli;
- oczekiwania nauczyciela wobec szkoły, jako miejsca pracy.¹

Niniejsze opracowanie jest próbą określenia wpływu globalizacji na przemiany procesów wychowania obronnego w Polsce. Druga część badań będzie przeprowadzona w przyszłym roku i obejmie szeroko rozumiane zagadnienia edukacji międzykulturowej.

W ten sposób, o czym jest mowa w rozdziale metodologicznym, możliwe będzie zrealizowanie zadania badawczego zatytułowanego: „Pedagogika obronna wobec procesów globalizacji i edukacji międzykulturowej”. Opracowanie składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, uogólnień i wniosków, bibliografii i załączników.

---

¹ Zob. H.Kwiatkowska, Edukacja nauczycieli. Konteksty-Kategorie-Praktyki, Warszawa 1997. s. 9-60.

1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

1.1. Zakres problematyki badawczej

Pedagogika obronna, czy też jak twierdzą cywilni pedagodzy, wychowanie obronne, pozostaje w bezpośrednim związku z postępującymi procesami globalizacji i międzykulturowości. Szczególnie istotne wydają się nowe technologie, wprowadzające ludzkość w epokę komunikacji uniwersalnej. Współcześnie „informacje najbardziej dokładne i najbardziej aktualne mogą być dostępne dla każdego na całej kuli ziemskiej, często w krótkim czasie i dotrzeć do najodleglejszych regionów. Wkrótce interaktywność umożliwi nie tylko otrzymywanie informacji, lecz również prowadzenie dialogu, dyskusji oraz przekaz informacji i wiedzy bez ograniczeń przestrzennych i czasowych.”¹

Nie jest więc zastanawiający fakt, iż w ostatnich kilku latach pojawia się wiele opracowań mających w perspektywie integracji Europy, ale również w aspekcie przenikania się kultur. Coraz częściej mówi się i pisze o idei edukacji międzykulturowej w Polsce i na świecie, o tożsamości jednostki w obliczu wielokulturowości i o konieczności kształtowania otwartości na inność (obcość).

Z kolei w dyskusji na temat przyszłego kształtu polskiej oświaty i edukacji mówi się o europejskim aspekcie poszukiwań badawczych.²

Pojawia się zatem pilna potrzeba podjęcia badań mających na celu określenie związków i zależności, jakie występują między stale rozwijającą się teorią i praktyka edukacji obronnej (edukacji dla bezpieczeństwa) w Polsce, a procesami globalizacji i różnymi obszarami międzykulturowości oraz przenikania się kultur.

Podjęte zadania badawcze: Pedagogika obronna wobec procesów globalizacji i edukacji międzykulturowej’ zostało ujęte w postaci dwóch następujących tematów:

¹ Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przew. Jacques'a Delorsa, Warszawa 1998, s. 37

² Zob. m.in. Edukacja w perspektywie integracji Europy, pod red. Miariana Ochmańskiego, Teresy Sokółowskiej-Dzioba i Andrzeja Pieleckiego, Warszawa 2001; Edukacja Międzykulturowa w Polsce i na świecie, pod red. Tadeusza Lewowickiego, Katowice 2000.

„Wpływ globalizacji na przemiany procesów wychowania obronnego w Polsce” i „Edukacja międzykulturowa i jej wpływ na przygotowania obronne społeczeństwa”

Synteza wyników badań będzie opracowana w 2004 roku.

1.2. Cele badań

Celem głównym podjętych badań jest: określenie zmian w teorii i praktyce pedagogiki obronnej, zarówno tych, które dokonują się pod wpływem procesów globalizacji i międzykulturowości, jak i tych, które należałoby wprowadzić w celu optymalizacji różnych form edukacji mającej na celu przygotowanie młodzieży i dorosłych do aktywnego realizowania celów i zadań obronnych oraz wynikających z potrzeby przeciwstawiania się zagrożeniom bezpieczeństwa.

Celem badań podjętych w ramach niniejszego tematu jest określenie istoty i specyficznych właściwości procesów globalizacji, zbadanie istoty globalizacji we współczesnej edukacji w aspekcie wyzwań społeczeństwa informacyjnego oraz ukazanie specyfiki procesu wychowania obronnego.

1.3. Problemy badawcze

Główny problem badawczy sformułowano następująco: na czym polega istota globalizacji w aspekcie szeroko pojmowanej edukacji i w jakim zakresie wpływa ona na zmiany w wychowaniu obronnym społeczeństwa?

A oto problemy szczegółowe:

1. Jakie specyficzne właściwości procesów globalizacji można współcześnie wyodrębnić i w jakim stopniu odzwierciedlają one zmiany w różnych obszarach działalności ludzkiej?
2. W czym głównie przejawia się idea globalizacji we współczesnej edukacji i jaki ma ona związek z różnymi społecznymi wymiarami społeczeństwa informatycznego?
3. Jakie zmiany należałoby wprowadzić do procesu wychowania obronnego, by uwzględniały one charakter i treść wyzwań globalnych?

1.4.. Metody badań

Podstawową metodą badań uczyniono analizę i krytykę literatury źródłowej. Wśród wielu opracowań, których treść wyznaczyła myślenie o zakresie tematyki objętej badaniem były również wcześniejsze materiały studyjne, prace kwalifikacyjne i opracowania pokonferencyjne. Wynika to z faktu, iż w Instytucie Nauk Humanistycznych od roku 1993 prowadzone są systematyczne badania mające na celu opracowanie pedagogicznej teorii edukacji obronnej i edukacji dla bezpieczeństwa. Warto więc wymienić między innymi takie opracowania książkowe i materiały z badań, jak:

- Edukacja dla bezpieczeństwa. Materiały z konferencji naukowej 24-25 maja 1994 r., pod red. Ryszarda Stępnia, Warszawa 1994, AON;
- Kształcenie i wychowanie w toku przemian. Materiały z konferencji naukowej 16 listopada 1993 r., pod red. nauk. Zygmunta Markockiego i Ryszarda Stępnia, Warszawa 1994, AON;
- Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP. Diagnoza, pod kier.nauk. Ryszarda STĘPNIA, Warszawa 1996, AON; R.Stępień, Dylematy charakter armii, a rzeczowe i instytucjonalne przemiany wychowania wojskowego (po roku 1989), Warszawa 1997, AON;
- Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP. „DZETA”, pod red. Ryszarda STĘPNIA, Warszawa 1998, AON. (+ dwa tomy załączników).
- J.Kunikowski, Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP, Warszawa 1995, Bellona.
- Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa, pod red. nauk. Ryszarda Stępnia, Warszawa 1999, AON.
- Miejsce i rola Nauk Humanistycznych w edukacji obronnej, pod kier. Lecha Wyszczelskiego, Warszawa 1999, AON.
- B.Szulc. Wychowanie obronne w wybranych państwach świata, (w:) Edukacja dla Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji naukowej, Płock 2000, wyd. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica.

- T.Jemioło, Bezpieczeństwo globalne w pierwszych dekadach XXI wieku, (w:) Patriotyzm. Obronność. Bezpieczeństwa, pod red. Eugenii Anny Wesołowskiej i Andrzeja Szerauca, Warszawa 2002, wyd. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica i AON.

W toku badań wykorzystano także bogaty dorobek Zaocznego Podyplomowego Studium Edukacji Obronnej i Zarządzania Kryzysami, które funkcjonuje w INH od pięciu lat. Słuchacze Studium, na ogół nauczyciele przysposobienia obronnego w szkołach, policjanci, funkcjonariusze służby więziennej i Państwowej Straży Pożarnej, kierownicy Wojewódzkich Wydziałów Zarządzania Kryzysowego, oficerowie WP itp., przygotowują bardzo interesujące prace dyplomowe, zawierające najnowsze rozwiązania wykorzystywane w edukacji obronnej i podczas przeciwstawiania się różnorodnym zagrożeniom.

2. ISTOTA I SPECYFICZNE WŁAŚCIWOŚCI PROCESÓW GLOBALIZACJI NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU

Wydarzenia, które nastąpiły po upadku muru berlińskiego w 1989 roku zapoczątkowały nowy układ stosunków międzynarodowych oparty na globalnej współpracy i kooperacji pomiędzy państwami, narodami, a także różnego rodzaju transnarodowymi organizacjami o charakterze politycznym, gospodarczym i kulturalnym. Dzisiejszy postzimnowojenny świat stał się przedmiotem zainteresowań i analiz wielu publikacji stricte naukowych jak też pozycji książkowych wchodzących w skład literatury popularnonaukowej. Do najpoczytniejszych książek, próbujących uchwycić istotę i sens współczesnych przemian cywilizacyjnych, należą m.in. : *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego* Samuela P. Huntingtona, *Wielki Wstrząs, Koniec Historii* i *Ostatni człowiek* Francisa Fukuyamy, *Mocarstwa świata: narodziny, rozkwit, upadek* Paula Kennedyego a także *Lexus i drzewo oliwne: zrozumieć globalizację* Thomasa L. Friedmana. Wymienione książki, włącznie z wieloma esejami i publikacjami Roberta D. Kaplana oraz A. Tofflera, próbują określić źródła, przesłanki i konsekwencje przyszłościowych ogólnoswiatowych przeobrażeń społeczno – kulturowych i geopolitycznych. Wspólnym dla wszystkich tych książek jest, zdaniem T. Friedmana, to, że zyskały one rozgłos: *ponieważ każda z nich próbowała jednym chwytliwym terminem opisać „to coś”, czyli centralny mechanizm, zasadniczy motor, odpowiedzialny za wydarzenia międzynarodowe w postzimnowojennym świecie, nazywając go zderzeniem cywilizacji, chaosem, upadkiem imperiów czy triumfem liberalizmu*¹. Cytowany publicysta twierdzi zaś, że: *jeśli chce się zrozumieć postzimnowojenny świat, to trzeba zacząć od uświadomienia sobie, iż powstał nowy międzynarodowy system – globalizacja. To jest „to coś”, na czym należy się skupić. Globalizacja nie jest jedynym procesem, który wpływa na wydarzenia rozgrywające się dziś na świecie, ale jeśli istnieje jakaś gwiazda przewodnia czy siła kształtująca świat, to jest nią właśnie ów system. Nowy jest*

¹ T. L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne: zrozumieć globalizację*, Poznań 2001, s.17

*system; stare są polityka, chaos, zderzenie cywilizacji i liberalizm. Dramatem postzimnowojennego świata jest wpływ tego nowego systemu na wszystkie odwieczne emocje i aspiracje ludzkie. Jest to złożony dramat, którego ostatni akt nie został jeszcze napisany*¹. Za zasadne należy uznać twierdzenie, że dramaturgia procesów globalizacji wiąże się z ambiwalencją poglądów na temat szans i zagrożeń im towarzyszących. Zwolennicy globalizacji uważają, że może ona między innymi:

- przyspieszyć rozwój cywilizacyjny świata,
- wyznaczyć nowe perspektywy rozwoju ekonomicznego poszczególnych regionów i kontynentów,
- przyczynić się do wzrostu dobrobytu i znoszenia różnorodnych zbędnych barier między narodami,
- wpłynąć pozytywnie na wymianę doświadczeń i wzajemne uczenie się,
- wykreować nowe formy życia publicznego i współpracy międzynarodowej w zakresie bezpieczeństwa i obrony pokoju w skali ogólnoświatowej,
- umożliwić dostęp, krajom biednym i rozwijającym się, do zróżnicowanych dóbr konsumpcyjnych, najnowszych technologii i środków komunikacji międzynarodowej,
- pomóc w powszechnym respektowaniu praw ludzkich i obywatelskich,
- przyczynić się do kształtowania proekologicznej świadomości i odpowiedzialności za środowisko naturalne.

Natomiast do zagrożeń, wiążących się z globalizacją i jednocześnie z niej wynikających, najczęściej zalicza się :

- polityczną, gospodarczą i kulturową marginalizację pewnych regionów i krajów (z reguły biednych, najmniej rozwiniętych),
- destrukcyjny wpływ żywiłowego przepływu kapitału, w ramach globalnego systemu finansowego, na słabsze gospodarki,
- wzrost korupcji oraz operacji „prania brudnych pieniędzy” na dużą skalę,
- rozwój transnarodowej zorganizowanej przestępczości włącznie z terroryzmem,
- pogłębiającą się nierówność w sferze dochodów pomiędzy „bogatymi” i „biednymi”,
- narzucanie narodom i poszczególnym grupom społecznym ujednoczonych standardów w każdej dziedzinie życia (proces „westernizacji”) niejednokrotnie

---

¹ Tamże, s. 17

sprzecznych z miejscową kulturą i tradycją, a wynikających z tzw. „globalnej monokultury”,

- obawy co do pełnej realizacji priorytetów i interesów narodowych, szeroko pojętych, wynikające z coraz większego stopnia współzależności między państwami.(„ erozja suwerenności”).

W literaturze przedmiotu można znaleźć dużo więcej opinii wartościujących na temat globalizacji, poczynając od uznawania jej za pułapkę i „atak na demokrację i dobrobyt”, aż do apeli o jej umacnianie i zakończenie „ okresu technologicznej stagnacji” Zachodu. Wydaje się jednak, że nie ma dla niej alternatywy. Globalizacja nie jest wyborem, jest po prostu rzeczywistością. Dlatego też nie chodzi o jej wartościowanie, ale zrozumienie sensu i logiki przeobrażeń z nią związanych, ponieważ stała się ona nieodłączną cechą nowego etapu rozwoju cywilizacji, w którą wszedł dzisiejszy świat.

2.1. Pojęcie, przejawy i główne cechy globalizacji

Geneza i ewolucja globalizacji. W specjalistycznych publikacjach poświęconych interesującej nas problematyce wyróżnia się zazwyczaj dwie „ epoki globalizacji ”, zawierające w sobie jej narodziny i rozwój. Pierwsza epoka globalizacji rozpoczęła się od połowy XIX wieku i trwała do końca lat dwudziestych minionego stulecia. Potwierdza to T. L. Friedman, znany publicysta amerykański – dwukrotny laureat Nagrody Pulitzera, który twierdzi, że właśnie w tymże okresie czasu świat przeżywał epokę globalizacji zbliżoną do dzisiejszej, lecz o nieco mniejszym zasięgu: *jeśli porówna się wymianę handlową i przepływ kapitału między krajami z ich produktem narodowym brutto oraz przepływ siły roboczej z liczbą ich ludności to okazuje się, że okres globalizacji poprzedzający pierwszą wojnę światową był bardzo podobny do epoki, w jakiej obecnie żyjemy./.../. W tamtych czasach ludzie migrowali na ogromną skalę, a przed 1914 rokiem państwa nie wymagały – chyba że toczyła się wojna – od podróżnych, by posiadali paszporty. Większość emigrantów, którzy masowo przybywali do Ameryki, nie miała wiz. Kiedy się weźmie pod uwagę te wszystkie czynniki oraz uwzględni się pojawienie takich wynalazków, jak statek parowy, telegraf*

*i w końcu telefon, można z powodzeniem stwierdzić, że ta pierwsza epoka globalizacji zmniejszyła rozmiar świata z „dużego” na „średni”.¹ Cytowany autor upadek pierwszej epoki globalizacji wiąże z trzema ówczesnymi ogólnoswiatowymi wydarzeniami, tj. pierwszą wojną światową, rewolucją październikową i Wielkim Kryzysem gospodarczym. Były to wydarzenia, które, zdaniem T.L. Friedmana, wraz z międzynarodowym układem sił powstałym po drugiej wojnie światowej, zapoczątkowały podział świata i wstrzymały proces jego jednoczenia się, a więc proces globalizacji do 1989 roku. W tymże właśnie roku, po upadku muru berlińskiego, rozpoczęła się nowa epoka globalizacji, zwana drugą: *Choć między obiema epokami występuje wiele podobieństw, (konstatuje T.L. Friedman) nową cechą dzisiejszej epoki globalizacji jest stopień i siła powiązań między krajami, co czyni świat jednym wielkim rynkiem i globalną wioską. /.../. Mówiąc w skrócie, nowa epoka globalizacji ma pewne elementy, które znamy z przeszłości (z tym, że występują one z dużo większym natężeniem) , elementy, których nigdy wcześniej nie obserwowaliśmy, i elementy zupełnie nowe, których nawet w pełni nie rozumiemy. /.../. Jeśli pierwsza epoka zmniejszyła rozmiar świata z „dużego” na „średni”, to w nowej epoce skurczył się on ze „średniego” do „małego”.²**

Gwoli ścisłości należy nadmienić, że istnieje również grupa politologów, ekonomistów i historyków, która upatruje założeń globalizacji w początkach rozwoju handlu zamorskiego w okresie starożytności, ewentualnie wiąże genezę tego procesu z ekspansją handlową krajów europejskich i rozwojem systemu kolonialnego w XIV wieku ery nowożytnej.

Rozmiar i kształt dzisiejszej globalizacji, ujmowanej jako zjawisko wielowymiarowe, stanowi konsekwencję wielu procesów i czynników, do których najczęściej zalicza:³

- rozwój transportu, informatyki i telekomunikacji kreujący techniczne warunki do szybszego i tańszego przepływu, ponad granicami państw, informacji, ludzi i
- różnorodnych czynników produkcji,
- tworzenie i kształtowanie kompatybilnej infrastruktury biznesu w postaci

¹ Tamże, s. 11-12

² Tamże, s. 13,15.

³ Zob. m.in.: R.Kuźniar,

- infrastruktury twardej (dot. połączeń drogowych i kolejowych, portów lotniczych, hoteli itp.) oraz infrastruktury miękkiej, obejmującej m.in. odpowiednią infrastrukturę legislacyjną, komputerowe połączenia informatyczne, bankowość elektroniczną, jakość usług telekomunikacyjnych itp.,
- liberalizację międzynarodowych stosunków gospodarczych, likwidującą bariery celne, stawiającą na swobodę wymiany walut i wolność w przepływie kapitału,
- deregulację gospodarek narodowych, która sprawia, że stają się one otwarte na zagraniczną konkurencję. Dotyczy to produkcji, a także wszelkiego rodzaju usług, na przykład: handlowych, bankowych, telekomunikacyjnych, medialnych (informacyjnych),
- pojawienie się nowych podmiotów na scenie globalnej w postaci różnego rodzaju organizacji, fundacji i korporacji transnarodowych, które w coraz większym stopniu partycypują w kształtowaniu politycznych i społeczno – ekonomicznych realiów współczesnego świata,
- funkcjonowanie, w coraz większej liczbie państw, zunifikowanych reguł i norm postępowania wynikających z demokratycznych systemów rządzenia oraz prorynkowej polityki gospodarczej. Prowadzi to w konsekwencji do consensusu chociażby w takich, na przykład, sprawach jak: respektowanie praw człowieka i praw obywatelskich, tworzenie warunków do edukacji i samorozwoju społeczeństw, ograniczanie i eliminowanie zagrożeń ekologicznych świata, redukcja zbrojeń, poszanowanie własności intelektualnej i praw autorskich itp.,
- wyjątkowo korzystne dla procesów globalizacji warunki ideologiczno – polityczne, społeczne i psychologiczne, w sytuacji gdy kapitalizm stracił konkurenta w postaci alternatywnej idei socjalizmu.

Wielość oraz złożoność źródeł i przesłanek współczesnej globalizacji dowodzi, że jest ona procesem niezwykle złożonym i jednocześnie wielowątkowym.

Pojęcie i istota globalizacji. Globalizacja, będąc terminem wielowymiarowym, posiada różne konotacje znaczeniowe, determinowane sposobem podejścia do jej istoty. W naukowych i popularnonaukowych wydawnictwach najczęściej interpretuje się ją jako specyficzne zjawisko, określony proces lub złożony system. *Globalizacja jako zjawisko* oznacza ogół różnorodnych realnych zdarzeń

zachodzących w świecie, sprzyjających jego integracji i w konsekwencji unifikacji. Tak rozumiana globalizacja stanowi, najogólniej rzecz ujmując, wynik rozwoju sił wytwórczych i postępującej internacjonalizacji różnych przejawów, szeroko pojętego, życia społecznego. Z kolei *identyfikowanie globalizacji z procesem* pozwala ją ująć jako przebieg następujących po sobie, powiązanych przyczynowo określonych zmian, stanowiących kolejne fazy rozwoju cywilizacji ludzkiej. W tej sytuacji globalizacja oznacza kolejny, bardziej zaawansowany etap społeczno - ekonomicznego rozwoju narodów i społeczeństw, zmierzający do ujednoczenia ich życia w oparciu o wartości, normy, reguły i standardy ogólnoświatowe. Należy nadmienić, że w tym ujęciu globalizacja oznacza także proces „kurczenia się” świata¹ w sensie czasowo – przestrzennym, gdzie czas i odległość, zredukowane dzięki nowoczesnej technice do minimum, sprzyjają szybkiemu przemieszczaniu się informacji, ludzi i różnego rodzaju zasobów ponad granicami państw i kontynentów. Ideę „kurczenia się” świata lapidarnie i niezwykle trafnie określił S. Tallbott, zastępca sekretarza stanu USA, który stwierdził: *co dzieje się tam, ma znaczenie tutaj (what happens there matters here)*. W trzeciej z wymienionych, zasadniczych perspektyw badawczych, *globalizację traktuje się jako złożony system* posiadający określoną strukturę i swoiste, specyficzne właściwości. Należy zaznaczyć, że niniejszy system stara się uporządkować oraz powiązać w logiczną całość te procesy i zjawiska, które są immanentnie przypisane obecnej formie rozwoju życia międzynarodowego, utożsamianej z epoką globalizacji. Wydaje się, że ostatnie z prezentowanych podejść do istoty globalizacji jest podejściem najszerszym, systemowo analizującym zjawiska i procesy stanowiące jej treść, a więc integrującym w sobie dwie wcześniej wymienione orientacje badawcze. Dlatego też uznano je za szczególnie użyteczne dla dalszej refleksji teoriopoznawczej nad przejawami i głównymi wymiarami, cechami nowopowstającego globalnego systemu międzynarodowego.

Przejawy i specyficzne cechy globalizacji. Zasadność systemowego podejścia, do analizy przejawów i specyficznych właściwości globalizacji, potwierdza T.L. Friedman, pisząc o interesującym nas problemie w następujący sposób: *Wszyscy wiedzieliśmy, że rodzi się nowy system, który ustali nowe ramy dla stosunków*

¹ Zob. Z. Bauman, *Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika*. Warszawa 2000

międzynarodowych, lecz nie mieliśmy pojęcia, jak go zdefiniować, dlatego też staraliśmy się go scharakteryzować, mówiąc, czym nie jest. Nie był zimną wojną. Dlatego nazwaliśmy go światem postzimnowojennym.

Lecz im więcej podróżowałem po świecie, tym bardziej stawało się dla mnie jasne, że wcale nie żyjemy w pogmatwanym, niespójnym, nieokreślonym postzimnowojennym świecie, ale w nowym międzynarodowym systemie. System ten kieruje się własną logiką, prawami, presjami i zachętami i zasługuje na własną nazwę: „globalizacja”. Nie jest to żadna przelotna ekonomiczna moda czy przejściowy trend, lecz dominujący system, regulujący stosunki międzynarodowe – system, który po upadku muru berlińskiego zastąpił system zimnej wojny.¹ Globalizacja rozumiana jako nowy logiczny i w miarę spójny system międzynarodowy posiada swoje specyficzne cechy i właściwości. Do najistotniejszych z nich należą² :

- a) integracja, oznaczająca powiązanie świata. Synonim niniejszego powiązania stanowi sieć, umożliwiająca bezpośrednie kontakty ludzi ze sobą bez jakiegokolwiek pośrednictwa oraz nadzoru i kontroli. Za przykład może tu posłużyć Internet, symbolizujący ideę wspólnoty i wolności,
- b) ewolucyjność i zarazem ustawiczność przemian, wyrażone w postaci dynamicznego procesu jednoczenia się rynków, państw i technologii,
- c) oparcie przyszłych zunifikowanych polityczno – gospodarczych struktur świata na liberalizmie i wolnorynkowej polityce gospodarczej. Oznacza to uznanie idei demokracji za ideę ogólnoświatowego ładu i porządku,
- d) dążenie do kulturalnej homogenizacji świata włącznie z jej amerykańizacją,
- e) informacyjne zespolenie świata bazujące na najnowszej technologii w postaci : komputeryzacji, miniaturyzacji, cyfryzacji, komunikacji satelitarnej, światłowodów oraz Internetu. Sądzić należy, że rozwój tzw. międzynarodowych infostrad, w stosunkowo niedługim czasie stworzy dla globalizacji nowe możliwości i perspektywy rozwoju,
- f) szybkość myślenia i działania ludzkiego, uznana za miarę systemu opartego na globalizacji. Tak rozumiana szybkość ma sprzyjać szybkiemu robieniu interesów, szybkiemu podróżowaniu, komunikowaniu się i rozprzestrzenianiu innowacji,

¹ T.L. Friedman, *Lexus...*, wyd. cyt., s.25

² Por. Tamże, s. 25 - 35

g) własny wzorzec demograficzny preferujący przyspieszoną migrację ludzi ze wsi do miast i odwrót od wiejskiego (zaściankowego) stylu życia na rzecz egzystencji opartej na ogólnoświatowych, globalnych standardach,

h) charakterystyczna dla globalizacji struktura władzy oparta na równowadze pomiędzy:

- Stanami Zjednoczonymi, jako jedynym supermocarstwem, a pozostałymi państwami,
- państwami a globalnymi rynkami,
- jednostką ludzką a państwem.

Wyszczególnione cechy i właściwości globalizacji, zdaniem T.L. Friedmana, jednoznacznie wskazują na trzy czynniki sprawcze sprzyjające jej powstaniu i ewolucji. Wymieniony publicysta zalicza do nich przemiany w sposobie komunikowania się (wynikające z demokratyzacji technologii), przemiany w sposobie inwestowania (wynikające z demokratyzacji finansów) i przemiany w sposobie zdobywania wiedzy o świecie (związane z demokratyzacją informacji): *Tym, co zdmuchnęło te wszystkie mury (dot. muru berlińskiego oraz murów dzielących kraje na Pierwszy, Drugi i Trzeci Świat – Z.N.) były trzy rewolucyjne przemiany: w sposobie komunikowania się, inwestowania i zdobywania wiedzy o świecie. Przemiany te rozpoczęły się i dojrzewały już w trakcie zimnej wojny, lecz punkt krytyczny osiągnęły pod koniec lat osiemdziesiątych.../.../. Dziś, gdy padają kolejne mury, a szybki świat wchłania kolejne kraje /.../ nie ma już Pierwszego, Drugiego i Trzeciego Świata, a jest tylko Szybki Świat – świat otwartej równiny, i Powolny Świat – świat tych, którzy albo odpadają po drodze, albo zdecydowali się na życie poza równiną w sztucznie stworzonej, odgradzonej murami dolinie, gdyż uznali, że Szybki Świat jest dla nich zbyt szybki, zbyt przerażający, zbyt ujednolicony lub zbyt wymagający.*¹ W celu bardziej wnikliwego przeanalizowania istoty globalizacji, dociekaniem badawczymi, w dalszej części opracowania, objęto jej podstawowe wymiary w postaci procesów i zjawisk politycznych, gospodarczych oraz społeczno-kulturowych. Należy zaznaczyć, że przyjęty podział jest podziałem umownym i co

¹ Tamże, s. 71

najmniej kontrowersyjnym, chociażby z uwagi na wzajemne powiązania i przenikanie się wymienionych obszarów globalizacji, stanowiących w konsekwencji organiczną komplementarną całość. Niemniej jednak niniejszą systematyzację uznano za wielce użyteczną dla teoriopoznawczej oraz metodologicznej przejrzystości prezentowanych rozważań na interesujący nas temat.

2.2. Globalizacja procesów politycznych

Jeden z interesujących nas wymiarów globalizacji dotyczy procesów politycznych, a zatem należałoby wspomnieć o istocie i przedmiocie zainteresowań polityki w sensie znaczeniowym i praktycznym. Potraktowanie „polityki” jako rządzenia i kierowania sprawami wspólnoty (państwa) charakterystyczne jest dla prawno – administracyjnego ujęcia jej istoty. Wymienione ujęcie jest najbardziej rozpowszechnione i zarazem najstarsze. Etymologicznie nawiązuje ono do okresu starożytnej Grecji, gdzie słowo „polis” odnosiło się do kierowania sprawami miasta, które było głównym załączkiem i zarazem centralnym ośrodkiem życia politycznego: *Polis była jednością wolnych obywateli, podporządkowanych celom i interesom wspólnoty. Polityka nie obejmowała tych sfer życia społecznego, w których zasady postępowania określała tradycja (tj. obrzędów religijnych i zawodów sportowych. Dotyczyła więc tych sfer, w których wybór jednego spośród wielu możliwych działań poprzedzała publiczna dyskusja.*¹ Współczesne badania językoznawcze potwierdzają, że termin „polityka” pochodzi z języka greckiego od liczby mnogiej przymiotnika „politikon” oznaczającego: powszechny, publiczny, społeczny, państwowy i obywatelski. Z kolei przymiotnik „politikon” wywodzi się ze słowa „polis”, tj. starożytnego, polityczno – prawnego, terminu greckiego kojarzonego z miastem - państwem, jako całościowym organizmem państwowym. Obecne rozumienie polityki jako: *działalności władz państwowych, rządu dotyczącej spraw wewnętrznych państwa lub jego stosunków z innymi krajami*², jednoznacznie określa jej podstawowe wymiary (tzn. wewnętrzny i międzynarodowy) wraz z przedmiotem zainteresowań im towarzyszącym. Wewnętrzna polityka państwa najczęściej kojarzona jest ze sferą wzajemnych oddziaływań pomiędzy władzą państwową (aparatem państwa) a

¹ S. Filipowicz (red. nauk.), *Wstęp do nauki o polityce*, Warszawa 1993, s.14

² Zob. *Słownik Wyrazów Obcych*, Warszawa 1995, s.880

zorganizowanymi grupami społecznymi w zakresie realizowanych przez państwo celów i zadań ogólnonarodowych. Ponadto: *Państwo reguluje współzycie ludzi należących do zbiorowości (stanowiąc i stosując prawo) oraz organizuje i kieruje działalnością różnych instytucji usługowych i produkcyjnych (poczta, komunikacja, szkolnictwo, służba zdrowia, „państwowe” przedsiębiorstwa itp.). Natomiast zorganizowane grupy wpływają na społeczną treść działań władzy państwowej – wpływają na rządy, uczestniczą we władzy.*¹ Z kolei zewnętrzna polityka państwa związana jest z międzynarodowymi realiami, szeroko pojętych, procesów i działań politycznych. Współzależność pomiędzy wewnętrznym i zewnętrznym wymiarem polityki państwowej określić można jako powiązanie przemian w życiu określonego narodu z dynamiką przekształceń ogólnoswiatowych. Oczywistym staje się zatem związek obydwu wymiarów polityki państwowej (wewnętrznego i zewnętrznego) z międzynarodową rzeczywistością polityczną. W czasach najnowszych stan powiązań danego społeczeństwa ze środowiskiem międzynarodowym stanowi coraz częściej pochodną problemów globalnych, które implikują nowe polityczne wyzwania w jego egzystencji. **Do najistotniejszych zjawisk w życiu międzynarodowym, wynikających z procesów globalizacji i zarazem istotnie wpływających na politykę zagraniczną poszczególnych państw**, polski dyplomata R. Kuźniar zaliczył²:

1) Centralizację podejmowania decyzji dotyczących spraw światowych w nielicznych, państwowych i pozapaństwowych ośrodkach : *Globalizacja jest problemem skali w tym sensie, iż jedynie ten, kto może działać w skali globalnej – w wymiarze finansowym, gospodarczym, politycznym czy wojskowym – może podejmować decyzje ważące w skali globalnej. Niekiedy globalizację jako centralizację utożsamia się z amerykanizacją. Twierdzi tak między innymi Zbigniew Brzeziński, dla którego „globalna hierarchia władzy jest wyraźnie pionowa: ze Stanami Zjednoczonymi bezspornie na szczycie”. Podobnie uważa Jean – Marie Guehenno: „Gwarantem porządku międzynarodowego w czasach globalizacji jest potęga Ameryki i dlatego właśnie globalizacja jest postrzegana jako synonim amerykanizacji”. Guehenno nie*

¹ S. Filipowicz (red. nauk.), *Wstęp...*, wyd. cyt., s14

² Zob. R. Kuźniar, *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1, s.10

uważa zarazem, aby amerykańska mocarstwowość miała jakiegokolwiek imperialne cechy;

2) Zmniejszający się poziom demokratyczności życia międzynarodowego, wynikający z koncentracji władzy międzynarodowej w nielicznych ogólnoswiatowych ośrodkach decydenckich: *Bez wątpienia pogłębienie się niedemokratyczności stosunków międzynarodowych widoczne jest :*

- w sferze bezpieczeństwa międzynarodowego, w której zwiększa się rozziw pomiędzy potencjałami i zdolnościami a odpowiedzialnością różnych państw za utrzymanie stabilności w skali regionalnej i globalnej,

- w sferze finansów międzynarodowych, w której znakomita większość państw ma ograniczony i stale malejący wpływ na instytucje międzynarodowe określające parametry globalnych finansów,

- w pojawianiu się „transnational governance system”, nazywanego także niekiedy „global governance”, który jest nieprzejrzysty i amorficzny od zewnątrz, lecz którego kształt jest przecież bardzo konkretny (ludzie, firmy, zyski, decyzje) od wewnątrz,

- w zwiększaniu się procentu ludności świata żyjącej na poziomie absolutnej nędzy (ludność wielu krajów świata żyje „na garnuszku” bogatych państw), uzależniającej ją od krajów wyżej rozwiniętych, co nie pozwala rządów krajów słabo rozwiniętych na podmiotowy udział w podejmowaniu ważnych decyzji międzynarodowych;

3) Polaryzację społeczności międzynarodowej na stabilne, bogate regiony i coraz większy odsetek państw, krajów ustawicznie biedniejących: *Wytwarzana przez globalizację linia podziału różni się od tych, które jeszcze do niedawna wyznaczały strukturę rzeczywistości międzynarodowej (ideologie, imperialne strefy wpływu). Jest to linia podziału na coraz bardziej bogatych i coraz większy odsetek biedniejszych. Ta linia przebiega nie tylko pomiędzy krajami i regionami, ale także wewnątrz społeczeństw w poszczególnych krajach;*

4) Zagrożenie dla różnorodności i tożsamości lokalnych struktur wyzwalaające potrzebę kreowania współpracy regionalnej: *Lokalne struktury tworzą się zarówno według kryteriów politycznych i ekonomicznych, jak i religijnych, kulturowych, cywilizacyjnych czy historycznych. W konfrontacji z obcą i postrzeganą jako zagrożenie, ideą globalizmu, dla własnej tożsamości wzrasta potrzeba i cena takich*

struktur, które chronią tożsamość i różnorodność. To będące pochodną globalizacji zjawisko jest określane jako fragmentacja i znajduje odzwierciedlenie w przywiązywaniu przez państwa wagi do udziału (kreowaniu) w związkach regionalnych. Dążność do regionalizacji działań stanowi również domenę naszej polityki zagranicznej. Potwierdza to przynależność Polski do takich organizacji i związków regionalnych jak chociażby Grupy Wyszehradzkiej, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rady Europy, a także działania na rzecz uzyskania członkostwa w Unii europejskiej;

5) Wzrost znaczenia i możliwości działania, w skali globalnej, pozarządowych uczestników stosunków międzynarodowych: Dotyczy to nie tylko klasycznych organizacji pozarządowych, lecz w jeszcze większym stopniu korporacji transnarodowych, a także ruchów ekologicznych, mediów czy organizacji reprezentujących interesy grup pracowniczych. Wynika z tego, że coraz więcej podmiotów o zróżnicowanym charakterze (np. francuska organizacja humanitarna *Lekarze bez granic*, amerykańska organizacja *Human Rights Watch*, transnarodowe organizacje gospodarcze, takie jak chociażby *General Electric*, *Microsoft*, *Ford*, *Toyota*) współuczestniczy w kształtowaniu globalnych realiów współczesnego świata.

Analizując problematykę politycznej integracji świata nie sposób nie wspomnieć o takich globalnych organizacjach międzynarodowych jak ONZ, MOP, WTO, MFW i Bank Światowy. Wymienione organizacje¹ wywierają niebagatelny wpływ na podstawowe obszary globalnej polityki w zakresie:

- utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,
- respektowania podstawowych wolności i praw człowieka,
- popierania rozwoju gospodarczego i społecznego wszystkich narodów, a także kreowania podstaw dla nowoczesnej gospodarki ogólnoswiatowej opartej na wiedzy,

---

¹ Dot. ONZ – Organizacji Narodów Zjednoczonych,
MOP – Międzynarodowej Organizacji Pracy,
WTO – Światowej Organizacji Handlu,
MFW – Międzynarodowego Funduszu Walutowego
Banku Światowego

- propagowania idei i zarazem działań na rzecz światowego rynku kapitałowego oraz nieskrępowanego przepływu różnego rodzaju zasobów, w tym przede wszystkim ludzkich zasobów pracy,
- znoszenia różnego rodzaju barier w handlu międzynarodowym.

Za szczególnie interesujący dla przedmiotu naszych rozważań należy uznać stosunek Organizacji Narodów Zjednoczonych do wyzwań stanowiących konsekwencję globalizującego się świata. Zdaniem obecnego Sekretarza Generalnego ONZ Kofi Annana nadrzędnym wyzwaniem, jakie stawia globalizacja, jest konieczność stworzenia dla niej ram instytucjonalnych, zasad, które regulowałyby wolny rynek a jednocześnie sprzyjałyby dbałości o człowieka i jego środowisko naturalne¹. Mając to na względzie K. Annan, podczas Światowego Forum Gospodarczego w Davos, w styczniu 1999 r., zaproponował środowisku biznesu zawarcie *Porozumienia dla nowego stulecia (Compact for the New Century)*. Objęło ono trzy główne zagadnienia, tzn.: prawa człowieka, pracę i środowisko naturalne: *W ramach każdego z tych trzech kluczowych kwestii Sekretarz Generalny wyróżnił kilka zadań, które powinny być realizowane przez organizacje, programy i fundusze Organizacji Narodów Zjednoczonych przy współudziale światowego biznesu. Są to między innymi ochrona i poszanowanie praw człowieka w sferze oddziaływania przedsiębiorstw wielonarodowych, poszanowanie wolności związkowych i prawa do rokowań zbiorowych, a także wyeliminowanie pracy przymusowej i najcięższych form pracy dzieci oraz zniesienie dyskryminacji w zatrudnieniu. Ponadto Sekretarz Generalny wezwał kręgi biznesu do promowania odpowiedzialnego podejścia do środowiska naturalnego. /.../. Wprowadzając w życie powyższe zasady świat biznesu powinien opierać się na dokumentach ONZ, przestrzegać zasad zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Deklaracji z Rio, Agendzie 21, a także konwencjach i zaleceniach Międzynarodowej Organizacji Pracy.*²

Należy wspomnieć, że wielu przedstawicieli ONZ optuje za stworzeniem nowej struktury kierowania światem (*global governance*), mniej sformalizowanej i tworzącej koalicję ponad granicami państw i dotychczasowymi podziałami politycznymi. Ponadto ONZ analizując zagrożenia wynikające z globalizacji dużo

¹ Zob. M. Kassangana, *ONZ wobec wyzwań globalizacji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr1, s.90

² Tamże, s.96 - 97

uwagi poświęca „nowym wymiarom bezpieczeństwa człowieka” utożsamiając je nie tylko z wymiarem militarnym ale także: *kwestiami gospodarczymi, problemami ochrony środowiska naturalnego, walką z przestępczością, zapewnieniem odpowiedniej ochrony zdrowia itp.* Dlatego potrzebna jest nowa koncepcja współpracy dla rozwoju oparta na kooperacji pomiędzy państwami, przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego i świata biznesu. Rozwój ten powinien koncentrować się na człowieku, ONZ natomiast powinna być głównym strażnikiem bezpieczeństwa w sferze socjalnej.¹

W politycznych realiach globalizmu szczególnie ważna staje się ochrona praw człowieka, w tym jego prawa do, szeroko pojętego, bezpieczeństwa oraz wszechstronnego rozwoju. Mając to na uwadze jedna z agend ONZ, tj. UNDP, proponuje przyjęcie, przez międzynarodową wspólnotę, programu który sprzyjałby temu celowi. Do konkretnych, najistotniejszych przedsięwzięć w ramach niniejszego programu, autorzy Raportu p.t. *Globalizacja z ludzką twarzą* opracowanego w 1999r., zaliczyli²:

- *wzmocnienie działań na rzecz rozwoju człowieka i przystosowanie ich do nowych realiów światowej gospodarki,*
- *redukcję zagrożeń wynikających z finansowej wrażliwości gospodarek przez wyeliminowanie finansowej niestabilności i doprowadzenie do większej przejrzystości działalności instytucji finansowych,*
- *podjęcie działań w celu zwalczania zagrożeń bezpieczeństwa człowieka przez wyeliminowanie przestępczości międzynarodowej, ochronę środowiska naturalnego, oraz poszanowanie i promowanie praw człowieka w przedsiębiorstwach wielonarodowych, w tym tworzenie kodeksów postępowania, które miałyby za zadanie ochronę praw pracowniczych,*
- *zlikwidowanie nierównowagi w strukturach globalnego kierowania i stworzenie bardziej zwartego systemu przez włączenie do niego krajów rozwijających się, przedsiębiorstw wielonarodowych i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego,*
- *zbudowanie bardziej spójnej i demokratycznej struktury globalnego kierowania w XXI wieku; obejmowałoby to między innymi wzmocnienie i rozszerzenie ONZ przez*

¹ Tamże, s.99

² Tamże, s.98

stworzenie drugiej izby Zgromadzenia Ogólnego, w której zasiadaliby przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, oraz utworzenie światowej agencji do spraw środowiska.

Konkludując można dojść do wniosku, że następstwa globalizacji procesów politycznych są rozległe i niezwykle różnorodne. Wynika to chociażby z faktu ścisłego związku polityki z innymi obszarami, szeroko pojętego, życia społeczno - ekonomicznego. Dlatego też globalizacja międzynarodowych stosunków politycznych wymaga nowego ustosunkowania się do szeregu spraw i problemów, począwszy od określenia miejsca i roli jednostki ludzkiej w zmieniającym się świecie, poprzez usankcjonowanie, innowacyjnych w stosunku do dotychczasowych, celów i zadań państwa w powstającym ogólnoswiatowym systemie politycznym, aż do prób powołania do życia całkiem nowych instytucji, organizacji i ośrodków władzy mających zintegrować świat w organiczną całość.

2.3. Globalizacja procesów gospodarczych

Obecny etap globalizacji gospodarki światowej jest pod wieloma względami jakościowo odmienny od procesu integracji gospodarczej z końca XIX wieku. Prezes zarządu SONY w wywiadzie dla tygodnika „Der Spiegel” powiedział: *My nie jesteśmy firmą japońską, lecz przedsiębiorstwem globalnym, które ze względów historycznych ma siedzibę w Japonii.* Podobna idea przyświeca funkcjonowaniu większości transnarodowych korporacji. Należy przy tym zaznaczyć, że wiele z tzw. firm globalnych osiąga na rodzimych rynkach zaledwie kilka procent stałych obrotów, natomiast większość uzyskanych dochodów stanowi efekt ich ogólnoswiatowej działalności gospodarczej. Ścisła współzależność szeroko pojętych zjawisk ekonomicznych w skali makro pozwala ująć **globalizację gospodarki światowej** jako proces, w którym rynki i produkcja w różnych krajach stają się coraz bardziej współzależne w związku ze wzrostem wymiany handlowej i usług oraz przepływem kapitału i technologii.¹ W myśl przedstawionej definicji za zasadne można uznać rozumowanie prowadzące do wniosku, że tak pojęta globalizacja ekonomiczna

¹ Zob. J. Bielawski, *Wpływ globalizacji na wielostronną współpracę gospodarczą*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;

B. Liberska, *Współczesne procesy globalizacji światowej*, „Bank i Kredyt” 2000, nr 59 (Dodatek “Bankowe abc”)

integruje w sobie wiele zjawisk gospodarczych, związanych przede wszystkim ze specyfiką poszczególnych rynków międzynarodowych, w tym głównie rynków: towarowych, usług, finansowych i pracy. W związku z tym za szczególnie przydatne dla przeanalizowania istoty procesów integracyjnych, w oparciu o przyjęte kryteria rynkowe, uznano rozważania i konstatacje B. Liberskiej, z których wynika, że globalizacja wcześniej wymienionych rynków charakteryzuje się następującymi właściwościami i tendencjami ¹:

1. Na rynkach towarowych niektóre segmenty rynku stają się w znacznym stopniu homogeniczne w światowym wymiarze i oferują produkty podobne pod względem standardów i użyteczności (elektronika, komputery, samochody, fast-food). Następuje ujednoczenie gustów, potrzeb, preferencji, wymagań, czyli dokonuje się tzw. proces macdonaldyzacji./.../. O postępującej globalizacji rynków towarowych świadczy fakt, że dynamika eksportu towarów i usług w latach dziewięćdziesiątych była przeszło dwukrotnie wyższa od dynamiki wzrostu światowego produktu brutto./.../. Tendencje w handlu światowym wskazują na to, że coraz większa część światowej produkcji i usług stanowi przedmiot wymiany międzynarodowej;

2. Na rynkach finansowych nastąpiło największe natężenie tendencji ku globalizacji. Globalizacja rynków finansowych jest bardziej zaawansowana niż kiedykolwiek dawniej. Ogromne przepływy kapitałowe i różnorodność transakcji finansowych, także przy wykorzystaniu nowych instrumentów finansowych, oraz mnogość pośredników (w tym tysiące funduszy inwestycyjnych i innych instytucjonalnych inwestorów) przyczyniły się do powstania globalnych rynków finansowych. Rynki finansowe zdominowały współczesne procesy alokacji czynników wytwórczych. Działają w znacznym stopniu autonomicznie, w oderwaniu od strefy realnej. Cechą współczesnych rynków finansowych jest ich duża niestabilność. /.../. Wzajemne powiązania rynków walutowych, pieniężnych, giełdowych powodują, że kryzys finansowy na jednym rynku szybko przenosi się na inne;

3. Na rynkach usług procesy globalizacji mają zróżnicowane natężenie. W wielu dziedzinach usług, np. transportowych czy turystycznych, następuje proces łączenia się firm. Lata dziewięćdziesiąte charakteryzuje również przyspieszenie konsolidacji i

---

¹ B. Liberska, wyd.cyt., s.3 - 4

przejęć wśród największych światowych banków. Banki wychodzą też poza sferę swej tradycyjnej działalności i łączą się z innymi instytucjami, głównie instytucjami ubezpieczeniowymi. Zmienia się ich organizacja i charakter pośrednictwa w przepływie kapitału na globalnych rynkach finansowych./.../;

4. Na rynkach pracy procesy globalizacji przebiegają stosunkowo wolno. Praca nie jest tak bardzo mobilnym czynnikiem, jak inne czynniki produkcji. Dynamika przemieszczania się siły roboczej w ostatniej dekadzie niewiele wzrosła. Procesy globalizacji rynków towarowych i usług mają natomiast istotny wpływ na lokalne rynki pracy, w tym na płace i bezrobocie.

Wymienione rynki niewątpliwie stanowią reprezentatywną wykładnię dla współczesnej globalizacji procesów gospodarczych. Jednakże nie wyczerpują one w pełni złożoności interesującej nas problematyki. Wydaje się, że nie mniej istotne znaczenie dla integracji gospodarczej świata posiadają takie zjawiska i procesy jak chociażby :

- bezpośrednie inwestycje zagraniczne umożliwiające rozwój inwestującym podmiotom gospodarczym, a także krajom, w którym te inwestycje są realizowane. Wpływ inwestycji na integrację gospodarczą poszczególnych regionów, prowadzący de facto do zmian w strukturze handlu światowego, wydaje się być niekwestionowany,
- proces umiędzynarodowienia produkcji przemysłowej, umożliwiający globalnym podmiotom gospodarczym rozdzielenie poszczególnych faz produkcji na różne rynki w ramach kooperacji transnarodowej. Należy wspomnieć, że przedsiębiorstwo globalne stanowi rozwinięcie przedsiębiorstwa wielonarodowego z tym, że granice państw nie stanowią bariery dla jego działalności. Mechanizm alokacyjny takiego przedsiębiorstwa, zawierający w sobie czynniki produkcji, wiedzę i kapitał, działa ponad granicami zapewniając optimum opłacalności z punktu widzenia kosztów produkcji i rynku zbytu: *Dla przykładu weźmy firmę Nike, produkującą sprzęt i odzież sportową. Dla tej firmy pracuje na całym świecie obecnie 78 tys. ludzi, chociaż ona sama zatrudnia tylko 3 tys. osób. Cała reszta, a więc 75 tys., to poddostawcy w różnych krajach, którzy wytwarzają towary ze znaczkami Nike w oparciu o procedury techniczne zaakceptowane przez tę firmę.*

*Sam Nike ma aktywa wynikające z posiadania znaczka i renomy firmy i zajmuje się głównie marketingiem.*¹,

- nasilanie się konkurencji międzynarodowej, powodującej konieczność wykreowania globalnej strategii firm działających w ramach ogólnoświatowej struktury gospodarczej na globalnym, ogólnoświatowym rynku. Konkurencja międzynarodowa prowadzi często do tzw. megafuzji, a więc procesów łączenia się i przejmowania firm na bardzo dużą skalę,
- unifikacja wzorów konsumpcji, organizacji, systemów produkcji, a także sposobów przetwarzania danych i łączności, prowadząca w konsekwencji do ujednoczenia rynków konsumenckich w skali regionalnej, ewentualnie ogólnoświatowej,
- wzrastające ustawicznie podobieństwa w zakresie prowadzonej, przez poszczególne państwa, polityki gospodarczej. Neoliberalizm, polegający na wzmocnieniu sił rynkowych i ograniczeniu interwencji państwa w życie gospodarcze, stanowi podstawę dla coraz większej ilości gospodarek narodowych.

Wymienione procesy i zjawiska jednoznacznie wskazują na ustawicznie rosnące znaczenie międzynarodowej integracji ekonomicznej w życiu poszczególnych państw, społeczeństw. Coraz więcej krajów uważa, że stricte autonomiczne funkcjonowanie staje się anachroniczne i zarazem nierealne w zglobalizowanym świecie. Dla **polskiej gospodarki**, w przededniu integracji z Unią Europejską, proces otwierania się na reguły i zasady regionalnej współpracy ekonomicznej posiada niezwykle istotne znaczenie. Postulat otwartości rodzimej gospodarki na gospodarkę europejską (światową) jest ściśle związany przede wszystkim z procesem otwierania się na konkurencję zewnętrzną. W tej sytuacji za nieodzowną należy uznać zmianę w podejściu do roli konkurencji w głównych obszarach życia gospodarczego. Zasadnicza jakościowa zmiana w tym zakresie dotyczyć powinna, zdaniem W. Szymańskiego, trzech sfer² :

1. Przy pełnej swobodzie przepływu towarów, popytu kapitału, przy pełnym otwarciu na konkurencję zewnętrzną niknie różnica między produkcją na kraj i eksport. Już nie jak poprzednio 20% produkcji krajowej, która była eksportowana jest poddawana wymogom sprostania konkurencji zewnętrznej, ale całe 100% produkcji takim

¹ Cyt. za: W. Szymański, *Globalizacja: wyzwania i zagrożenia*, Warszawa 2001. s. 71

² Tamże, s.191 - 193

wymogom podlega. /.../. Upraszczając nieco można stwierdzić, że z faktu, iż cała produkcja będzie poddana wymogom w pełni swobodnej konkurencji zewnętrznej wynika, że zakres pełnego wpływu konkurencji zewnętrznej na produkcję w Polsce zwiększy się pięciokrotnie (z ok. 20% do 100%).

Realia są w tej mierze brutalne. Przy pełnej swobodzie przepływu towarów, usług i kapitału, przy pełnym otwarciu na konkurencję zewnętrzną, co przecież jest konsekwencją integracji z UE, cała produkcja musi być konkurencyjna, albo jej nie będzie, gdyż zostanie wyeliminowana również z rynku krajowego.

2. Swoboda przepływów kapitałowych, likwidacja barier granicznych dla miejsc produkcji i miejsc zakupu czynników produkcji, to nowa agresywna sfera konkurencyjności. Coraz ostrzej konkuruje się o napływ kapitału i lokowanie produkcji i zamówień. Konsekwencją jest podporządkowanie warunków ekonomicznych wymogom transnarodowych korporacji. /.../. Gdy nasze warunki i czynniki produkcji tej konkurencji nie będą wygrywać, napływ transnarodowych korporacji ograniczy się do zdobywania naszych rynków zbytu, a nie naszych zasobów gospodarczych, by je wykorzystywać z myślą o rynku globalnym. /.../.

3. Integracja z UE to uznanie naszego rynku za unijny, który będzie chroniony przez tysiące certyfikatów, norm, standardów. Chroniony będzie przed wszystkimi przedsiębiorstwami, które tych norm nie wypełniają, a więc również, a może głównie przed przedsiębiorstwami polskimi. Z powyższego wynika, że polskie przedsiębiorstwa w niedalekiej przyszłości sprostać muszą nie tylko konkurencji cenowej, kosztowej i marketingowej firm unijnych, ale muszą pokonać barierę szeroko rozumianych atestów bardzo rozwiniętych w UE.

Przedstawione warunki i wymogi, którym musi sprostać Polska, z punktu widzenia międzynarodowej (również globalnej) konkurencji, nie napawają zbyt dużym optymizmem. Uświadamiają one jak wiele jest jeszcze do zrobienia w kwestii przygotowania naszej gospodarki do efektywnego funkcjonowania w europejskich, a także ogólnoswiatowych strukturach biznesu. Należy żywić nadzieję, że nasz kraj sprosta owym wyzwaniom, a dopomoże mu w tym sam proces globalizacji, który w myśl optymistycznego założenia M. Perlitza oparty jest na mechanizmie

„międzynarodowej linii pościgu”¹ prowadzącej do wyrównania się poziomu rozwoju gospodarczego większości krajów i powstania wszechogarniającego systemu gospodarki światowej.

Wielu ekspertów i znawców interesującej nas problematyki, wyróżnia, z ekonomicznego punktu widzenia, w aktualnie dokonującym się procesie globalizacji gospodarki światowej dwie podstawowe fazy rozwojowe, obejmujące, adekwatny dla nich, zbiór reform i przeobrażeń². Reformy pierwszej generacji, zapoczątkowane w latach osiemdziesiątych XX wieku, oznaczały przejście od wzrostu napędzanego przez państwo do wzrostu napędzanego przez rynek. Odejście od modelu interwencjonistycznego na rzecz modelu liberalnego, oznaczało m.in.: liberalizację handlu, umacnianie konkurencji rynkowej, reformowanie instytucji rządowych włącznie z pomniejszeniem regulacyjnej roli państwa w zakresie interwencjonizmu rynkowego i kształtowania cen. A zatem za główne cele reform pierwszej generacji, w ramach idei ekonomii globalnej, uznano wyeliminowanie deformacji mechanizmu rynkowego i nieefektywnych metod regulowania gospodarką. Z kolei reformy drugiej generacji stanowią reakcję na przyspieszony, ekspansywny rozwój procesów globalizacji w latach pięćdziesiątych minionego stulecia. Ich istotą jest ułożenie nowych relacji pomiędzy państwem, rynkiem i społeczeństwem obywatelskim. Niniejsze relacje mają pogodzić wzrost gospodarczy napędzany przez rynek z bezpieczeństwem socjalnym obywateli, a także przeciwdziałać deformacjom i niedostatkom wiążącym się z funkcjonowaniem globalnego rynku: *Centralnym zatem problemem reform drugiej generacji jest adaptacja instytucji, zwłaszcza zajmujących się ochroną konkurencji, konsumenta i kierowania w przedsiębiorstwach (corporate governance), a także przejrzystością rynku i rozwiązywaniem konfliktów. Zasady konkurencji powinny zostać wbudowane w prawne podstawy systemów regulacyjnych poszczególnych sektorów. /.../. Uruchomienie trwałego procesu dynamicznego wzrostu wymaga więc, zdaniem OECD, racjonalnej, rynkowo zorientowanej polityki gospodarczej, właściwych ram polityki społecznej, włącznie ze znacznymi inwestycjami w kapitał ludzki i zapewnianiem bezpieczeństwa socjalnego, a także*

¹ Cyt. za J. Osiński (red. nauk.), *Globalna gospodarka - lokalne społeczeństwa. Świat na progu XXI wieku*, Warszawa 2001, s.60

² Zob. m.in. J. Bielawski, *Globalizacja...*, wyd. cyt., 63 - 64

*dobrego zarządzania.*¹ Należy jednakże zaznaczyć, że do dnia dzisiejszego nie wypracowano w miarę uniwersalnej, spójnej koncepcji określającej rolę i zadania państwa w okresie wzrostu napędzanego przez rynek globalny.

Umiejdzynarodowienie i globalizacja światowych procesów ekonomicznych, stanowią podstawę dla nowych wyzwań, którym muszą sprostać konkretne **transnarodowe podmioty gospodarcze**. Niniejsze wyzwania dotyczą w zasadzie wszystkich obszarów działalności nowoczesnego przedsiębiorstwa, o nastawieniu proglobalnym, a w szczególności takich jego podsystemów jak: zarządczy (decyzyjno - wykonawczy), produkcyjno - usługowy, finansowy, marketingowy, logistyczny, badawczo - rozwojowy, informacyjny. Nie sposób sobie wyobrazić skuteczne i zarazem efektywne funkcjonowanie wymienionych podsystemów bez wysokokwalifikowanego, właściwie zmotywowanego personelu. Dlatego też współczesne organizacje gospodarcze, pretendujące do miana firm globalnych, powinny swoją politykę personalną oprzeć na głównych założeniach modelu kapitału ludzkiego, podporządkowanego rozwojowi, twórczości i inicjatywie zawodowej pracowników. W tym miejscu warto również wspomnieć o pozytywach, które niesie ze sobą poszerzanie uczestnictwa przedsiębiorstwa w rynku globalnym. Zdaniem A. K. Koźmińskiego do dodatkowych wartości osiąganych przez firmę, wynikających z umiejdzynarodowienia jej działalności, zaliczyć można²:

- *korzyści skali wynikające z połączenia w ramach funkcji przedsiębiorstwa funkcji realizowanych wspólnie w odniesieniu do działań podejmowanych w różnych krajach i w odniesieniu do różnych grup produktowych; Szczególnie wyraźnie widać jak korzyści skali wpływają na działania firm międzynarodowych w odniesieniu do badań i rozwoju oraz marketingu,*
- *korzyści z kumulacji wiedzy i umiejętności wynikające z wykorzystywania w jednych krajach i dziedzinach działalności firmy wiedzy i umiejętności nabytych uprzednio w innych,*
- *korzyści z międzynarodowych powiązań i kontaktów,*

¹ Tamże, s.64 - 65

² A.K. Koźmiński, *Zarządzanie międzynarodowe*, Warszawa 1999, s.85

- korzyści wynikające z niedoskonałości rynku globalnego powstające na skutek różnic cen czynników wytwórczych na różnych rynkach narodowych, odmienności faz cyklu koniunkturalnego na różnych rynkach, a także wahań kursów walut.

Przedstawione rozważania i konstatacje, w niniejszej części opracowania, upoważniają do stwierdzenia, że globalizacja procesów gospodarczych nie jest zjawiskiem autonomicznym, to znaczy oderwanym od pozostałych sfer życia społecznego. Wynika z tego, że aby mówić o pozytywnych skutkach globalizacji ekonomicznej dla współczesnego świata, należy oprzeć ją na wartościach ogólnoludzkich integrujących cele gospodarcze z normami, regułami życia politycznego i społeczno - kulturowego. Takie podejście do istoty globalizacji znajdujemy w komunikacie wydanym 3.06.2000 r. przez uczestników Konferencji w Berlinie poświęconej "Nowoczesnemu zarządzaniu w XXI wieku"¹.

2.4. Globalizacja procesów społeczno - kulturowych

Coraz powszechniejszym staje się pogląd, zgodnie z którym globalizację procesów społeczno - kulturowych wiąże się z rozwojem najnowszych technologii informacyjno - komunikacyjnych, charakterystycznych dla nowej epoki rozwoju ludzkości, utożsamianej często z ideą cywilizacji informacyjnej. Wspomniana cywilizacja informacyjna w sposób zasadniczy wpływa na sytuację kulturową w skali globalnej, kreując i kształtując poprzez "medializację" świata typ obywatela świata kultury technicznej: *Informatyczno - cybernetyczna cywilizacja wieku XX zaczyna tworzyć nowy typ obywatela świata kultury technicznej, mającej odpowiedniki także w sferze czysto symbolicznej, nieinstrumentalnej.*² Potraktowanie globalizacji jako procesu ujednoczenia pod względem społeczno - kulturowym świata, nawiązuje do wcześniejszych dyskursów i polemik na temat postmodernistycznej wizji współczesnej cywilizacji. Za przykład może tu posłużyć koncepcja Marshalla McLuhana, który już w latach sześćdziesiątych XX wieku ogłosił powstanie globalnej (ogólnoświatowej) wioski. Społeczność tejże wioski miała stanowić wspólnota ludzka połączona w organiczną całość za pomocą ówczesnych środków komunikacji medialnej. Obecnie,

¹ Zob. Internet: <http://www.bundesregierung>

² A. Kłoskowska, *Kultura narodowa, W: Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, Wrocław 1991, s.61

na przełomie XX i XXI wieku, rzeczywistość kreowana i kształtowana przez ultranowoczesne środki komunikowania społecznego stanowi swoiste, bardziej wyrafinowane, rozwinięcie wspomnianej koncepcji. Zgodnie z teorią Roya Ascotta ludzkość weszła w okres rozwoju post-biologicznego, w którym: *...kontakty pomiędzy ludźmi są zapośredniczone przez media, a ich spotkania coraz częściej odbywają się w zakamarkach cyberprzestrzeni.*¹ Gwoli ścisłości należy zaznaczyć, że istotę dzisiejszego etapu globalizacji wyznaczają i zarazem współkształtują takie kategorie i pojęcia jak wiedza, uczenie się, informacja, inteligentne myślenie i działanie. Wynika z tego, że cywilizacja informacyjna, stanowiąca podstawę dla globalizowania się świata, bywa w teorii różnie nazywana i określana. Dla przykładu obecny etap rozwoju cywilizacji ludzkiej bywa najczęściej kojarzony ze: „Społeczeństwem informacyjnym” (J. Naisbitt), „Społeczeństwem sieciowym” (M. Castells), „Społeczeństwem wiedzy” (G. Boehme), „Społeczeństwem planetarnym” (M. Gurevitch), „Społeczeństwem uczącym się” (J. Delors), „Społeczeństwem trzeciej fali cywilizacyjnej” (A. Toffler), „Społeczeństwem informatyki” (A. Schaff) itp. Bez względu na określenie wszystkie wymienione koncepcje prezentują wizję społeczeństwa inteligentnego, opartego na wiedzy i informacji, społeczeństwa uczącego się. Znajduje to swoje uzasadnienie w poglądach przedstawicieli naukoznawstwa, którzy twierdzą, że: *zasób wiedzy ludzkiej podwaja się co 6 lat, z wyraźną tendencją do skracania tego okresu. Tempo jej dewaluacji w dekadzie kończącej XX wiek wynosiło 3 lata. W XX wieku nagromadzono wiedzy więcej niż w ciągu całej historii ludzkości. Możliwości komputerów i Internetu podwajają się odpowiednio, co 18 i 12 miesięcy (prawo Moorea).*² Również w praktyce życia społecznego zauważalne jest powstawanie i funkcjonowanie wspólnot narodowych zasługujących na miano “społeczności elektroniczno - informacyjnych”. Do państw zasługujących na to określenie należą m.in. USA, Japonia, najwyżej rozwinięte pod względem technologicznym kraje Europy Zachodniej oraz państwa skandynawskie. Nie sposób nie wspomnieć w tym miejscu o naszym kraju, a konkretnie o Uchwale Parlamentu RP z lipca 2000 roku “W sprawie tworzenia podstaw społeczeństwa

¹ R.W. Kluszczyński, *Kultura, tożsamość i globalna komunikacja*, „Kino” 2000, nr 11, s. 49

² K. Denek, *Edukacja cywilizacji informacyjnej*, W: Internet: [http:// ip.univ.szczecin.pl/~edipp](http://ip.univ.szczecin.pl/~edipp). opublikowano dnia 15 września 2000 r.

informacyjnego”. Należy zaznaczyć, że wspomniany dokument ściśle koresponduje z programem Unii Europejskiej “Innowacja 2000” dotyczącym europejskiej drogi do społeczeństwa informacyjnego.

W myśl zaprezentowanych rozważań za uzasadnioną należy uznać tezę, że obecne przeobrażenia kulturowe, kreujące nowe wzorce tożsamości, determinowane rozwojem ultranowoczesnej technologii informacyjnej, mogą prowadzić do unifikacji społeczno - kulturowej świata. Wydaje się jednak, że teza o powstaniu jednolitej, globalnej kultury pozostaje w opozycji do teorii wiążących tendencje rozwojowe kultury z procesami pluralizacji życia społecznego. Wspomniana pluralizacja ma różnicować ludzi nie tyle pod względem geokulturowym, ale przede wszystkim pod względem społeczno-zawodowym. Za przykład mogą tu posłużyć czasopisma specjalistyczne, programy telewizyjne i radiowe adresowane do wybranych grup odbiorców. A zatem w tej sytuacji możemy mówić o globalizacji integrującej określone środowiska zawodowe nawet w wymiarze ogólnoswiatowym. Niebagatelną rolę w kreowaniu tak pojętej globalnej kultury, która z jednej strony wyznacza ogólnoswiatowe standardy i normy postępowania w poszczególnych sferach działalności ludzkiej, zaś z drugiej dokonuje stratyfikacji społeczeństwa pod względem funkcji zawodowych, wspólnoty obyczajów, stylów życia itp., należy przypisać współczesnym organizacjom i instytucjom, w których ludzie pracują. Każdy człowiek w wieku produkcyjnym spędza znaczącą część swojego życia w miejscu pracy, a zatem wpływ kultury organizacyjnej tegoż miejsca pracy na jego osobowość, postawę i zachowania wydaje się być niezwykle istotnym.

Psycholog D.L. Levinson twierdzi, że każda firma ma swoją indywidualną osobowość, sposób prezentacji i realizacji zadań, a więc własną tożsamość kulturową, uzewnętrznioną w postaci preferowanego systemu wartości, norm, reguł i zasad postępowania jej personelu w miejscu pracy. Wspomniany autor, posiłkując się kryteriami psychologicznymi i organizacyjnymi, dzieli przedsiębiorstwa na¹ :

- silne, agresywne,
- innowacyjne, dynamiczne,
- męskie, ofensywne,

¹ L. Zbiegień-Maciąg *Kultura w organizacji*, Warszawa 1999, s.53

- konserwatywne,
- kobiece, np. towarzystwa ubezpieczeniowe.

Przedstawiony podział jednoznacznie sugeruje jakie cechy charakterologiczne wraz z zachowaniami są szczególnie preferowane w poszczególnych rodzajach przedsiębiorstw. Propozycji kreujących i systematyzujących współczesne typy kultur organizacyjnych jest bardzo dużo. Nie sposób je wszystkie wymienić i opisać, dlatego też w tej części opracowania skupiono się na wybranych aspektach kultury organizacyjnej, odpowiadających analizowanej tematyce. Z zakresu literatury przedmiotu, za szczególnie interesujące dla naszych rozważań należy uznać te zagadnienia, które identyfikują przejawy i wyróżniki kultury organizacyjnej współczesnych firm. Pozwolą one nam na ukazanie, w sposób jednoznaczny i wyraźny, wpływu materialnych wytworów kultury organizacyjnej na postawy pracownicze. Oprócz składników kultury, głęboko ukrytych w podświadomości grupy, do jej przejawów zewnętrznych najczęściej należą¹:

1. Symbolika, obejmująca: symbolikę architektoniczną (np. zewnętrzna architektura firmy, rozplanowanie biura, wystrój wnętrz, organizację parkingów, dekoracje, rodzaj mebli, telefonów itp.), symbole fizyczne (np. sposób ubierania się, standard wyglądu, identyfikatory itp.), symbole statusu dot. hierarchii służbowej (przywileje służbowe : samochód, członkostwo w klubach elitarnych itp.);
2. Sposoby komunikowania się, określające charakter komunikacji interpersonalnej poprzez: język (wspólne wyrażenia, skróty myślowe, wyrazy trudne do zrozumienia dla kogoś z zewnątrz), formuły lingwistyczne (hasła, zawołania, przydomki, krótkie zwroty), sposób przyjmowania interesantów (klientów), sposób odnoszenia się do ludzi, do siebie nawzajem;
4. Rytuały, jako sposoby przekazywania wartości, przejawiające się na przykład w następujących sytuacjach: witania się ludzi, przyjmowania nowych pracowników do pracy, rozpoczynania dnia pracy, obchodzenia szczególnych uroczystości (imienin, urodzin, odejścia na emeryturę), spędzania przerw w pracy, spędzania wolnych dni (np. pikniki firmowe, wspólne lunche);

---

¹ Tamże. s. 44 - 50

5. Wartości, potraktowane jako przedmioty, stan rzeczy, sytuacje, które ludzie cenią i starają się osiągnąć. Wartości określają normy, artykułowane z reguły jako powinności w stosunku do firmy, kolegów, przełożonych;

6. Mity w postaci anegdot, opowieści utrwalanych i kultywowanych w danej firmie. W ramach celu socjalizacyjnego podkreślają one co w kulturze danej firmy jest akceptowane, uprawnione, a także to, czego nie można tolerować;

7. Tabu to sprawy, o których nie wypada mówić, których wykonanie nie jest możliwe. Tabu w firmie może dotyczyć nieujawniania wysokości wynagrodzenia, szczegółów z życia prywatnego ludzi itp.

Wymienione materialne przejawy kultury organizacyjnej potwierdzają niebagatelne znaczenie przedsiębiorstwa w kształtowaniu kultury bycia, myślenia i działania ludzi z nim związanych. Warto w tym miejscu uzupełnić interesujący nas wątek rozważań o typy kultur organizacyjnych autorstwa T.E. Deal'a i A.A. Kennedy'ego, które w sposób niezwykle sugestywny obrazują wpływ kultury pracy na postawy i zachowania personelu. Należą do nich¹:

a) kultura "twarda" ("macho guy culture") - " pokaż mi górę a zdobędę ją ". Firma preferuje młodzieżową wizję świata, młodych, przebojowych ludzi. Ceni się tempo działania, sukces. Używany język jest niekonwencjonalny, często zwulgaryzowany, ale ma na celu ukazanie "twardości", zdecydowania bez zamiaru obrażania. W formach polskich dobrze widziane jest przeplatanie słów polskich z angielskimi (z przewagą tych drugich). Sukces wyznacza poważanie, dobrobyt, władzę, jest on więc entuzjastycznie świętowany. Niepowodzenia są bezlitośnie obnażane. Kobiety i mężczyźni traktowania są jednakowo (nie stosuje się form grzecznościowych wobec kobiet typu np. podanie płaszcza, przepuszczenie przy drzwiach itp.),

b) kultura "pracuj ciężko i baw się" ("the work hard, play hard") - świat jest pełen możliwości, musisz je tylko wykorzystać. Pracy należy się podporządkować bez reszty, ceniona jest aktywność w działaniu, osoby zbyt spokojne nie są mile widziane. Kładzie się nacisk na bezkonfliktową współpracę w zespole, ujmujące zachowanie. Osoby, które przechwalają się, że biorą pracę do domu, że pracują w weekendy, że nie

¹ L. Zbiegień-Maciąg, W. Pawnik, *Zarządzanie organizacją: aspekt socjologiczny*, Kraków 1995, s.79

biorą urlopów mogą zostać wyeliminowane z firmy. Dewizą jest bawić się dobrze “kiedy czas po temu” i pracować ciężko “kiedy czas po temu”,

c) kultura spokoju działania - “postaw na swoją firmę”. Preferuje się zaufanie do porządku, racjonalności. W firmie przywiązuje się wagę do narad, ścisłego porządku posiedzeń. Podniecenie i niepokoje są niepożądane. Idealem pracownika jest osobowość stateczna, dojrzała, racjonalna. Kariera jest stopniowa, po szczeblach organizacyjnych. Nic nie zaskakuje, wszystko odbywa się w zgodzie z harmonogramem działań. Osoby starsze mają swoich podopiecznych, których przygotowują do objęcia po nich schedy. Okazywanie emocji nie jest dobrze widziane,

d) kultura trwania, stabilności - każdy pracownik jest dokładnie poinformowany, czego się od niego oczekuje. Zadania są precyzyjnie rozdzielone, pracownik ma wygodne stanowisko pracy, nierzadko własne biurko, telefon. Ważne są symbole związane ze stanowiskiem, np. sposób bycia, płaca. Każdy pracownik orientuje się, jakie jest jego miejsce w strukturze organizacyjnej. Dużą rolę odgrywa tradycja. Raz powstała kultura nie jest podatna na zmiany. Najczęściej niniejsza kultura dotyczy firm ubezpieczeniowych, farmaceutycznych, banków.

W praktyce życia codziennego trudno spotkać jeden wysublimowany rodzaj kultury obowiązujący w danym środowisku pracy. Najczęściej firmy wykazują dążność do posiadania wielu typów kultur organizacyjnych. Ponadto należy zaznaczyć, że kultura podlega dynamicznym przeobrażeniom, podporządkowanym zmianom zachodzącym w ludziach, wewnątrz organizacji, na rynku itp. Powracając do istoty sprawy można zatem sformułować tezę, zgodnie z którą ustawicznie rosnąca ilość przedsiębiorstw globalnych będzie coraz intensywniej wpływać na kulturę bycia i życia ludzi oraz modelować społeczno- zawodowe zachowania poszczególnych profesji w oparciu o standardy ogólnoswiatowe.

Pluralistyczne odczytywanie istoty globalizacji współczesnych procesów społeczno - kulturowych, zaprezentowane w niniejszej części opracowania, zgodne jest z większością poglądów na temat tożsamości i zarazem wielowymiarowości omawianego problemu. Uzasadnienie dla zróżnicowanych tendencji w

interpretowaniu interesującego zjawiska oparte jest najczęściej na następujących przesłankach¹:

- *Globalizacja jednocześnie ujednolica i pluralizuje świat. Pluralizuje, ułatwiając bowiem wzajemną komunikację pomiędzy narodami i grupami etnicznymi, ukazuje ich odmienne wartości, wytwory kulturowe i stany psychospołeczne. Bez globalizacji o wielu grupach etnicznych i narodach świat nadal niewiele by wiedział. Właśnie dzięki globalizacji ukazywane są szerokiemu odbiorcy nawet niewielkie kultury lokalne. Stały się one bardziej widoczne i można powiedzieć - ogólnoludzkie.*
- *Globalizacja znacząco rozluźnia dotychczasowy silny związek między narodem i państwem, co ma miejsce w większości dzisiejszych państw Europy. W koncepcji zjednoczonej Europy bardziej akcentowane są regiony niż państwa, grupy etniczne niż narody. Europa widziana jest jako unia regionów, inaczej - federacja małych ojczyzn, a nie państw. Coraz wyraźniej jest ukazywane, że grupa etniczna, naród mogą istnieć bez własnej państwowości. Ich suwerenność oparta jest na własnej kulturze i ustawodawstwie Unii Europejskiej.*
- *Proces globalizacji przybliżył centra do peryferii i odwrotnie. Dokonuje się to przede wszystkim dzięki rozwojowi środków elektronicznych, turystyce i emigracji. Środki elektroniczne ułatwiają komunikację i jednocześnie wzajemne poznanie różnych grup etnicznych i narodowych. Turystyka i emigracja to poznanie pogłębia przez bezpośredni kontakt. Dzięki emigracji dotychczas homogeniczne państwa narodowe stają się wielokulturowe. Przykładem mogą być Niemcy, które w styczniu 1998r. na blisko 80 milionów ludności zamieszkiwało 7,4 miliona osób obcego obywatelstwa, to znaczy 9 % ogółu ludności.*

Za istotne dla naszych rozważań należy uznać również prawdopodobne reakcje kultur lokalnych na próbę tworzenia i kształtowania kultury globalnej, począwszy od pełnej akceptacji a skończywszy na jej totalnym odrzuceniu. Zdaniem K. Krzysztofka, do najczęściej analizowanych wariantów należą²:

- pełna akceptacja kultury globalnej, czyli prosta doń adaptacja,

¹ Cyt. za: L. Dyczewski, *Tożsamość społeczno-kulturowa w globalizującym się świecie*, „Kultura i Społeczeństwo” 2000, nr 1, s. 29

² Zob. K. Krzysztofek, *Globalna kultura i globalne zarządzanie*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1, s. 73 - 75

- selektywna adaptacja, czyli częściowa akceptacja i częściowe odrzucenie,
- hybrydyzacja, czyli koadaptacja kultur, uwzględniająca kompromis pomiędzy lokalnością, narodowością, etnicznością itp., a uniwersalizmem np. kultury konsumpcyjnej,
- dualizm kulturowy, zakładający równoległe, bezkolizyjne funkcjonowanie obydwu kultur, tj. globalnej i lokalnej, w tej samej rzeczywistości społecznej,
- totalne odrzucenie, czyli brak akceptacji dla kultury globalnej.

Wydaje się, że dualizm kulturowy byłby najrozsądniejszym rozwiązaniem dla współczesnego wielokulturowego świata. Z jednej strony kultura globalna jednoczyłaby ludzkość w sensie ponadnarodowych wartości i stanowiła swoisty uniwersalny kod komunikacji ogólnoświatowej, z drugiej zaś grupy i społeczności lokalne nie zatraciłyby własnej tożsamości kulturowej. Przejawy tak rozumianej globalizacji kultury znajdujemy już w funkcjonowaniu wirtualnych wspólnot kulturowych na bazie kontaktów telematycznych, jednoczących ludzi pod względem ich osobistych i zawodowych zainteresowań.

Ocena kultury globalnej, jej przydatności dla współczesnego świata, nie jest i prawdopodobnie nie będzie jednoznaczna. Niesie ona zarówno szanse jak i zagrożenia dla społeczności międzynarodowej. Należy żywić nadzieję, że pomimo towarzyszących jej kontrowersji sprzyjać ona będzie integracji świata w sensie pozytywnym, to znaczy uniwersalnym i tożsamościowym.

Opisane i przeanalizowane, w niniejszym rozdziale, polityczne, gospodarcze i społeczno - kulturowe przemiany związane z globalizowaniem się współczesnego świata, wymagają rzecz jasna bardziej wnikliwych studiów teoretyczno - empirycznych o charakterze porównawczym. Mogą one jednakże stanowić określoną propozycję, systematyzującą pod względem poznawczym przyszłe dociekania nad istotą i prawidłowościami globalizacji, włącznie z jej miejscem w edukacji obronnej współczesnych społeczeństw.

3. PROCES WYCHOWANIA OBRONNEGO I JEGO ZŁOŻONOŚĆ W OBLICZU GLOBALIZACJI

Wychowanie młodego pokolenia w poczuciu odpowiedzialności za stan obronności i bezpieczeństwo kraju nie należy do problemów czysto teoretycznych, bowiem poza rozwiązaniami o charakterze poznawczym niesie ze sobą wyjątkowo wiele zagadnień praktycznych, ważnych zarówno dla całego społeczeństwa, jak i dla poszczególnych jednostek ludzkich. Ma także głębokie podłoże etyczno-moralne, w którym dominuje sfera cnót, powinności i obowiązków ludzi, jako członków określonej społeczności.

Najbardziej widoczne jest powiązanie pedagogiki obronnej z polityką, systemem oświaty, państwem, z władzą i całym, procesem jej sprawowania. Z tego też względu problematyka wychowania obywatelskiego i społecznego, a także socjalizacji jest przedmiotem zainteresowania filozofów, historyków, politologów, socjologów, antropologów kultury, psychologów i oczywiście pedagogów.

W realizacji celów i zadań wychowania obronnego podobnie jak i w obrębie wszelkich działań pedagogicznych, konieczna jest określona refleksja aksjologiczna. Sprowadza się ona głównie do ukazania akceptowanych społecznie wartości i sformułowania na ich podstawie celów i zadań działalności edukacyjnej.

3.1. Globalizm i wielokulturowość a edukacja

Polacy często nie zdają sobie sprawy z tego, że nie jesteśmy społeczeństwem jednolitym pod względem ani rasowym, ani wyznaniowym. Globalizm i wielokulturowość to pojęcia określające mieszanie się coraz to nowych elementów kultury różnych narodów, najczęściej poprzez ruchy migracyjne i związane z tym zmiany miejsca zamieszkania przez osoby różnych narodowości. Najbardziej znanym

przykładem narodu wielokulturowego są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Populacja tego kraju to mieszanka narodowości całego świata, w tym i oczywiście Polaków. Odmienność rasowa i kulturowa w tym kraju nie jest niczym nowym, aczkolwiek stwarza nieraz konflikty. Współżycie tak wielkiej grupy niejednorodnej kulturowo daje możliwość wzbogacenia kultury - i to jest pozytywna strona tego procesu, niestety prowadzi także do zatargów wywołanych nietolerancją i brakiem zrozumienia ze strony innych grup.

Wielokulturowość pojawia się w jednoczącej się Europie. Zniesiono granice wewnętrzne pomiędzy piętnastoma krajami Unii Europejskiej, co daje możliwość bezproblemowego przemieszczania się mieszkańców poszczególnych krajów. Hiszpan pracujący we Francji, Włoszka mieszkająca w Portugalii, to już coraz bardziej powszednia sytuacja w Europie. Zwyczaje przenoszone wraz z przemieszczającymi się ludźmi tworzą coś podobnego do tego, co działo się do tej pory w Stanach Zjednoczonych.

Kolejnym jednak obliczem wielokulturowości, tym razem już nieco bardziej konfliktogennym może być fakt pojawiania się w Europie nowych mieszkańców pochodzących z terenów Azji i Afryki. Bardzo często na spotkania tak odmiennych kultur Europejczycy nie są przygotowani, a to prowadzi do konfliktów. Ich podłożem jest najczęściej obawa przed utratą pracy i dochodów przez rdzennych Europejczyków, na rzecz „obcych”. „Towarzysząca wielokulturowości różnorodność wcale nie obiecuje idylli. Wręcz odwrotnie, gdyby dokonać historycznego bilansu, to zapewne w rachubie przeważałyby przypadki niesnasek, antagonizmów oraz otwartych konfliktów.”¹ Ta obawa pojawia się również podczas rozmów w sprawie członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Bogatszy Zachód obawia się napływu taniej siły roboczej z południa i wschodu. Zmiany wywoływane przez migracje już widać w Niemczech. „Obcokrajowcy stanowią 23 procent mieszkańców Monachium i 13 procent Berlina, gdzie dzielnice Neukolln czy Wedding przypominają mały Stambuł, kobiety noszą chusty na głowach, dzieci przekrzykują się po turecku, a miejsce tradycyjnej piwiarni zajmują tawerny z kebabem”.² Dzielnice zamieszkałe przez społeczność pochodzącą z

¹ Tamże, s. 55

² „Polityka” *Pierwsza czytanka*, A.Krzemiński, nr 1, z dnia 6 stycznia 2001, s. 76

jednego kraju nie są niczym nadzwyczajnym w dużych miastach Stanów Zjednoczonych, powoli podobna sytuacja pojawia się również na naszym kontynencie.

Polska również należy do Europy, i musi się liczyć z tym, iż staje się krajem atrakcyjnym dla mieszkańców Azji bądź Afryki. Sławomir Łodziński twierdzi, iż „Polska dla pewnych grup cudzoziemców (pochodzących przede wszystkim z krajów byłego ZSRR i Europy Południowo-wschodniej) stała się krajem aukcyjnym migracyjnie. Wyraża się to między innymi we wzroście liczby wniosków o zezwolenie na pobyt stały, wydanie wiz pobytowych, wzroście liczby cudzoziemców zainteresowanych podejmowaniem pracy w Polsce.”¹ Pojawiający się legalnie bądź też przetrzucani niezgodnie z prawem na teren naszego kraju mieszkańcy biedniejszych od nas krajów, jak również pracujący w Polsce mieszkańcy bogatszych krajów już wkrótce mogą rozpocząć proces tworzenia społeczeństwa wielokulturowego.

Przejmowanie różnorodnych tradycji przez Polaków, zwłaszcza tych najmłodszych rozpoczęło się jednak o wiele wcześniej. Od 1989 roku, kiedy to runęła żelazna kurtyna, socjologowie zaobserwowali proces większego zainteresowania wszystkim, co pochodziło z Zachodu.

Najłatwiej obserwowalnym dzisiaj efektem globalizacji i przenikania się wzajemnego kultur może być program telewizyjny zdominowany przez produkcje amerykańskie. "Dziesięć lat temu w Polsce działało tylko sto firm handlujących sprzętem do odbioru telewizji satelitarnej, a najczulsze anteny odbierały wówczas zaledwie 35 zachodnich programów. /.../

W połowie lat 90. mieliśmy już 30 firm zajmujących się dystrybucją filmów. Co miesiąc pojawiała się najpierw 50, potem 80 nowych filmów.”²

Innym przejawem jest pojawienie się w kalendarzu świąt, nie znanych ogółowi społeczeństwa przed 1989 rokiem. Opinie o tym, że wszyscy licealiści wiedzą kiedy obchodzony jest dzień świętego Patryka, bądź Walentego można usłyszeć podczas dyskusji telewizyjnych czy radiowych. Narzekanie na młodzież, która nie robi już nic

¹ S.Łodziński, *Obywatelstwo polskie-przyczynki do problemu granic etniczności i obywatelstwa w społeczeństwie polskim*, (w:) *U progu wielokulturowości*, red. nauk. Marian Kempny, Aluina Kapciak i Sławomir Łodziński, Warszawa 1997, s. 270

² W.Kot. *Kolonizacja sztuki*, „Wprost” z dnia 7 stycznia 2001 r., nr 1 s. 104

innego, tylko „siedzi przed komputerem i *serrfuje* po Intemecie” to koleine często powtarzane zdanie. Czy jednak takie stwierdzenia są rzeczywiście prawdziwe, i jaki w rzeczywistości jest poziom recepcji tradycji anglosaskich. Czy wszystkie opinie o tym; iż młode pokolenie jest już europejski to fakt, czy utrwalany przez media mit. Zagadnienia te należy badać i na tej podstawie formułować wnioski o charakterze pedagogicznym, które mogą być rzydatne w pracy wychowawczej, szczególnie ukierunkowanej na kształtowanie świadomości obronnej.

Coraz bardziej ugruntowująca się globalizacja oferuje wielkie możliwości wzbogacenia życia ludzkiego oraz tworzenia społeczności międzynarodowej w oparciu o wspólnie uznawane wartości. Jednakże działania rynkowe zdominowały ten proces, a zyski i możliwości wynikające z globalizacji nie są jednakowo dostępne dla wszystkich.¹

Już w dziewiętnastym wieku, podczas intensywnego rozwoju kapitalizmu, kapitał nie natrafiał na spore ograniczenia. Ludzie mogli wtedy inwestować praktycznie na całym kwiecie, co wykorzystywali chcąc osiągnąć . najwyższy poziom produkcji, przy ~ minimalnych kosztach. W owych czasach kwitł także handel międzynarodowy, który odgrywał ważną rolę w ekonomii światowej. Jednak ten proces został zahamowany konsekwencjami "wielkiego kryzysu" z lat trzydziestych XX wieku. Państwa chcąc przeciwdziałać społecznym skutkom kryzysu zaczęły ingerować w gospodarkę. Duże straty, które przyniosła II Wojna Światowa skłoniły rządy do ingerencji w gospodarkę i jej sterowania. Państwa znacjonalizowały część przedsiębiorstw, np. banki, kopalnie, koleje i zaczęły same prowadzić politykę gospodarczą na większą skalę. Wzrost gospodarczy w okresie powojennym opierał się głównie na popycie wewnętrznym, czyli m. in. konsumpcyjnych zapędach obywateli.

Gospodarka rozwijała się w sposób poprawny zarówno w Europie, gdzie stopień ingerencji był większy, jak i w Stanach Zjednoczonych. Jednak niezdrowe podstawy tego rozwoju unaoczniał kryzys naftowy w latach siedemdziesiątych. Wtedy też z powodów politycznych szejkowie arabscy podnieśli kilkakrotnie ceny ropy co spowodowało olbrzymie perturbacje gospodarcze w świecie zachodnim. Jednocześnie

---

¹ *Raport o Rozwoju Społecznym 1999*, sporządzonym na zlecenie Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP).

od czasu kryzysu z lat trzydziestych i wojny spadła rola handlu zagranicznego. Było to spowodowane nałożeniem przez rządy wysokich ceł, ponieważ chciały one chronić swój rynek wewnętrzny przed zagraniczną konkurencją

Nie można w sposób jednoznaczny określić kiedy rozpoczęły się procesy globalizacyjne z prawdziwego zdarzenia. Pewien wpływ na rozszerzenie się globalizacji miało powstanie kolejnych organizacji międzynarodowych, które miały w pewien sposób koordynować procesy gospodarcze w skali światowej. Tymi organizacjami są:

- Bank Światowy¹ - którego celem jest udzielanie pomocy w odbudowie i rozwoju krajów członkowskich. Szczególne znaczenie dla Banku ma popieranie długookresowego wzrostu gospodarczego, m. in: poprzez udzielanie długookresowych pożyczek o niskim oprocentowaniu. Finansowane są głównie projekty mające charakter inwestycyjny, a głównym warunkiem udzielania kredytu jest zobowiązanie się podmiotu do współfinansowania projektu np. 50% Bank Światowy, 50% państwo. Bank Światowy przyczynił się do zacierania różnic w poziomie rozwoju poszczególnych państw oraz do mobilizowania kapitału krajowego do uczestniczenia w działaniach inwestycyjnych.

- Międzynarodowy Fundusz Walutowy² - utworzony w 1944r. ma za zadanie koordynowanie polityki finansowej państw członkowskich. Fundusz pełni również rolę ośrodka konsultacyjnego i informacyjnego m.in. w zakresie międzynarodowych stosunków walutowych. MFW finansuje swoją działalność z wpłat państw członkowskich, gdzie beneficjentami pomocy są kraje biedniejsze lub znajdujące się w kłopotach gospodarczych. Właśnie ta działalność jest powszechnie znana, ponieważ Fundusz udzielił wielomiliardowych pożyczek pomocowych m. in. Tajlandii i Korei w czasie kryzysu azjatyckiego oraz Rosji (której część polityki zagranicznej koncentruje się na zdobywaniu pieniędzy z MFW)

---

¹ Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1999, s. 239

² Tamże

• Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)¹ - założona w 1960r. w Paryżu, jej celem jest promowanie trwałego wzrostu gospodarczego, a także likwidacja barier protekcyjnych w handlu. OECD koordynuje także politykę handlową i gospodarczą wobec państw nie należących do tej organizacji. Jest ona uważana za klub bogatych, do którego należą najzamożniejsze państwa świata (ok. 30). W 1996 roku do klubu została przyjęta także Polska.

Wspomniane organizacje, jak również Światowa Organizacja Handlu, poprzez którą likwidowane są cła i utrwalane ułatwienia w handlu, przyczyniają się do powstawania procesów globalizacyjnych instytucje te koordynując politykę ekonomiczną w skali całego globu, przekraczają granicę narodowe dla dobra ogólnoświatowego rozwoju. Zwolennicy izolacjonizmu państwowego i protekcyjnych zabiegów celnych krytykują te organizacje za promowanie liberalizmu gospodarczego i niszczenie państw narodowych. Przykładem tego są protesty na ulicach Pragi w roku 2000, gdzie odbywał się zjazd finansistów z całego świata.

Proces globalizacji gospodarki wpływa także na ujednocianie się kultury, co ma miejsce przede wszystkim dzięki środkom masowego przekazu i Internetowi. Takie stacje jak MTV, bądź CNN są znane w praktycznie każdym zakątku świata i niosą one ze sobą pewien przekaz kulturowy, który jest utrwalany i zapamiętywany nie tylko przez młodzież, ale także ludzi starszych. Wiele dziedzin takich jak muzyka, film, teatr, sztuka stają się do siebie podobne we wszystkich częściach świata. Poruszają one problemy całego świata i są dla coraz większej publiczności zrozumiałe, bez względu na początkowe różnice kulturowe. Również nasze życie staje się coraz bardziej zuniifikowane. Żyjemy tak samo jak ludzie w Europie Zachodniej, Ameryce, Azji czy Australii. Mówi się że wiele rzeczy staje się coraz bardziej jednolitych. Książki do nauki języka angielskiego zostały zdominowane przez takich wydawców jak Oxford, Longman (Pearson Education), Cambridge, etc: Każde z tych wydawnictw przygotowuje zazwyczaj książkę, która jest uniwersalną dla każdego kraju. Drukowane najczęściej w Azji, docierają później do krajów europejskich, azjatyckich, i innych.

---

¹ Tamże

Uczniowie najczęściej nie widzą zbyt dużych różnic w sposobie prezentacji życia codziennego „typowego Anglika” i jego samego.

Prezentowane w podręcznikach gwiazdy muzyki bądź filmu są znane praktycznie wszystkim. Oznacza to, że nasze życie jest do pewnego stopnia ujednolicone.

Z globalizacją wiąże się również wolność przemieszczania się kapitału. Inwestor z Ameryki może swobodnie rozpocząć działalność w Europie lub w Azji, tak samo może posąpć inwestor z innych części świata. Zainwestuje on tam gdzie znajdzie najkorzystniejsze warunki dla siebie np. niskie podatki, czy wykwalifikowaną siłę roboczą. Jego inwestycja nie przyniesie korzyści tylko jemu, lecz da również pracę miejscowym pracownikom i przyniesie nowoczesne technologie, to z kolei podniesie poziom cywilizacyjny państwa gdzie dokonano inwestycji. Analogicznie „przemieszczają” się wzorce kulturowe. Część nastolatków w poszukiwaniu ideałów czyta prasę, ogląda telewizję i odkrywa tam podobne wartości, niezależnie od szerokości geograficznej, w której żyje. Niestety najczęściej kultura masowa nie reprezentuje najwyższego poziomu, i wielu socjologów twierdzi, iż następuje demoralizacja i upadek wartości wśród młodego pokolenia. Jedną z prób zmiany tej postaci rzeczy jest organizowanie przez ponadlokalne organizacje zjazdów młodzieży, które mają na celu przybliżenie różnorodności innych kultur i nauczenie tolerancji i akceptacji. Przykładem tego typu działalności jest AEGEE¹ - międzynarodowa organizacja studencka działająca w Europie i organizująca wyjazdy studentów do innych krajów. Warunkiem przystąpienia do tej organizacji jest samodzielne zorganizowanie w swoim kraju obozu, dla członków organizacji z całej Europy. Idea spotkań polega również na tym, że w grupie wyjeżdżającej na obóz, mogą być jedynie dwie osoby z tego samego kraju. W ten sposób, łatwiej dochodzi do integracji grupy pomimo jej wielokulturowości. Innym cyklem spotkań jednoczących młodzież całego świata są spotkania w ramach Światowych Dni Młodzieży organizowanych przez Kościół Katolicki; jak również spotkania Braci z Taize.

---

¹ Internet www.aegge.org

Na globalizację nie można patrzeć tylko przez pryzmat ekonomii. Wielkie znaczenie miały procesy techniczne, takie jak szybki transport czy nowości teleinformatyczne. Transport lotniczy i telekomunikacja spowodowała, że świat stał się mniejszy, każde miejsce na globie stało się osiągalne. Jednak dopiero rozwój medium, którym się obecnie posługujemy nadało rozmach tym zmianom. Internet, bo o nim mowa, w zrewolucjonizował komunikację międzyludzką i zmienił sposób prowadzenia działalności gospodarczej. Zmiany te spowodowały, że patrzymy na świat kategoriami całej planety, a nie pojedynczego regionu czy państwa. Choroba szalonych krów to nie problem Wielkiej Brytanii, a całej Europy. Efekt cieplarniany ma wpływ na życie każdego człowieka na Ziemi, ponieważ każdy odczuwa różnice temperatur, które są zaskakująco wysokie, bądź niskie nie zawsze w określonej porze roku. El Nino, prąd morski ma również wpływ na pogodę świata. Dzięki komunikacji wiemy co dzieje się w innej części globu, i nierzadko dowiadujemy się z wyprzedzeniem o grożących nam niebezpieczeństwach. To również jest efekt globalizacji, wdzierającej się w każdą dziedzinę życia.

Otwartość na świat i technologie widać w naszych domach, japońskie telewizory, niemiecki sprzęt gospodarstwa domowego, francuskie kosmetyki; bądź szwedzki telefon komórkowy, z którym nie rozstajemy się niemal cały dzień. To wszystko jest efektem globalizacji, która rozwinęła, swoje skrzydła i pędzi przed siebie, i jeszcze chyba nikt nie jest sobie w stanie wyobrazić, do czego nas zawiedzie, choć podejmowane są próby oceny skutków tego procesu.

Z Raportu o Rozwoju Społecznym dowiadujemy się, że „negatywne skutki globalizacji - wzrastająca marginalizacja ubogich narodów i ludzi; wzrastające poczucie zagrożenia oraz powiększające się nierówności nie są nieuchronne”¹ Nauczenie się czerpania z postępu świata nie jest rzeczą łatwą gdyż to co nie jest najlepsze często kusi, gdyż jest ładne i przyciąga naszą uwagę. Tak jest z kulturą masową, ale również z dostępem do narkotyków, które wraz z globalizacją zawędrowały w różne zakątki świata.

---

¹ Raport o Rozwoju Społecznym ... op.cit., s. 2

Nowe technologie już znacznie zmieniły sposób pracy (można pracować w domu przed komputerem dla firmy "z końca świata"). Technika dała takie sygnał rozwojowi nowych usług i handlu. Siecią, w której pojawiło się wirtualne życie nazywamy Internetem. W niektórych częściach świata rozwój sieci jest krępowany przez wysoki, zmonopolizowany koszt dostępu do niego. OECD zbadał ile kosztuje dostęp do sieci w krajach należących do grypy najbogatszych państw świata, niestety Polska znalazła się na drugim miejscu tuż za Japonią w rankingu cen połączeń z Internetem.

Tab. 1 . Koszt 40-godzinnego miesięcznego korzystania z Internetu w USD

Lp.	Państwo	Koszt w USD
1.	Turcja	18
2.	Włochy	23
3.	Wielka Brytania	28
4.	USA	34
5.	Czechy	34
6.	Grecja	40
7.	Szwecja	43
8.	Dania	47
9.	Węgry	59
10.	Niemcy	59
11.	Szwajcaria	59
12.	Francja	59
13.	POLSKA	63
14.	Japonia	84

Od wieków kultura, bądź jej poszczególne elementy przenikały granice i wpływały na życie ludzi w innych krajach. W czasach Cesarstwa Rzymskiego, Bursztynowy Szlak był faktorem umożliwiającym wymianę nie tylko drogocennego jantaru, ale również kultury. Cała rzymska mitologia oparła się na wierzeniach i podaniach greckich, które były dla nich pierwowzorem. Średniowiecze, które związane było silnie z religią chrześcijańską wpłynęło na literaturę, sztukę i tradycje wielu narodów europejskich, unifikując w pewien sposób Europę. Pierwowzorem renesansu była kultura antyczna. Włochy, a później i cała Europa czerpała ze źródeł starożytnej Grecji i Rzymu. Każda kolejna epoka w pewnym stopniu czerpała wzorce z wcześniejszych okresów historycznych dokładając do dziedzictwa kultury swoje osiągnięcia. Z czasem jednak zmiany te zaczęły przybierać na szybkości. Rewolucja przemysłowa, i rozwój technologii pozwolił na błyskawiczne przekazywanie informacji. Najpierw był to druk, potem dźwięk oraz obraz. Dziś już nikogo nie dziwi Internet, czyli globalna sieć komputerowa pozwalająca na kontakt z oddalonymi o tysiące kilometrów ludźmi. Telewizja naziemna oraz satelitarna stała się przekazywaniem informacji, które jeszcze 100 lat temu nie mogłyby być w tak krótkim czasie jak obecnie przedstawione szerokiemu gronu odbiorców.

Te czynniki pozwoliły tradycjom i kulturze przekraczać granice. Wielu ludzi do dziś nie zdaje sobie sprawy z pochodzenia kołęd bądź tradycji ubierania na święta choinki. Ten ostatni zwyczaj przywędrował do nas z Niemiec, które były także kolebką wielu dziś nuconych na całym świecie kołęd. Podobnie jest zresztą z wyrazami, których używamy codziennie w rozmowach. Większość z nich ma korzenie w językach, często odmiennych od języka polskiego, a jednak wyrazy te istnieją. Lingwiści zwracają uwagę, że język polski przejmuje coraz więcej wyrazów z języków obcych, choć prym wiedzie tu język angielski. Przenikanie się kultur było naturalnym czynnikiem rozwoju cywilizacji i procesu tego w żaden sposób nie można zahamować. W dzisiejszym zglobalizowanym świecie, proces ten, może być jedynie szybszy, i często ukierunkowany na potrzeby masowego odbiorcy, co nie zawsze niesie za sobą wysoki poziom przekazywanych wartości. „Polska staje się kulturalną kolonią Stanów Zjednoczonych” - powtarzali uczestnicy Kongresu Kultury Polskiej. Tymczasem przeciętny odbiorca nie ma nic przeciw tej *kolonizacji*, a wszyscy obrońcy polskiej

sztuki, jeżeli szczerze troszczą się o jej przyszłość, powinni być zadowoleni z mechanizmów, jakie owa *kolonizacja* wyzwoliła w kulturze ostatnich lat.”¹ Ta opinia jest odzwierciedleniem tego, co przyniosła nam globalizacja w polskiej kulturze. Wprawdzie w kinach i telewizji dominują produkcje amerykańskie, ale dzięki temu Polacy docenili ekranizacje takich dzieł jak "Pan Tadeusz".

Ten optymistyczny aspekt; może wskazywać, że mimo wszystko, nasza kultura przetrwa. W tym samym artykule, Wiesław Kot wskazuje na jeszcze jeden fakt, twierdzi on, „uleganie amerykańskiemu *kolonializmowi kulturalnemu* to nie tylko polska specjalność. Po 1989 roku okazało się, że taki twór kulturowy, jak Europa Środkowa jest fikcją. Jej narody, wcześniej połączone nienawiścią do sowieckiego okupanta, dziś zaczęły mieć siebie dość społeczeństw biednych, zakompleksionych, nękanych kombatantwem. Amerykańskie superprodukcje, pokazujące prężne i aktywne społeczeństwo, notują rekordy oglądalności jednocześnie w Nowym Jorku, Warszawie i Sofii.”² Stwierdzenie, że powielanie amerykańskich wzorców kulturowych jest jedynie polskim problemem staje się więc nieprawdziwe.

3.2. Nauczyciel wobec globalizacji i zagrożeń bezpieczeństwa.

Nauczyciel w sposób szczególny odzwierciedla współczesną diagnozę sytuacji człowieka w świecie, bowiem jest zobowiązany przywoływać doświadczenia przeszłości, oceniać terażniejszość i projektować przyszłość. Nie może też być obojętny wobec światów wartości, w których żyją uczniowie, a zarazem ma upowszechniać wartości uniwersalne.³

Jak twierdzi Alicja Anna Kotusiewicz, wśród pytań i problemów, którymi zajmuje się współczesna *pedeutologia* są kwestie trwale obecne i takie, „których znaczenie coraz bardziej przygasa i maleje.”¹ Wiadomo jednak, że są i takie zagadnienia które pojawiają się nieoczekiwanie i nabierają szczególnego znaczenia

¹ W.Kot, Kolonizacja sztuki, „Wprost” z dnia 7 stycznia 2001 r., nr 1, s. 104

² Tamże

³ Zob. K.Denek, Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej, Toruń 1999, Wyd. A.Marszałek

edukacyjnego, głównie ze względu na ich aktualną powszechność i niedookreśloność.

Z pewnością można do nich zaliczyć te wyzwania cywilizacyjne, które przejawiają się w formie zagrożeń, rozumianych najczęściej jako określone sytuacje sygnalizujące możliwość utraty jakichś wartości, wysoko przez jednostkę cenionych.² Znajdując się w sytuacji zagrożenia, człowiek antycypuje wystąpienie pewnych szkód, odczuwa potrzebę wykonania czynności zabezpieczających i przeżywa fizjologiczne objawy reakcji stresowej, głównie w postaci silnych emocji (na ogół o ujemnym znaku), aż do paniki i przerażenia włącznie.

Niebezpieczeństwa, jakie zagrażają dzieciom i dorosłym mogą powodować utratę zdrowia, kalectwo, a nawet śmierć. W ujęciu społecznym natomiast, efektem zagrożeń jest na przykład utrata pozycji społecznej, ośmieszenie się lub nadwątlenie dobrego imienia.

W literaturze pedagogicznej coraz częściej upowszechniana jest teza, iż zarówno nauczyciele, jak i uczniowie powinni być przygotowani do skutecznego przeciwstawiania się różnym zagrożeniom.³ Formułowane są też koncepcyjne rozwiązania w zakresie działań edukacyjnych oraz ich teoretycznych podstaw. Na ogół jednak rozważaniom tym nie towarzyszy refleksja na temat zagrożeń, z którymi mogą się zetknąć zarówno uczniowie, jak i osoby dorosłe. Brakuje również szerszej interpretacji zagrożeń z punktu widzenia potrzeb obronności państwa (najczęściej skoncentrowanych na kształtowaniu poczucia

¹ A.A.Kotusiewicz, *Pytanie o nauczyciela*, (w:) *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, pod red. Alicji Anny Kotusiewicz, T.II, Białystok 2000, Wyd. Trans Humana, s. 17.

² Zob. A.Frączek, M.Kofta, *Frustracja i stres psychologiczny*, (w:) *Psychologia*, pod red. Tadeusza Tomaszewskiego, Warszawa 1976, PWN, s. 657; zob. także: B.Rokicki, *Zagrożenie*, (w:) J.Borkowski, M.Dyrda, L.Kanarski, B.Rokicki, *Człowiek w organizacji*. Podręczny słownik psychologii zarządzania i dziedzin pokrewnych, Warszawa 2001, Dom Wyd. ELIPSA, s. 160.

³ Zob. Z.Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa 2000, Wyd. Sic! s.c; M.Goszczyńska, *Człowiek wobec zagrożeń. Uwarunkowania oceny i akceptacji ryzyka*, Warszawa 1997, Wyd. „ZAK”; *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, pod red. Ireny Wojnar i Jerzego Kubina, Warszawa 1996, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku”; J.A.Cervera, *Zagrożenia cywilizacji XX wieku. Relacje między kulturą, religią i polityką*, Wrocław 1999, Wyd. „NORTOM”; T.Borowska, *„Homo construens” – człowiek budujący. Edukacyjne przygotowanie do radzenia sobie z różnymi zagrożeniami*, (w:) *Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności. Materiały z III Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, pod red. Janusza Gniteckiego i Joanny Rutkowiak, Warszawa – Poznań 1999, Wyd. PTP.

odpowiedzialności za bezpieczeństwo kraju) i rozwijania zdolności do realizowania zadań dotyczących ochrony ludności oraz samoobrony. Trudno też oczekiwać, że nauczyciele realizujący cele kształcenia i wychowania w różnych typach szkół potrafią nie tylko nauczać, ale i uwrażliwiać uczniów na konieczność posiadania określonych predyspozycji psychicznych i umiejętności praktycznych niezbędnych w radzeniu sobie z zagrożeniami.

Leszek Kołakowski twierdzi, że „większość dzieci chciałaby być dorosłymi, a większość dorosłych chciałaby wrócić do dzieciństwa. Obie te pokusy są zrozumiałe i z naturą ludzką zgodne. Dzieci mogą sobie wyobrazić, że dorosłym wszystko wolno, że nikt ich bez przerwy nie kontroluje i rozkazów nie daje. Dorośli z kolei tęsknią nieraz do beztroski życia dziecinnego, kiedy to – przynajmniej w cywilizacji europejskiej – wszystko jest nam bez większego wysiłku dane, czujemy się bezpieczni i chronieni, nie musimy się kłopotać o pieniądze, zatrudnienie, podatki, groźbę wojny ani zresztą o dzieci”.¹

Autor podkreśla, że dzieci i dorośli przesadnie oceniają pożądane dobra, bowiem trudno mieć jednocześnie wolność i bezpieczeństwo. Marzenia o doskonałości, trudne do wykorzenia i spełniania, coraz częściej stają się niebezpieczne. Dotyczy to – między innymi - nadzwyczajnych perspektyw genetyki molekularnej i tak zwanej nanotechnologii w medycynie. Pojawiają się złowrogie wizje oparte na uprawianiu biotechnologii, w efekcie których, na przykład Chiny, „będą produkowały masowo ludzi wyposażonych we wszystkie cechy potrzebne w wojnach, a bez żadnych hamulców moralnych.”²

Powstaje zatem wiele scenariuszy z pozoru cywilizacyjnie postępowych, których skutki w żaden sposób nie dają się przewidzieć. Dlatego też, niezależnie od ogólnospołecznych aspektów dokonujących się przemian, wzrasta rola edukacji i pedagogicznych funkcji nauczycieli. Jest ona potęgowana nierównomiernym

¹ L.Kołakowski, *Niepokój wieku naszego*, „Gazeta Wyborcza” z dnia 2-3 lutego 2002. (Jest to wykład wygłoszony 13 września 2001 r. w Warszawie podczas inauguracji 60.Jubileuszowego Zjazdu Towarzystwa Chirurgów Polskich).

² Tamże.

wzrostem poziomu życia w różnych miejscach świata i utrzymywaniem się napięć oraz konfliktów między narodami.¹

Istnieje więc pilna potrzeba udzielenia odpowiedzi na pytanie: jak nauczyć się żyć wspólnie w naszej „globalnej wiosce, jeśli nie potrafimy żyć w zwykłych społecznościach, do których należymy, takich jak: naród, region, miasto, wieś, sąsiedztwo.”² Każda próba konstruktywnego odniesienia się do tak brzmiącego pytania wymaga uwzględnienia następujących napięć (antynomii) eksponowanych przez Jacques'a Delorsa:

- napięcia między tym co globalne, a tym co lokalne;
- napięcie między tym co uniwersalne, a tym, co jednostkowe;
- napięcie między tradycją a nowoczesnością;
- napięcie między działaniem perspektywnicznym a działaniem doraźnym;
- napięcie między nieodzownym współzawodnictwem a troską o równość szans;
- napięcie między niezwykłym rozwojem wiedzy a zdolnością przyswajania jej przez człowieka, (chodzi tu także o nowe dziedziny, takie jak wiedza o sobie samym, o sposobach dbania o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne, a także o lepsze poznanie i ochronę środowiska).

Gdyby wymienione problemy przynajmniej w pewnym zakresie odnieść do realiów pracy nauczyciela w polskiej szkole podstawowej, w gimnazjum, bądź w liceum to okazałoby się, iż współcześni pedagodzy mają do rozwiązania wiele **dylematów**, które są także częścią myślenia dyrektorów szkół i pracowników naukowych kształcących kandydatów na nauczycieli.

Każdy dylemat, to określona alternatywa, to sytuacja w której trzeba dokonać na ogół trudnego wyboru między dwiema różnymi możliwościami. Dylemat to również sytuacja, w której może dojść do wyboru wątpliwego, ściśle powiązanego z możliwościami ludzkiego umysłu. Dlatego też dylematy mogą skłaniać nauczyciela

¹ Zob. *Edukacja jest w niej ukryty skarb, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa*, Warszawa 1998, Wyd. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, s. 12-14.

² Tamże, s. 12.

do budowania własnego przekonania o słuszności planowanych i realizowanych działań, ale mogą także powodować pojawienie się stanu niepewności.

Skąd biorą się te ambiwalentne odczucia nauczycieli? Otóż na ogół stąd, że w edukacji wyraźnie zarysowuje się dysproporcja między tym co proponuje teoria i tym czym zajmuje się nauczyciel, czyli praktyką dydaktyczno-wychowawczą.

Można zatem poddać pod rozwagę nauczycieli następujący problem: czy mają oni budować swoją pewność edukacyjną czerpiąc wyłącznie z teorii pedagogicznej (dydaktycznej), czy też w większości przypadków mają samodzielnie dochodzić do oczekiwanych rozwiązań, co wiąże się z przekonaniem, iż we współczesnej edukacji chodzi głównie o to, by zapewniała ona wiedzę o obiektywnie istniejącej rzeczywistości.

W procesie poznawania zagadnień bezpieczeństwa, obronności, ochrony ludności i samoobrony szczególnie istotny jest dialog. Relacje: ja i ty, szczególnie, gdy chodzi o wolność i bezpieczeństwo, dobro i zło oraz o etyczny wymiar kontaktowania się ludzi, nabierają szczególnego znaczenia dla wymiaru wspólnotowości i wielokulturowości. W ten sposób dialog staje się źródłem naszej obecności i drogą do rozwijania samowiedzy.

W kontekście przedstawionych rozważań bardzo interesująca wydaje się teza Alicji Anny Kotusiewicz, iż „edukacja może stanowić rezultat przyjętego modelu jako rzeczywiście istniejącego wzoru, a może być również sprawstwem przyjętej wizji jako przyszłości wyobrażonej.”¹ Pomijając wątpliwość, czy istniejący wzór jest kategorią uwewnętrzną przez nauczyciela i czy ma on wystarczająco wiele przesłanek, by mógł aktywnie budować rzeczywistość nową, wyobrażoną i pożądaną, trzeba jednoznacznie stwierdzić, że orientacja na edukację stanowiącą rezultat obowiązującego modelu sytuuje nauczyciela i ucznia na pozycji odtwarzania rzeczywistości istniejącej (edukacja adaptacyjna).

Z kolei edukacja kreatywna zorientowana na konstruowanie rzeczywistości nowej, wyzwala zachowania twórcze i innowacyjne.

A.A. Kotusiewicz analizuje edukacyjną przydatność trzech następujących modeli:

¹ A.A. Kotusiewicz, *Trzy modele kształcenia*, (w:) *Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, pod red. Alicji Anny Kotusiewicz, T.II, Białystok 2000, TRANS HUMANA, s. 145.

- Model pierwszy polega na całkowitym i zaprogramowaniu realizacji celów i zadań edukacyjnych, umożliwiających głównie skuteczne osiągnięcie celów rozwoju intelektualnego.
- Model drugi charakteryzuje się częściowym zaprogramowaniem działań edukacyjnych, ale z jednoczesnym ich zaakceptowaniem przez nauczycieli i uczniów, co stwarza warunki do autonomii i twórczego działania.
- Model trzeci opiera się na zerowym zaprogramowaniu i sprzyja rodzeniu się nowych koncepcji i rozwiązań pedagogicznych.

Dodajmy, że zróżnicowanie działań pedagogicznych i ich stała odmienność nasuwają przypuszczenie, iż procesu kształcenia nie można sprowadzić wyłącznie do trzech modeli. Jest ich z pewnością bardzo wiele.

Potwierdzają to badania między innymi: Henryki Kwiatkowskiej, Jerzego Trzebińskiego, Doroty Klus – Stańskiej, Henryka Mizerka, Jolanty Szempruch, Bogusławy D.Gołębniak.¹

Na szczególną uwagę zasługuje koncepcja „action research” i koncepcja „refleksyjnej praktyki” D.Schöna.

Wydaje się, że u podstaw koncepcji „action research” (badania w toku działania) tkwi dość powszechnie wyrażane przekonanie o niemożności osiągnięcia kwalifikacji finalnych, skończonych i pełnych. Jak twierdzi H.Kwiatkowska, kwalifikacje nauczycielskie są w ciągłym ruchu i mają procesualny charakter, „co jest powodowane zmiennością sytuacji, w jakich nauczyciel działa, zmiennością uczniów, wielorakością interpretacji tych samych zdarzeń przez poszczególnych uczniów i nauczycieli. Stąd potrzeba badania własnej praktyki, by na tej podstawie formułować potrzebne zasady i normy działania.”²

Nauczyciel, jako badacz rzeczywistości szkolnej poznaje i stara się zrozumieć własne działanie pedagogiczne, dążąc jednocześnie do jego doskonalenia. Nie

¹ Zob. H.Kwiatkowska, *Edukacja nauczycieli. Konteksty – Kategorie – Praktyki*, Warszawa 1997, wyd. IBE: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, pod red. Jerzego Trzebińskiego, Gdańsk 2002, Gdańskie Wyd. Psychologiczne; H.Mizerek, *Dyskursy współczesnej edukacji nauczycielskiej. Między tradycjonalizmem a ponowoczesnością*, Olsztyn 1999, wyd. UW-M; J.Szempruch, *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Rzeszów 2001, wyd. WSP; B.D.Gołębniak, *Zmiany edukacji nauczycieli. Wiedza – Biegłość – Refleksyjność*, Toruń – Poznań 1998, Wyd. EDYTOR s.c.

² H.Kwiatkowska, *Edukacja nauczycieli...*, op.cit. s. 169-170

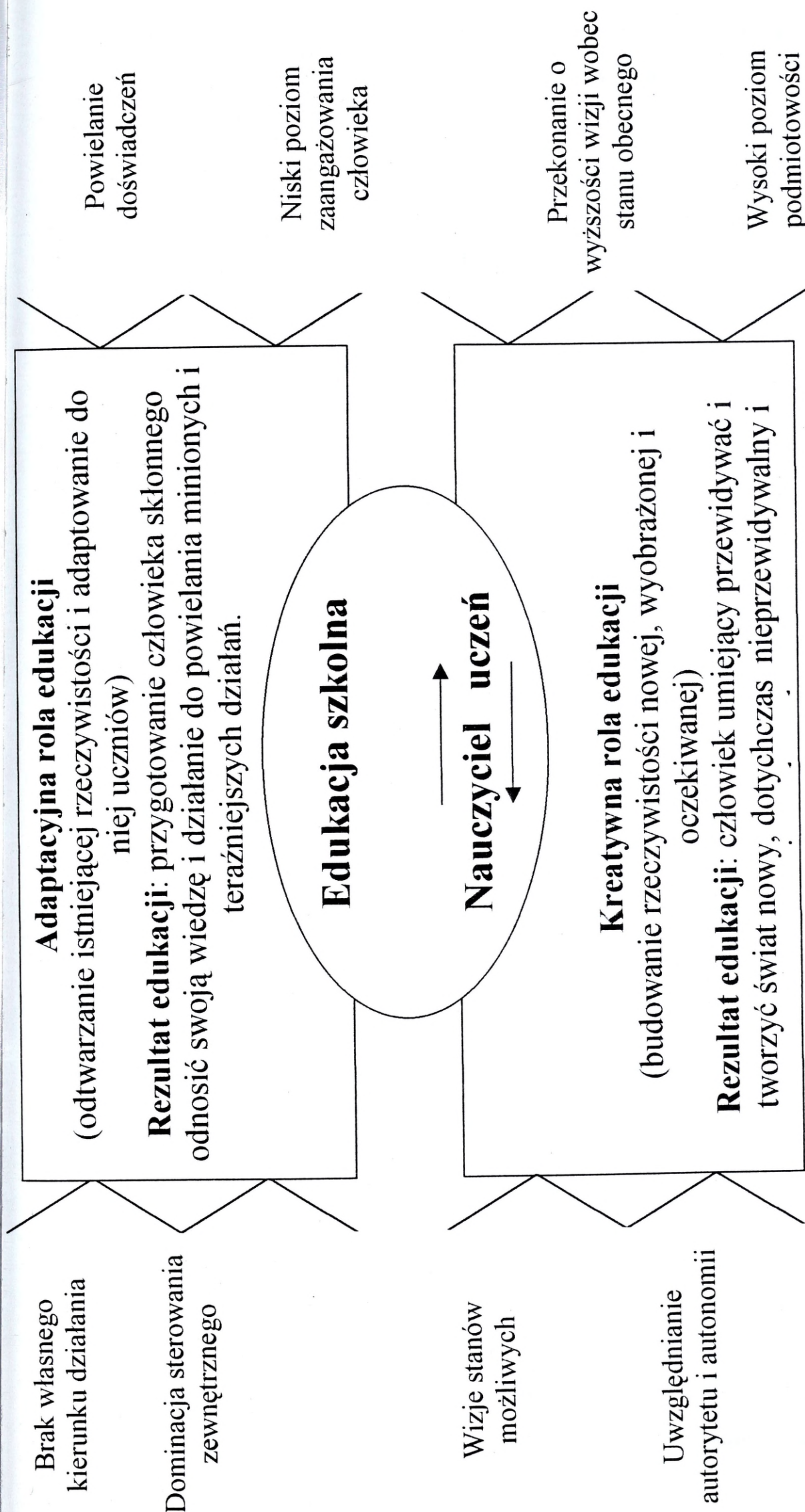
podejmując szczegółowszej analizy „badania działania” można stwierdzić, że jest to koncepcja wyjątkowo interesująca ze względu na złożoność i nieokreśloność rzeczywistości edukacyjnej w jakiej funkcjonują, na przykład nauczyciele przysposobienia obronnego (PO) w szkole średniej. Ta sama klasa szkolna podczas lekcji np. matematyki i przysposobienia obronnego wymaga dookreślenia zupełnie innych kontekstów zdarzeń pedagogicznych. Przy czym doświadczenie edukacyjne nauczyciela PO w porównaniu z doświadczeniem nauczyciela matematyki jest w dużej mierze inne.

Z pewnością też postępujący rozwój zawodowy nauczyciela PO w efekcie integrowania czynności pedagogicznych z równoczesnym ich badaniem współtworzy swoistą odrębność. Sądzę, że warto nad tym problemem dyskutować i coraz skuteczniej łączyć edukację obronną, bliską zagrożeniom militarnym, z edukacją dla bezpieczeństwa przygotowującą młodych ludzi do radzenia sobie z zagrożeniami cywilizacyjnymi wśród których jest także bezrobocie, brak bezpieczeństwa socjalnego, bezdomność i.t.d.¹

Koncepcja „action research” pozostaje w bezpośrednim związku z koncepcją „refleksyjnej praktyki” Donalda Schöna.² Zakłada ona, iż w działaniu profesjonalnym nie jest konieczna wiedza teoretyczna, a praktyka nie może być tylko prostym stosowaniem teorii. W pracy pedagogicznej nauczyciela oznacza to, że teoria nie określa jednoznacznie układu czynności nauczania – uczenia się, a plan działań powstaje na ogół w toku ich trwania. W ten sposób nauczyciel ugruntowuje swoje przekonanie o słuszności odchodzenia od działań rutynowych i podejmowania działań refleksyjnych, opartych na otwartości umysłu i odpowiedzialności.

¹ Zob. T. Borowska, „Homo construens” – człowiek budujący ..., op.cit. Z. Cackowski, *Sprawy edukacji. Szkoła, oświata, wychowanie*, „Edukacja Filozoficzna” 1999, nr 27; Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpienia*, Warszawa 2000, Wyd. Sic! s.s.; M. Łobocki, *Praca socjalna w perspektywie aksjologicznej*, „Zarządzanie i Edukacja” 2001, nr 1; *Raport o bezpieczeństwie 2000*, Kraków 2001, Instytut Studiów Strategicznych.

² Książka D. Schöna zatytułowana „Refleksyjny praktyk” ukazała się w 1983 r. i wywołała prawdziwy przewrót w dziedzinie kształcenia nauczycieli. Jak twierdzi B.D. Gołębiak, to właśnie Schön pierwszy zwrócił uwagę na to, że o sukcesie profesjonalistów decyduje dziś stały wzrost ich samoświadomości w zakresie refleksji dotyczącej ich działania i umiejętność podtrzymywania „konwersacji z sytuacją bieżącą”, zob. B.D. Gołębiak, *Zmiany edukacji...*, op.cit., s. 92; Zob. też: D. Klus – Stańska, B. Mazur, *Wokół pytań o profesjonalną wiedzę nauczyciela*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1994, nr 3, s. 31-32.

Rys.1 Edukacja jako rezultat przyjętego modelu i jako sprawstwo konstruowania nowej, kreatywnej rzeczywistości (ujęcie graficzne własne)

W niektórych opracowaniach z zakresu dydaktyki, powielane jest twierdzenie, iż wiedza pedagogiczna ma naturę technologiczną. Wynika stąd tylko tyle, że wystarczy opanować optymalne techniki nauczania i poprawnie je stosować, a osiągnięcie zaprogramowanego sukcesu staje się pewne. Trudno się dziwić, że nauczyciele refleksyjni, a wśród nich i nauczyciele PO, doznają niekiedy wielu przykrości, jeśli hospitacji lekcji dokonuje osoba hołdująca „jedynie słusznym” założeniom ujednoliconej wiedzy akademickiej, która powinna być w sposób odtwórczy wykorzystywana w pracy dydaktycznej.

Najczęściej jednak o wiele ważniejsze od nawet wyjątkowo rzetelnego odtwarzania wiedzy akademickiej, jest analizowanie procesu tworzenia przez nauczycieli własnej wiedzy i twórczo skonstruowanych układów czynności metodycznych. Dlatego też „refleksja w działaniu” i „refleksja nad działaniem”, to szansa racjonalnego podejmowania przez nauczycieli zagadnień trudnych, nieokreślonych, wynikających między innymi z prognozowanych wyzwań cywilizacyjnych, które są nie tylko szansami, ale również zagrożeniami.

Wśród głównych zagrożeń, z którymi może zetknąć się każdy z nas, nawet jeśli wydają się one wyjątkowo abstrakcyjne, a niekiedy nawet absurdalne wymienia się: terroryzm i bioterroryzm, przestępczość zorganizowaną, kryzysy i konflikty lokalne, katastrofy technologiczne, naruszanie praw człowieka, ubóstwo wielu grup społecznych, napięcia etniczne wewnątrz państw i na ich granicach, żywiołowe migracje na wielką skalę, brak należytej ochrony środowiska naturalnego, wzrost nacjonalizmów i schyłek państwa narodowego, niepewność co do wspólnego losu ludzkości, gromadzenie coraz to skuteczniejszej broni, ewentualne konflikty zbrojne wywołane brakiem dostępu do wody.

W warstwie psychologicznej, odzwierciedlającej zjawiska o charakterze ogólnospołecznym można wyróżnić takie zagrożenia, jak: dezintegracja wybranych elementów więzi społecznych, (głównie słabość systemu wartości i norm moralnych oraz nieprzestrzeganie zasad istnienia społeczeństwa obywatelskiego), brak wyobraźni w dostrzeganiu i określaniu różnych niebezpieczeństw, pogłębianie się procesów osłabiających szanse Polski w wyścigu cywilizacyjnym, nasilanie się patologii społecznej (korupcji, przestępczości zorganizowanej, narkomanii,

alkoholizmu), poszerzanie alienacji społeczeństwa wobec armii i jej zadań oraz brak poczucia współodpowiedzialności za bezpieczeństwo kraju.

Wymienione zjawiska pozostają w bezpośrednim związku z coraz częstszymi i silniejszymi obawami (lękami) jednostki ludzkiej o własne bezpieczeństwo. Równocześnie jednak, co słusznie eksponuje Wilhelmina Wosińska zajmująca się psychologią międzykulturową, zaskoczenie narodu i rządu amerykańskiego wydarzeniami z 11 września 2001 r., uzasadnia się istnieniem „iluzji odporności” (illusion of invulnerability). Pojęcie to wyraża funkcjonujące w świadomości społecznej przekonanie, że „złe rzeczy nie mogą się nam wydarzyć, ponieważ jesteśmy mocni, mądrzy, prawi i moralni; po prostu mamy wszystkie sprawy pod kontrolą.”¹

Iluzja odporności na potencjalne zagrożenia jest zdaniem Autorki nieuchronnie powiązana ze „stereotypowym postrzeganiem przeciwnika” (stereotyping the enemy), „jako uosobieniem zła, słabości, niekompetencji i braku dobrej woli: „My jesteśmy pełni cnót – oni są ich całkowicie pozbawieni.” Spostrzeżenie wroga jako słabego i złego w istocie nasila iluzję odporności.”²

Jak ważna jest edukacja przygotowująca ludzi do radzenia sobie z zagrożeniami dowiadujemy się niemal na co dzień, chociaż jej znaczenie uwielokrotnia się w sytuacjach ekstremalnych. Wówczas też obserwuje się przejawy konsolidacji obywateli, nasilenie się poczucia narodowej tożsamości i „przedefiniowanie jej z orientacji materialnej na bardziej humanitarną (obrona ideałów wolności).”³

Dla nauczycieli informacje te są swoistym wyzwaniem, bowiem wyraźnie wskazują, że preferowana współcześnie „edukacja bez granic”, pełniąca zdaniem Juliana Auleytnera, wiodącą rolę w wielkim przyspieszeniu cywilizacyjnym nie może być wyłącznie środkiem realizowania aspiracji prowadzących do wyższej pozycji społecznej i zawodowej.⁴ Coraz wyraźniej wzrasta znaczenie kompetencji obywatelskich, (kompetencji do aktywnego obywatelstwa) obejmujących społeczną zaradność, zdolność do samoorganizacji, samopomocy i współdziałania z innymi. Dlatego też każda edukacja powinna przygotować człowieka do skutecznego

¹ W. Wosińska, *Psychologiczna legenda o tragedii bliźniaczych wiez*, „Charaktery” 2001, nr 11, s. 45

² Tamże, s. 46.

³ Tamże, s. 50.

⁴ Zob. J. Auleytner, *Edukacja bez granic*, Warszawa 2001, wyd. WSP TWP, s. 4.

realizowania zadań w zmieniających się nieustannie okolicznościach oraz uwarunkowaniach życia indywidualnego i społecznego. Współczesny człowiek oscyluje między wzrostem szans i możliwości, a wzrostem zagrożeń i bezradności. „Troska o wartość życia – pisze Lech Witkowski, analizując twórczość Bogdana Suchodolskiego – wymaga pogodzenie się z obecnością w nim ryzyka błędu, klęski, bólu, walki, niepokoju i rozpacz”¹

Problem ten już w 1970 roku przedstawiała Margaret Mead formułując pogląd, iż „perspektywa zniszczenia całego gatunku ludzkiego, życia na naszej planecie i samej planety jest możliwością, którą tylko niewielu ludzi potrafi sobie wyobrazić.”² Na ogół jednak współczesny człowiek jest skłonny sądzić, że wszystko ulegnie zniszczeniu, lecz on ocaleje.

Jakie zatem wymagania należałoby sformułować wobec nauczycieli realizujących, w mniejszym, bądź większym zakresie, cele i zadania edukacji dla bezpieczeństwa oraz jaką wiedzę i umiejętności powinni opanować uczniowie, aby skutecznie potrafili przeciwstawić się różnorodnym zagrożeniom? Na tak sformułowane pytanie trudno znaleźć jednoznaczną odpowiedź. Jak twierdzi Zbigniew Kwieciński, „pedagog to ktoś, kto prowadzi człowieka do pełni rozwoju, kto przewodzi wśród zawilości ścieżek życiowych i nieustannych wyborów, kto umie mądrze doradzić, lub odradzić, kto troszczy się o to, aby inni ludzie, aby każdy człowiek nie stawał się biernym tworzywem dziejów i wielkich mocy politycznych, lecz by był samodzielnym podmiotem, sprawcą własnego losu i współtwórcę pomyślności społeczeństwa. Ten, który przewodzi – bo to znaczy słowo „pedagog”, musi wiedzieć wprzód, być mądrzejszym niż inni, być wrażliwym na zagrożenia, widzieć dalej wskroś niepewnych ofert i niejasności drogi.”³

Wśród ogółu nauczycieli kształcących młodzież w gimnazjach i liceach (technikach), około 1100 (zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin) realizuje zajęcia dydaktyczne z zakresu obrony cywilnej (ścieżka przedmiotowa w gimnazjum)

¹ Zb. L. Witkowski, *Dwoistość w pedagogice Bogdana Suchodolskiego*, Kraków 2001, wyd. WIT _GRAF, s. 84.

² M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa 1978, PWN, s. 17; Zob. też: J. Koziński, *Transgresja i kultura*, Warszawa 1997, Wyd. Akademickie „ŻAK”, s. 141-147.

³ Z. Kwieciński, *Zmienić kształcenie nauczycieli*, (w:) *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*, red. nauk. Alicja Siemak-Tylikowska, Henryka Kwiatkowska, Stefan M. Kwiatkowski, Warszawa 1998, wyd. „ŻAK”, s. 15.

i z przysposobienia obronnego (oddzielny przedmiot nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych – 76 godz. dydaktycznych). Ponadto, około 1500 nauczycieli prowadzi zajęcia dydaktyczne z przysposobienia obronnego nie mając pełnego zatrudnienia. Niemal wszyscy nauczyciele zajmujący się w szkole problematyką obronności są absolwentami dwóch wyższych szkół pedagogicznych (obecnie Akademii) w Krakowie i Bydgoszczy i posiadają tytuł magistra wychowania obronnego.¹

Ich przygotowanie pedagogiczne, określane zgodnie z sugestiami resortu Edukacji Narodowej i Sportu obejmuje:

- kompetencje wychowawcze i społeczne, w strukturze których wyróżnia się umiejętność rozpoznawania potrzeb uczniów, zdolność do współpracy w różnorodnych relacjach międzyludzkich i umiejętność rozpoznawania i przeżywania wartości;
- kompetencje komunikacyjne i informacyjno-medialne, do których zalicza się skuteczność zachowań werbalnych w sytuacjach edukacyjnych, umiejętność korzystania z technologii informacyjnej, zdolność wykorzystywania wiedzy zastanej i wiedzy kontekstowej;
- kompetencje kreatywne, a wśród nich motyw i umiejętności samokształcenia, elastyczność, innowacyjność i niestandardowość działań, zdolności adaptacyjne i mobilność;
- kompetencje prakseologiczne przejawiające się głównie w skuteczności planowania procesu kształcenia, sprawności realizacji celów i zadań dydaktycznych, rzetelności w sprawdzaniu osiągnięć szkolnych.

Przedstawione kompetencje nauczycieli należałoby odnieść do głównego celu nauczania zagadnień dotyczących zagrożeń bezpieczeństwa i radzenia sobie z ich skutkami. Inaczej mówiąc, konieczne wydaje się udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy chodzi głównie o kształtowanie cech instrumentalno-sprawnościowych, czy może

---

¹ Ogółem, w różnych środowiskach społeczno-zawodowych funkcjonuje około 5000 magistrów wychowania obronnego.

kierunkowych? Pytanie jest wyjątkowo zasadne, bowiem wielu nauczycieli twierdzi, że głównym postulatem strategii innowacyjnej w nauczaniu obrony cywilnej i przysposobienia obronnego jest upracticznienie procesu dydaktycznego.

Tymczasem, jak słusznie zauważa Maria Szybisz edukacja to proces komunikacji, w którym ogromną rolę spełnia kompetencja komunikacyjna nauczyciela.¹ W jej strukturze bardzo wyraźnie powiązana jest warstwa językowa i emocjonalna, sprzyjająca wymianie myśli, uczuć i pomysłów, a także budowaniu zaufania do innych.

Najogólniej rozumiany zakres wiedzy nauczycieli przysposobienia obronnego i nauczycieli zorientowanych w swojej pracy pedagogicznej na przygotowywanie uczniów do radzenia sobie z zagrożeniami bezpieczeństwa powinien obejmować: 1. wiedzę ogólną wynikającą z posiadania wykształcenia wyższego; 2. wiedzę specjalistyczną; 3. wiedzę na temat ucznia i specyfiki jego środowiska społecznego.

3.3. Psychospołeczne aspekty zachowań ludzi w oblicu globalnych zagrożeń

Współczesny świat, mimo wielu działań rządów i państw zatroskanych zapewnieniem bezpieczeństwa swoim obywatelom, generuje coraz więcej zagrożeń. Poziom ryzyka, ściśle powiązanego z niepewnością i brakiem bezpieczeństwa, jest niekiedy tak duży, że wywołuje poczucie lęku uniemożliwiającego człowiekowi normalne funkcjonowanie.

Opublikowany w 1999 roku międzynarodowy raport pt.: *Un Monde Nouveau*, jako wynik gruntownych analiz różnych opracowań instytucji międzynarodowych, zawiera stwierdzenie, iż doświadczenia, jakie przyniósł XX wiek, świadczą o niebezpieczeństwie utraty humanistycznych wartości i wzrastającym zagrożeniu ludzkości, wręcz stawiającym pod znakiem zapytania możliwości przetrwania w XXI stuleciu gatunku *Homo sapiens*.¹

Wśród podstawowych wyzwań, które powinny być podjęte zdaniem Autorów raportu wymienia się:

¹ Zob. M.Szybisz, *Idee komunikacyjne – implikacje edukacyjne*, (w:) Tradycja i wyzwania pod red. K.Pačlawskiej, Kraków 1996, s. 184.

- zapewnienie pokoju, który jest niezbędnym warunkiem pomyślnego rozwiązania pozostałych problemów,
- przewyższanie powiększających się w szybkim tempie nierówności w skali krajowej i międzynarodowej,
- zapewnienie trwałego rozwoju i rozsądnego gospodarowania środowiskiem ziemskim,
- podjęcie działań zorientowanych na przyszłość.

Obok przedstawionych globalnych wyzwań coraz częściej upowszechniana jest teza, iż takie uniwersalne wartości jak: wolność, równość prawa człowieka i demokracja pozostają w bezpośrednim związku z ich niedocenianiem w rzeczywistości społecznej. Stale obserwujemy upowszechnianie przemocy, wzrost liczby zachowań agresywnych i brutalizację życia. Zmieniają się także oczekiwania ludzkich zbiorowości i jednostek, w zakresie przeciwdziałania różnym zagrożeniom.

Zdaniem Teresy Borowskiej „odpowiedź na pytanie, w jakim kierunku powinna pójść edukacja, aby dzięki niej człowiek potrafił pokonywać zagrożenia dzisiejszego świata, wiąże się ściśle z problemami dobra i zła”².

Edukacja ma więc przygotować człowieka do kreowania własnej egzystencji. „Homo construens”, człowiek budujący, o niezbędnej sile moralnej i zasobach kognitywno-emocjonalnych. Z badań G.Zimbardo wynika, że „ludzie, którzy nauczyli się, że mają mały wpływ na swoje życie, postrzegają rzeczywistość jako determinującą ich egzystencję. *Ten błąd w uczeniu - twierdzi T.Borowska - powoduje, że w sytuacji zagrożenia rezygnują oni często z aktywności - cechuje ich po prostu „bezradność”.* Natomiast ludzie o uwewnętrznionej kontroli są bardziej autonomiczni, optymistyczni, aktywni, gdyż ta rozwinięta wewnętrzna lokalizacja daje im większe poczucie odpowiedzialności”³.

Zagadnienia bezradności i poczucia bezradności wiążą się ściśle z psychospołecznymi uwarunkowaniami zachowań ludzi w sytuacji ryzyka,

¹ Zob. F.Mayor, J.Bindé Un Monde Nouveau, UNESCO 1999.

² T.Borowska, „Homo construens” – człowiek budujący. Edukacyjne przygotowanie do radzenia sobie z różnymi zagrożeniami, (w:) Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności, pod red. Janusza Gniteckiego i Joanny Rutkowiak, Warszawa – Poznań 1999, s. 351.

³ Tamże, s. 351-352.

niepewności i zagrożenia.¹ Wśród głównych zagrożeń bezpieczeństwa państw i społeczeństw wymienia się: terroryzm i bioterroryzm, przestępczość zorganizowaną, kryzysy i konflikty lokalne, katastrofy technologiczne, naruszanie praw człowieka i ubóstwo wielu grup społecznych, napięcia etniczne wewnątrz państw i na ich granicach, żywiołowe migracje na dużą skalę, brak ochrony środowiska naturalnego, wzrost nacjonalizmów i schyłek państwa narodowego, niepewność co do wspólnego losu ludzkości, gromadzenie coraz to skuteczniejszej broni.

W obszarze zjawisk o charakterze ogólnospołecznym, które mogą powodować zagrożenia bezpieczeństwa psychospołecznego wymienia się dezintegrację wybranych elementów więzi społecznej, a głównie osłabienie systemu wartości i zanik społeczeństwa obywatelskiego. Można zadać sobie pytanie, czy ma szanse przetrwania człowiek jeśli jego władza nad środowiskiem w którym żyje, a także poczucie kompetencji ulegają nagłej destrukcji? Prawdopodobnie każda próba udzielenia możliwie jednoznacznej odpowiedzi na tak sformułowane pytanie byłaby niepełna i wątpliwa. Jednak dla potrzeb edukacyjnych zachowań w warunkach utraty bezpieczeństwa przyjmuje się na ogół, że człowiek utwierdzony w przekonaniu, iż może wywierać wpływ na środowisko, częściej niż inni będzie przejawiał wiarę w pomyślne wyjście z trudnej sytuacji i podejmie w tym celu określone działania. Podobnie zachowa się ten, kto w swoim działaniu kieruje się wolą osiągnięcia wyznaczonego celu i kto jest przekonany, iż beznadziejne sytuacje wymagają twórczych i aktywnych działań.

Obok takich pojęć, jak beznadziejność i bezradność, w sytuacjach zagrożeń pojawia się termin: lęk. Jest on definiowany jako „niejasny, nieprzyjemny stan emocjonalny charakteryzujący się przeżywaniem obaw, strachu, stresu i przykrości. Lęk jest często przeciwstawiany strachowi ze względu na to, że (zazwyczaj, jak mówią niektórzy, bądź *zawsze*, jak utrzymują inni) lęk jest stanem pozbawionym obiektu, natomiast strach jest zawsze strachem przed czymś, kimś, lub jakimś zdarzeniem”.²

¹ Zob. P.G.Zimbardo, F.L.Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1996, a także: M.Goszczyńska, *Człowiek wobec zagrożeń. Uwarunkowania oceny i akceptacji ryzyka*, Warszawa 1997; J.Szmagalski, *Ofiary katastrof i klęsk żywiołowych*, Warszawa 1996

² A.S.Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 340. Zob. też: B.Rokicki, Lęk, (w:) J.Borkowski, M.Dyrda, L.Kanarski, B.Rokicki, *Człowiek w organizacji. Podręczny słownik psychologii zarządzania i dziedzin pokrewnych*, Warszawa 2001, s. 67

Sytuacje wywołujące lęk różnie oddziałują na ludzi i często odmiennie wpływają na pojawianie się w ich działaniu negatywnych konsekwencji. Inaczej mówiąc, niektórzy potrafią wykazywać daleko idące tolerowanie lęku, co może wynikać zarówno z indywidualnych cech, jak i z pewnych wyuczonych zachowań (reakcji) w obliczu zagrożenia. Funkcjonalne zaburzenia lękowe traktowane ogólnie, charakteryzują się uporczywym, nieukierunkowanym lękiem i takimi reakcjami, jak drżenie ciała, nerwowość, napięcie nerwowe, pocenie się, zawroty głowy, uczucie niepokoju, drażliwość, szybkie oddychanie, gwałtowne bicie serca itp.

Bardzo ważnym czynnikiem redukcji lęku, niepewności i bezradności, jest przewidywalność zdarzeń. Jej znaczenie w działaniu ludzi narażonych na różne zagrożenia jest tym większe, im bardziej potrafimy im stworzyć możliwość wcześniejszego znalezienia się w zbliżonej sytuacji.

Dlatego też współczesne rozumienie edukacji dla bezpieczeństwa nawiązuje do idei tworzenia takich sytuacji dydaktycznych, w których uczeń musi opanować wiadomości i umiejętności niezbędne w radzeniu sobie z nieoczekiwanymi zagrożeniami¹. Im częściej uczeń staje wobec problemu wymagającego nie tylko posłużenia się znaną wiedzą i opanowanymi umiejętnościami, ale również zastosowania twórczo opracowanych rozwiązań, tym większe jest prawdopodobieństwo, że będzie go cechowała zdolność przewidywania zdarzeń. W ten sposób można skutecznie łagodzić strach i lęk wobec zagrożeń i stymulować aktywne i samodzielne działanie jednostki ludzkiej.

W obliczu coraz częściej występujących zagrożeń bardzo wiele uwagi poświęca się zagadnieniom *stresu*, rozumianego jako pewien stan napięcia psychicznego powodowany zakłóceniem równowagi pomiędzy zewnętrznym lub wewnętrznymi wymaganiami a aktywnymi możliwościami jednostki w zakresie radzenia sobie z tymi wymaganiami.² Jak twierdzi Andrzej Augustynek, stres psychiczny wywołany przez silny bodziec (stresor), to „wzrost poziomu napięcia emocjonalnego, prowadzący do ogólnej mobilizacji sił organizmu, mogący przy długotrwałym działaniu doprowadzić

¹ Zob. R. Stępień, *Edukacja szkolna, a bezpieczeństwo państwa*, „Edukacja dla bezpieczeństwa”, 2000, nr 1, s. 5.

² B. Rokicki, *Stres*, (w:) J. Borkowski, M. Dyrda, L. Kanarski, B. Rokicki, *Człowiek...*, op.cit., s. 130-131.

do zaburzeń w funkcjonowaniu organizmu, wyczerpania i chorób psychosomatycznych”.¹

Na ogół nie klasyfikuje się czynników stresowych, ale wiadomo, że silne, nagłe i niezwykle bodźce, szczególnie te, które zagrażają bezpieczeństwu, bądź życiu człowieka niemal zawsze wywołują stres. W rzeczywistości jednak o pojawieniu się stresu psychologicznego decyduje nie tylko siła stresora, ale także jego znaczenie dla podmiotów. Janusz Reykowski rozróżnia trzy klasy czynników obciążających psychologiczny system samoregulacyjny. Są to zakłócenia, zagrożenia i sytuacje deprivacji.²

Wśród zakłóceń wymienia Autor rozmaite elementy sytuacji, które utrudniają albo uniemożliwiają jednostce sprawne wykonywanie określonych czynności. Zagrożenia natomiast są rozumiane jako rozmaite niebezpieczeństwa o charakterze fizycznym lub społecznym. Stres jaki wiąże się z występowaniem zagrożeń jest następstwem antycypowania pewnej szkody, którą człowiek poniesie, jeśli w porę i skutecznie się nie zabezpieczy.

Z kolei deprivacja ma miejsce wówczas, gdy człowiek „nie zaspokoił swoich potrzeb lub nie osiągnął zamierzonych przez siebie celów”.³

Należy podkreślić, że stres powiązany na ogół z występowaniem silnego napięcia emocjonalnego, któremu mogą towarzyszyć: strach, irytacja, niepokój, panika, przerażenie, gniew lub złość, nie zawsze wiąże się wyłącznie ze stanami negatywnymi. W wielu przypadkach stan emocjonalny wywołany sytuacją stresową może spełniać rolę mobilizującą człowieka do zdwojonego wysiłku i w ten sposób uodporniać go na stres. Problem ten wiąże się bezpośrednio z emocjonalnością jednostki, a ściślej z pobudzaniem, hamowaniem, ruchliwością i równowagą procesów nerwowych.

Źródłem pogłębionej refleksji psychologów i pedagogów jest fakt, iż wielu ludzi, znajdując się w sytuacji stresowej i w stanie pobudzenia emocjonalnego,

¹ A. Augustynek, Stres, (w:) *Słownik psychologiczny*, pod red. Włodzimierza Szewczuka, Warszawa 1985, s. 297.

² Zob. A. Frączek, M. Kofta, *Frustracja i stres psychologiczny*, (w:) *Psychologia*, pod red. Tadeusza Tomaszewskiego, Warszawa 1976, s. 656 i nast.

³ Tamże, s. 657.

zachowuje zdolność racjonalnego myślenia i działania. Mówimy wówczas o wysokiej odporności na stres, co może mieć swoje uzasadnienie nie tylko w indywidualnych właściwościach, ale również w odpowiednim przygotowaniu edukacyjnym.

W Polsce od kilku lat podejmowane są określone działania mające na celu przygotowanie społeczeństwa do przeciwstawiania się różnym zagrożeniom bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Wśród głównych instytucji odpowiedzialnych za fakty tak rozumianej edukacji wymienia się: rodzinę, szkołę, organizacje młodzieżowe i stowarzyszenia, środki masowego przekazu, wojsko, policję, staż pożarną (państwową i ochotniczą). W latach dziewięćdziesiątych w ramach badań naukowych na temat systemu bezpieczeństwa Polski, prowadzonych przez Akademię Obrony Narodowej, uzasadniono potrzebę wprowadzenia terminu: edukacja dla bezpieczeństwa, jako zaktualizowanego ujęcia zbyt tradycyjnego już przysposobienia obronnego (wcześniej przysposobienia wojskowego).¹

W ten sposób rozpoczęto likwidowanie (osłabienie) dystansu między potrzebami obronności i tradycyjną edukacją oraz między zagrożeniami militarnymi a bezpieczeństwem obywateli.

Coraz szerzej upowszechnia się przekonanie, że zachowanie człowieka w sytuacji zagrożenia klęską żywiołową, bądź katastrofą ekologiczną będzie bardzo zbliżone do zachowań w okresie wojny czy działań innych niż wojna.

Równocześnie pojawiają się nowe obszary badań w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa obejmujące: - określenie istoty i zasadności poszerzania tolerancji na ryzyko i niepewność w sytuacji zagrożeń; - kształtowanie i rozwijanie zdolności człowieka w zakresie pracy nad stresem i lękiem; - poszerzanie wizji człowieka uwikłanego, narażonego na zagrożenia - Homo duplex; - przygotowanie człowieka zdolnego do twórczego, aktywnego i samodzielnego budowania własnej egzystencji (homo construens).

Współczesny człowiek powinien być świadomy swoich obowiązków obywatelskich, a jego wrażliwość na różnorodne sygnały o zagrożeniu i potrzebie

¹ Zob. *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Materiały z konferencji naukowej, pod red. Ryszarda Stępnia, Warszawa 1994.

stałego doskonalenia swoich kwalifikacji musi pozostawać w bezpośrednim związku ze współczesnością i wizją przyszłości.

4. IDEA GLOBALIZACJI WE WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI WOBEC WYZWAŃ SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Globalne Społeczeństwo Informacyjne niesie ze sobą wyzwania w odniesieniu do większości dziedzin życia,¹ ale *szczególnie* duże i znaczące w odniesieniu do edukacji. Wynika to z dominującej roli wiedzy w globalnym społeczeństwie informacyjnym. Wyzwaniem dla edukacji globalnej² jest konieczność wykształcenia zdecydowanej większości społeczeństwa na poziomie nazywanym dzisiaj „wyższym” oraz konieczność znacznie częstszego odnawiania i poszerzania wiedzy, która będzie z jednej strony szybko dezaktualizować się, a z drugiej strony – szybko przyrastać.

4.1. Istota i wyzwania globalizacji a rozwój cywilizacji informacyjnej

Okres przełomu wieków i tysiącleci budzi zawsze pogłębione refleksje. Obecny przełom, to nie tylko symboliczne daty, a wręcz granica pomiędzy *cywilizacją przemysłową*, a *cywilizacją informacyjną* /od wynalezienia maszyny parowej w 1760 r. do około 1980 r., kiedy to po połączeniu wcześniejszych wynalazków tj. telefonu i komputera – powstają sieci teleinformatyczne i komputerowe/. Żyjemy zatem dziś na samym początku epoki cywilizacji informacyjnej. Mówimy przy tym o *cywilizacji informacyjnej*, jako o zjawisku globalnym, natomiast o *społeczeństwie informacyjnym* jako o zjawisku lokalnym. Społeczeństwo informacyjne miało wiele nazw. Oto niektóre z nich:

- społeczeństwo przemysłowe;
- społeczeństwo usługowe;

¹ Por. załączniki 1, 2, 3.

² Edukacja globalna – koncepcja umiędzynarodowienia edukacji, której celem jest wyposażenie młodego pokolenia w *globalną świadomość*; propaguje pluralizm, tolerancję i dialog międzykulturowy; akcentuje dobro wspólne ludzkości, odzwierciedla uniwersalistyczne tendencje we współczesnej pedagogice. (Wg Internetowej Encyklopedii PWN, <http://encyklopedia.wp.pl/index.html>).

- społeczeństwo post-fordowskie;
- społeczeństwo poinformowanego rozumu;
- społeczeństwo ekonomii wiedzy /*knowledge economy*/.

Nazwa *społeczeństwo informacyjne*, choć funkcjonowała już wcześniej, spopularyzowana została przez A. Tofflera w 1980 roku.¹ Należy podkreślić, iż nie jest to *społeczeństwo informatyczne* /nazwa ta jest czasami błędnie używana zamiennie/, lecz *społeczeństwo informacyjne*, gdyż decydujący o jego nazwie i rozwoju jest fakt, iż informacja staje się podstawowym zasobem produkcyjnym /obok surowców, kapitału i pracy/, a wykorzystywanie przy tym technik informatycznych – to tylko kwestia zastosowanych narzędzi.

Zachodzące zmiany odnoszą się w głównej mierze do:

- szybkiego rozwoju technologii informatycznej, która staje się bardziej dostępna oraz szybsza i tańsza /moc obliczeniowa i szybkość maszyn cyfrowych podwaja się średnio co 18 miesięcy/;
- globalizacji produkcji, finansów oraz rynków;
- nowych wyzwań dotyczących kształtowanych na nowo wzajemnych więzów i nowych ról dla struktur krajowych i międzynarodowych;
- innowacji i przedsiębiorczości, zwłaszcza po usunięciu barier granic i języka.²

Wyzwania globalne cywilizacji informacyjnej często są utożsamiane z aspektami narzędziowymi, takimi jak powszechne zastosowanie środków informatyki i teleinformatyki – włącznie z sieciami komputerowymi i internetem - do zarządzania, przedsiębiorczości, unowocześniania banków i usług finansowych, komercji, a także do unowocześniania bibliotek, edukacji /w szczególności edukacji zdalnej/ oraz wielu innych dziedzin życia społecznego.

¹ Trzecia fala A. Tofflera. Pierwsze wydanie *The Third Wave*, New York 1980.

² R. Pachociński, *Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń*. Warszawa 1999.

Prof. Wierzbicki proponuje skoncentrować się przede wszystkim nie na aspektach narzędziowych, lecz na aspektach głębszych, warunkujących korzyści z rozwoju cywilizacji informacyjnej, takich jak:¹

- 1) Nowa epoka cywilizacyjna opiera się na nowych pojęciach, nowym sposobie rozumienia świata. Dla epoki cywilizacji przemysłowej znamienne było mechanistyczne rozumienie świata – postrzeganie go jako wielkiej maszyny, koła zamachowego – czy to wyrażające się *nieublaganymi prawami* historii K.Marksa, czy też *niewidzialną ręką rynku* A.Smitha. Dla epoki cywilizacji informacyjnej charakterystyczne jest **systemowe rozumienie świata** – jako **procesu w złożonym systemie, generującym zachowanie chaotyczne** w myśl deterministycznej teorii chaosu, który to proces wprawdzie bardzo trudno ogarnąć w szczegółach, ale na jego rozwój można w sposób zasadniczy wpłynąć poprzez drobną niekiedy zmianę jego warunków początkowych. Rozumienie świata, jako procesu chaotycznego jest też elementem tzw. *postmodernistycznego* widzenia rzeczywistości.
- 2) Z rozumienia takiego wynika też możliwość wpływu na bieg historii – i tym samym zwiększoną odpowiedzialność każdej jednostki. Z drugiej strony, trzeba także zdawać sobie sprawę z tego, iż *epoka cywilizacji informacyjnej nadchodzi nieuchronnie w skali globalnej – narasta, jak lawinowy proces chaotyczny, którego już nikt nie powstrzyma. Jeśli proces ten będziemy próbować powstrzymać w Polsce – a elementem takiego powstrzymania mogą być zbyt małe nakłady na badania naukowe i szkolnictwo wyższe w PKB w Polsce - to tylko sami sobie wybierzemy rolę zaścianka cywilizacyjnego Europy.* Mówiąc przy tym o nieuchronności cywilizacji informacyjnej, stosujemy raczej pojęcie lawinowego procesu chaotycznego – na którego przebieg możemy w pewnym stopniu wpływać – niż pojęcie zamachowego, mechanicznego koła historii. Zrozumienie nowych pojęć tego rodzaju

¹ A.P.Wierzbicki, *Polska na rozstajach historii: Szanse i zagrożenia integracji ze społecznością euroatlantycką w obliczu wyzwań społeczeństwa informacyjnego*, Warszawa 1999.

wymaga jednak dobrej edukacji – i ta jest zasadniczym warunkiem przygotowania do cywilizacji informacyjnej.

- 3) Po trzecie, trzeba sobie zdać sprawę z tego, że *fabryki bez ludzi potrafilibyśmy zbudować już dzisiaj* – tylko ile będą one kosztować, co zrobimy z ludźmi zatrudnionymi dziś w takich fabrykach, czy jesteśmy przygotowani kulturowo i edukacyjne do świata o coraz to większym stopniu automatyzacji i robotyzacji?

Te właśnie kwestie powodują to, że epoka cywilizacji informacyjnej potrwa tak długo – gdyż jej stan rozwinięty będzie się charakteryzował postępującą *dematerializacją pracy*, zatrudnieniem w przemyśle i rolnictwie tylko kilku procent ludności – że potrzeba będzie na nią co najmniej całego stulecia. Oznacza to, że wiek XXI charakteryzował się będzie ciągłą zmianą zawodów – *przeciętny człowiek będzie się musiał w ciągu swego życia wielokrotnie przekwalifikować*.

Tu znowu należy podkreślić znaczenie dobrej edukacji – tym razem w sensie kształcenia ustawicznego.

- 4) Po czwarte, dla każdej długiej epoki cywilizacyjnej charakterystyczny jest pewien spór społeczny – tak, jak spór kapitalizm-komunizm charakteryzował ubiegłą już epokę. W początkach epoki cywilizacji informacyjnej należy oczekiwać *narastającego rozwarstwienia społecznego /zresztą już obserwowanego na świecie/* - na tych, którzy nie zdołają się dostosować i nie znajdą pracy oraz na tych, którzy czerpią korzyści ze swych kwalifikacji i umiejętności kształcenia ustawicznego. Rozwarstwienie to dotyczy nie tylko ludzi, lecz także krajów – państwa, które nie zdołają się przystosować stracą swą pozycję ekonomiczną i cywilizacyjną. Tak więc nowym sporem społecznym będzie konflikt o dostęp do informacji i dobrej edukacji. Jednak dla dobrej edukacji – zwłaszcza ustawicznej – na poziomie uniwersyteckim niezbędne są bieżące badania naukowe.

- 5) Po piąte można zapytać, czy warto finansować badania w dziedzinach wysokiej techniki, w których wszystko dałoby się kupować ze świata? Jednakże nie

wszystko, po załamaniu się przemysłów wysokiej techniki, w Polsce obserwujemy znów ich ożywienie, wprawdzie oparte w większości na kapitale zagranicznym, ale żyjemy przecież w epoce globalizacji. Ponadto – właśnie z powodu globalizacji produkcji, pytanie o finansowanie własnych badań stało także przed innymi krajami na świecie i w Europie. I nie tylko tak potężne kraje, jak Niemcy, czy Francja, ale także mniejsze, jak Norwegia, Dania, czy też Finlandia,¹ doszły do wniosku, że **za brak własnej ekspertyzy w epoce cywilizacji informacyjnej trzeba będzie płacić znacznie więcej, niż za kształcenie i utrzymanie ekspertów.**

- 6) Po szóste, warto podkreślić, że kwestie rozwoju cywilizacyjnego charakteryzują się długoletnią dynamiką. Można przy tym mówić o **czasie opóźnienia cywilizacyjnego** – który nie charakteryzuje opóźnienia Polski w stosunku do Europy, tylko odpowiada odstępowi czasu, jaki jest niezbędny w każdym społeczeństwie do asymilacji nowych idei i wynalazków i ich powszechnego zastosowania. Odstęp ten skracał się wraz z rozwojem cywilizacji – są przesłanki do twierdzenia, że na początku ubiegłego stulecia wynosił ponad sto lat, dziś jest znacznie krótszy. Tym niemniej czas opóźnienia cywilizacyjnego wynosi dziś nadal ponad 30 lat² - gdyż z chwilą pojawienia się nowych idei trzeba najpierw wykształcić nauczycieli, aby ci wykształcili nowe pokolenie, które dopiero będzie w stanie w pełni stosować nowe pojęcia i idee.

Kierujący procesem kształcenia powinni być świadomi ogólnoświatowych tendencji odnoszących się do działań edukacyjnych.

¹ Finlandia w 1997 roku wprowadziła nowy priorytet rozwojowy – inwestycje w badania i rozwój, uzasadniając taką decyzję m.in. faktem, że średnia stopa bezrobocia w Finlandii wynosiła 14%, natomiast wśród posiadaczy stopnia naukowego doktora – poniżej 1%. Używając takich argumentów, Finlandia zdecydowała się zwiększyć – stopniowo w ciągu trzech lat do 1999 roku – wydatki na badania i rozwój do poziomu ok. 3% PKB, z czego 1,2 % to wydatki budżetu państwa, a pozostałe 1,8% /osiągane przez stymulację za pomocą ulg podatkowych i innych mechanizmów – takich wydatków/ ponoszonych przez przedsiębiorstwa.

² Jest na to wiele przykładów. Jednym z nich może być rozwój telewizji cyfrowej, której pierwsze podstawy teoretyczne tworzone już w końcu lat sześćdziesiątych, natomiast powszechne zastosowanie jeszcze nie nastąpiło – choć zapewne niedługo nastąpi. Innym jest integracja domowych urządzeń informacyjno-telekomunikacyjnych – telefonu, magnetowidu, telewizora, komputera – we wspólną domową sieć komputerową, która jest możliwa teoretycznie i technicznie już dzisiaj, jednak ze względu na przyzwyczajenie ludzkie i czynniki ekonomiczne będzie prawdopodobnie jeszcze opóźniana /być może również do 30 lat/.

Widoczne aktualnie w świecie, a szczególnie w Europie Zachodniej tendencje, które na nas oddziałują, to m.in.: integracje społeczne, globalizacja zjawisk i problemów, decentralizacja systemów zarządzania oświatą, uspołecznienie szkół, holistyczne podejście do człowieka oraz przekonanie, że *edukacja dla wszystkich i edukacja przez całe życie* jest ratunkiem dla Europy XXI wieku.

*Podstawowym zadaniem edukacji jest pomoc każdej jednostce w rozwijaniu jej zdolności i w stawaniu się całościowym bytem ludzkim, a nie narzędziem ekonomii.*¹ Te, wydawać by się mogło humanistyczne, czy dla niektórych altruistyczne słowa, zawierają bardzo głęboki sens. Obecny wiek będzie z konieczności wiekiem globalizacji. Postrzeganie globalizacji, jako procesu łączenia się narodów, świata jako globalnej wioski, powoduje iż zamknięcie się Europy, czy też Polski jest niemożliwe wobec wyzwań informacji globalnej.

Reasumując, społeczeństwo informacyjne należy rozpatrywać jako formę cywilizacyjną otwierającą nową erę w rozwoju ludzkości, z właściwymi tej postaci wyznacznikami aksjologicznymi w postaci:

- przechodzenia od mechanistycznej do systemowej wizji świata, w której nawet niewielkie zmiany warunków początkowych, a więc działania indywidualne, mogą niekiedy w zasadniczy sposób wpłynąć na zmiany rzeczywistości;
- odchodzenie od wielu paradygmatów oświeceniowych, w tym utożsamianie rozwoju z postępem;
- ewolucji systemu wartości prowadzącej do zwiększania adaptacyjności zarówno jednostek, jak i całych społeczeństw do narastającej zmienności otoczenia jako *conditio humana* początku XXI.

Spółeczeństwo informacyjne staje się rzeczywistością społeczną, natomiast sposoby urzeczywistnienia tego stwierdzenia są bardzo różne, gdyż uzależnione są m.in. od takich czynników, jak: stan rozwoju systemu społecznego, poziom edukacji, stopień rozwoju technologii /systemów/ informacyjnych, stan świadomości społecznej, zrozumienie potrzeb i uwarunkowań społecznych przez elity rządzące, posiadanie

¹ *Biała Księga, Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa.* Warszawa 1997

odpowiednich zasobów /ludzi posiadających wysokie kwalifikacje/ umożliwiających zmiany.

Podsumowując, możemy powiedzieć, że z wizji społeczeństwa informacyjnego wynikają zarówno pewne zagrożenia, jak i szanse oraz wyzwania, ważne nie tylko dla państw i społeczeństw, ale także dla dalszego rozwoju myśli dydaktycznej.

Zagrożenia – nowe zadania dla współczesnej edukacji

W coraz bogatszej literaturze poświęconej społeczeństwu informacyjnemu dominują oceny pozytywne, akcentujące przede wszystkim szanse, czyli okoliczności sprzyjające jego rozwojowi. Podkreśla się najczęściej, że społeczeństwo informacyjne, nierozzerwalnie związane z komputerami, różni się od społeczeństwa tradycyjnego, przedstawianego /głównie w telewizji/ jako bierne, nastawione wyłącznie na konsumpcję, wrażliwe przede wszystkim na wartości wirtualne /zdrowie, uroda, sprawność fizyczna/. Społeczeństwo informacyjne jest natomiast intelektualnie twórcze, racjonalne i otwarte na wartości duchowe /poznawanie, etyka w biznesie/, a swój rozwój myślenia opiera na „mądrości informatycznej”. Dlatego do głównych programów wchodzących w skład planu ogólnego rozwoju społecznego zalicza się informatycznie ukierunkowane szkolnictwo oraz przekwalifikowanie kadr wymuszone zanikiem niektórych zawodów i specjalności, a powstawaniem nowych.

Jak widać korzyściom poświęcono wiele uwagi, jednakże mniej miejsca zajmują rozważania dotyczące, np. zagrożenia pozycji i prestiżu nauczycieli, rozluźnienie kontaktów bezpośrednich między nauczycielami a uczniami, a także zaniedbywanie kultury uczuć i etyki. W związku /między innymi/ z tymi zagrożeniami rodzą się obawy, że powstanie społeczeństwo kontrolowane /widmo systemu Orwellovskiego/, co w praktyce oznaczałoby:

- ingerencję informacyjną w życie prywatne;
- centralizację i zmonopolizowanie informacji;
- alienację wskutek automatyzacji i oszczędności w zatrudnianiu.

W związku z powyższymi zagrożeniami można postulować – w odniesieniu do nowoczesnej dydaktyki ogólnej i dydaktyki dorosłych – żeby uwzględniała w

dobrze treści problemy dotyczące typowych środków ochrony przed przestępczością komputerową. Przez środki bezpieczeństwa w systemach informatycznych rozumie się zabezpieczenia technologiczne i środki administracyjne, które można stosować do komputerów, programów i danych, w celu zapewnienia ochrony interesów firmy oraz poufności indywidualnej.¹ Poufność jest prawem człowieka do decydowania o tym jakimi informacjami chce się podzielić z innymi ludźmi i jakie chce od nich otrzymać. Natomiast tajność jest atrybutem danych, opisującym stopień ochrony, jakim mogą one podlegać, uzgadnianym przez ludzi i organizacje otrzymujące te dane. Dane są nienaruszalne, jeżeli nie różnią się od danych źródłowych i nie zostały przypadkowo lub umyślnie zmienione, ujawnione lub zniszczone.²

Pojęcia te powinny wzbogacić aparaturę pojęciową nowoczesnej dydaktyki. Z drugiej strony również dydaktyka, obok zagadnień dotyczących wykorzystania komputerów i systemów multimedialnych w edukacji, winna znaleźć miejsce na omówienie metod ochrony systemów informatycznych, do których należą metody identyfikacyjne, zabezpieczające, alarmujące, organizacyjne i programowe. Istotna jest tu również problematyka szyfrowania danych. W związku z tym zakres dydaktyki ogólnej należałoby poszerzyć o zagadnienia dotyczące kryptologii /nauki o utajnianiu informacji/, a w szczególności kryptografii zajmującej się kodami i szyframi oraz kryptoanalizy /rozkodowanie informacji/.

Z punktu widzenia dydaktyki ogólnej, jako nauki empiryczno-analitycznej i humanistycznej ważne wydaje się zapoznanie z metodami i środkami zabezpieczenia, które mogą zwiększyć stopień bezpieczeństwa i ochrony systemów informatycznych oraz sieci cyfrowych zapewniających integrację usług edukacyjnych. Jednakże z uwagi na to, iż żaden system bezpieczeństwa nie obroni się sam, jeżeli zawiedzie człowiek, wypływa stąd bardzo ważny wniosek dla dydaktyki, a mianowicie położenie nacisku na pierwiastek personalizmu w kształceniu człowieka. Istotne jest więc podnoszenie prestiżu i pozycji nauczyciela, wzmacnianie więzi

¹ T.Goban-Klas, P.Sienkiewicz, *Spółeczeństwo informacyjne, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999.

²Goban-Klas, P.Sienkiewicz, *Spółeczeństwo informacyjne, zagrożenia, szanse, wyzwania*, Kraków 1999.

interakcyjnych między uczestnikami procesu dydaktycznego oraz „nasylenie go” wartościami kulturalnymi, moralnymi oraz szacunkiem dla każdego.

Wśród istotnych zagrożeń dla współczesnej dydaktyki należy również wymienić nierówne szanse dostępu do nowoczesnych urządzeń, technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz brak przygotowania społeczeństwa do korzystania z nich. Dostęp do urządzeń opartych na mikroprocesorach komputerów, sieci telekomunikacyjnej zależy w oczywisty sposób od zamożności społeczeństwa. Wydaje się, że ze wzrostem gospodarczym coraz więcej ludzi stać będzie na kupno nowoczesnego sprzętu umożliwiającego dostęp do informacji, ale dostęp ten powinien być także możliwy bez konieczności zakupu takich urządzeń. Decydować więc będzie przede wszystkim umiejętność korzystania z nowej techniki. Umiejętności takie można zdobywać samemu, jednak odnosi się to tylko do stosunkowo niewielkiej grupy ludzi. Pozostali powinni nauczyć się w szkole pozyskiwania i przetwarzania informacji oraz korzystania z nich, tak jak zdobywa się umiejętność pisania, czytania czy liczenia. Przed edukacją stoi kluczowe zadanie. Zauważono to w wielu krajach, a zaowocowało konkretnymi decyzjami. Bez właściwej, powszechnej edukacji pojawią się tylko zamknięte, uprzywilejowane grupy, które będą korzystać z informacji, tak jak obecnie niektóre elity korzystają z pewnych luksusowych dóbr materialnych.

Szanse społeczeństwa informacyjnego – implikacje dla dydaktyki

Obok wspomnianych wyżej zagrożeń wpływających z rozwoju społeczeństwa informacji globalnej należy również zauważyć szanse i implikacje społeczne w podstawowych sferach życia, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji, czyli wychowaniem, kształceniem i samokształceniem przez całe życie.

Rozwój systemów wspomaganie kształcenia, a w szczególności systemów nauczania i uczenia zdalnego wpływa korzystnie na:

- wzrost możliwości korzystania z dowolnych baz danych;
- wzrost indywidualizacji kształcenia, doksztalcania i doskonalenia;
- wzrost atrakcyjności przekazu dydaktycznego;

- rozwój kultury informatycznej w społeczeństwie;
- wzrost skuteczności nauczania i uczenia się.

Z uwagi na to, iż informacja stanowi źródło wiedzy, istotne staje się gromadzenie informacji i łatwość do jej dostępu. W dydaktyce klasycznej podstawowym źródłem gromadzenia informacji jest książka. Jednak ze względu na ogromny przyrost wiedzy, niejednokrotnie dostęp do książki staje się coraz bardziej uciążliwy i co ważne zabiera dużo czasu. W związku z tym wykorzystanie komputerów w pracy bibliotek jest niezwykle ważne. Umieszczenie w pamięci komputera opisu bibliograficznego łącznie z indeksem słów kluczowych pozwala na błyskawiczne odnalezienie szukanych pozycji książkowych. Co więcej, posiadanie skomputeryzowanego katalogu umożliwia dostęp do informacji bibliotecznej dla użytkowników z innych miejscowości za pomocą internetu. W związku z tym coraz więcej informacji przechowywanych jest na innych nośnikach niż papier. Dostęp do internetu, łatwość korzystania z zawartych tam dokumentów oraz możliwość ich kopiowania wprowadza dla dydaktyków pewien niepokój wynikający z plagiatu dokumentów. Dotyczy to w szczególności studentów, gdzie wskazanym jest by elektroniczna edukacja łączyła się również z kulturą etyczną.

Rozwój teleinformatyki, zarówno w skali micro (dom, rodzina), jak i makro (globalnej) oraz zastosowanie sieci o zasięgu globalnym mają ogromny wpływ na:¹

- racjonalizację postaw i zachowań społecznych,
- wzrost efektywności działania, ułatwienia w pracy i organizacji czasu wolnego,
- pobudzenie wyobrażeń dzięki multimedialnym systemom i wirtualnej rzeczywistości,
- wzrost komunikacji międzyludzkiej.

Rozpatrując korzyści wynikające z łatwego dostępu do informacji globalnej należy zwrócić uwagę na istotne zagrożenia dla kultury zachowań. Zalicza się do nich

---

¹ T.Goban-Klas, P.Sienkiewicz, *Spoleczeństwo informacyjne. Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999.

uzależnienia od mediów elektronicznych oraz łatwość rozpowszechniania treści mogących demoralizować odbiorców /cyberporno, cybersex/.

Ogromny rozwój teleinformatycznych systemów wyszukiwania informacji naukowej, zdalnego dostępu do specjalistycznych baz danych, systemów komputerowego wspomaganie badań naukowych, modelowania sprawia, iż przesuwają się granice poznania naukowego. Wzrasta efektywność badań naukowych oraz następuje zmiana paradygmatu uprawiania nauki. Rośnie również możliwość powszechnej popularyzacji nauki i osiągnięć techniki, co jest ważne dla rozwoju nowoczesnej dydaktyki. Niepokój może budzić jedynie zagrożenie związane z dominacją ścisłej wiedzy naukowej nad formami poznania pozanaukowego oraz osłabieniem kontroli społecznej nad zastosowaniami nauki w technice i w biotechnologiach. W tym miejscu warto zauważyć, iż w przyszłości możliwe jest przełamanie impasu metodologicznego w badaniach pedagogicznych /edukacja globalna, etyka wartości uniwersalnych w skali całej ludzkości, rozwój kształcenia na odległość/. Są to z pewnością okoliczności sprzyjające dla rozwoju dydaktyki stojącej przed wyzwaniem XXI wieku społeczeństwa globalnej informacji. Rzecz jasna, że wiele z poruszanych tu zagadnień już znalazło oddźwięk w studiach dydaktycznych.¹

Postuluje się w nich:

- zachęcanie do zdobywania nowych umiejętności,
- zbliżenie szkoły i przedsiębiorstw,
- ograniczenie marginalizacji,
- upowszechnienie znajomości trzech języków,
- równorzędne traktowanie znajomości inwestycji materialnych i edukacyjnych.²

Należy przy tym podkreślić, iż wymaga się od edukacji współczesnej zmian i modernizacji, które pomogą jej sprostać ambitnym zadaniom, jakie stawia przed nią wiek XXI i społeczeństwo globalnej informacji.

¹ Zob. Współczesne problemy kształcenia w dokumentach edukacyjnych i ich znaczenie dla rozwoju szkolnictwa, /w:/ „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, Rok VIII /13-14/, 1999.

² Tamże, s.35.

4.2. Kształcenie ustawiczne wobec wyzwań globalizacji

Charakterystyka założeń edukacji ustawicznej

W encyklopediach i słownikach *edukacja* definiowana jest jako ogół procesów oświatowo-wychowawczych obejmujących zarówno kształcenie jak i wychowanie oraz szeroko pojmowaną działalność oświatową. Jest to proces zdobywania wiedzy, umiejętności, najczęściej przewidzianych programem; kształcenie, nauka, oświata, wychowanie. *Edukacja* /z łac. *education*/ znaczy wyciągać, wydobywać z niższego etapu na etap wyższy. *Edukować się* oznacza pobierać nauki, kształcić się.¹ Edukacja związana jest więc z osobą nauczyciela, wychowawcy, rodzica.

Terminy *edukacja ustawiczna* i *edukacja permanentna* /od franc. *l'éducation permanente*/ używane są zmiennie, a ich rodowód jest stosunkowo młody, albowiem we współczesnym ich rozumieniu za początek można uznać podjętą akcję upowszechniania i akceptacji idei kształcenia ustawicznego w państwach członkowskich UNESCO na II Międzynarodowej Konferencji Oświaty Dorosłych w 1960 roku w Montrealu. Przyjętą koncepcję zaczęto odnosić do ciągłego procesu edukacyjnego obejmującego całe życie człowieka.

We współczesnym rozumieniu uważa się, że jest to idea edukacyjna o głęboko humanistycznym charakterze, zgodnie z którą dla dobra i pomyślności człowieka należy mu stworzyć optymalne warunki uczenia się. Kształcenie przez całe życie stwarza możliwość pełnego rozwoju osobowości w każdym jego okresie. Jednocześnie zakłada ona, że kształcenie nie jest przygotowaniem do życia, lecz jego integralną częścią. Tym samym edukacja zatracą swój walor instrumentalny, stając się wartością samą w sobie.²

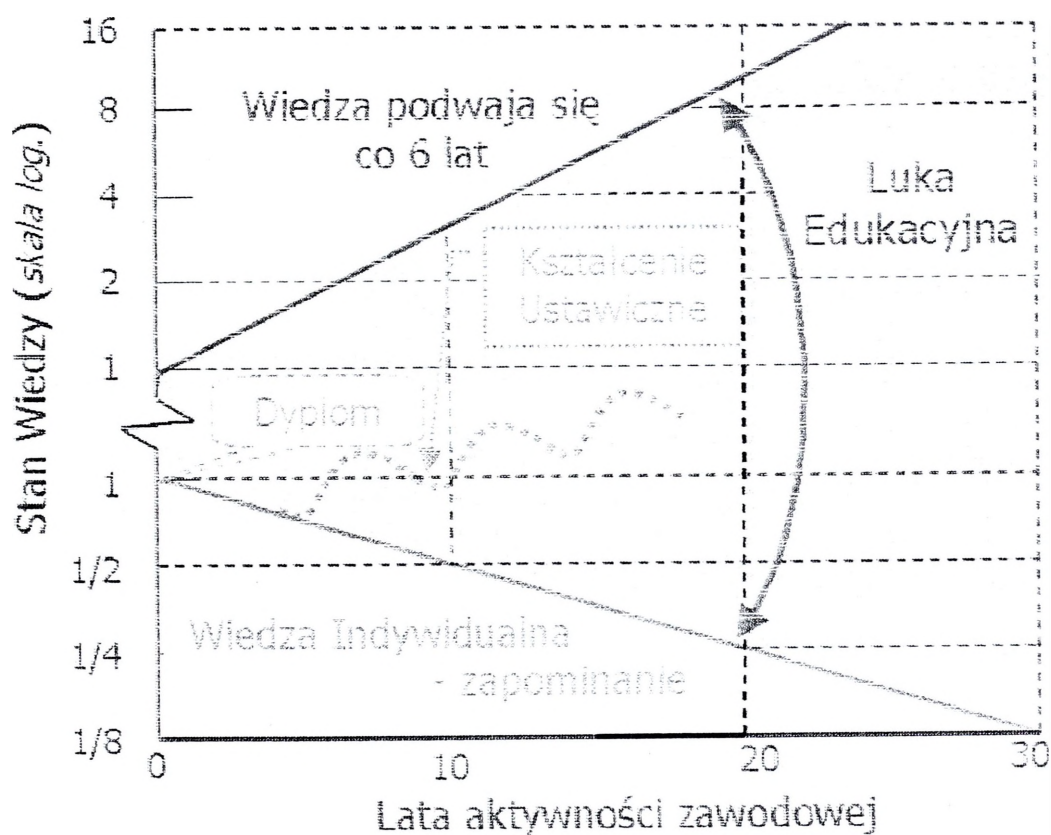
Edukacja ustawiczna, szeroko rozumiana jako zasada organizacyjna /cało życiowa/ edukacji, obejmuje okres od wychowania przedszkolnego po oświatę dorosłych.

¹ Encyklopedia Popularna, Warszawa 1992, Słownik Współczesnego Języka Polskiego, Warszawa 1998. Słownik Wyrzów Obcych, Warszawa 1997.

² J. Nowak, A. Cieślak, *Edukacja dorosłych w Polsce i na świecie*, Warszawa 1982.

Do podstawowych aspektów kształcenia permanentnego należy kształcenie zdolności nadążania za postępem, modyfikacji uzyskanych kwalifikacji¹ oraz likwidacji luki edukacyjnej² wynikającej z przyspieszonego tempa przyrostu wiedzy /podwajanie się wiedzy co 2 do 10 lat w zależności od indywidualnego tempa danej dziedziny nauki/, jako konsekwencji rewolucji w nauce, technice i technologii.

Roli technologii luki edukacyjnej /rys. 1/ nie sposób przecenić, gdyż każdy człowiek, w kontekście własnych uzdolnień, zainteresowań, motywacji i konieczności wynikających z rozwoju nauki, techniki i postępu cywilizacyjnego społeczeństwa, wyznacza sobie kierunek edukacji ustawicznej.

Rys. 1. Technologia luki edukacyjnej³

Powstająca luka edukacyjna /przy braku skutecznego przeciwdziałania poprzez kształcenie ustawiczne/ ma ogromne znaczenie w trzech podstawowych wymiarach tj. w wymiarze osobistym, w wymiarze przedsiębiorstwa i w wymiarze społeczeństwa.

W wymiarze osobistym może m.in. doprowadzić do:

- utraty kontaktu z „uciekającą rzeczywistością i światem”;

¹ R. Wroczyński, *Edukacja permanentna*, Warszawa 1976.

² B. Galwas, *Współczesne systemy kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość*, <http://www.pw.edu.pl>.

³ B. Galwas, *Współczesne systemy kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość*, <http://www.pw.edu.pl>.

- zahamowania awansu;
- bezrobocia i niemożliwości zdobycia pracy;

W wymiarze przedsiębiorstwa powoduje:

- zahamowanie procesu unowocześniania produktu finalnego;
- zahamowanie innowacyjności, niechęć do myślenia „o jutrze”;
- stopniowe skostnienie struktur, niechęć do zmian wewnętrznych.

W wymiarze społeczeństwa powoduje:

- wzrost bezrobocia i utrwalenie jego struktur;
- spadek konkurencyjności gospodarki; powolną utratę miejsca w międzynarodowym podziale pracy;
- wzrost społecznego niezadowolenia i radykalizmu grup skrajnych /obawa destabilizacji państwa/.

Wniosek, iż mechanizmy kształcenia ustawicznego muszą być wbudowane do systemu edukacyjnego społeczeństwa - systemu kształcenia przez całe życie, wynika z obserwacji następujących prawidłowości:

- 1) Wiedza zdobyta w czasie studiów i w okresie aktywności zawodowej podlega naturalnemu, ciągłemu procesowi deprecjacji, co prowadzi do utraty umiejętności zawodowych i konieczności zmiany zawodu, gdyż pewne zawody przestają istnieć w dotychczasowym wymiarze /np. zawód zecera/.
- 2) Proces deprecjacji wiedzy jest częściowo odwracalny, można i należy go powstrzymywać i hamować, przy czym sprawdzoną formą przeciwdziałania jest kształcenie ustawiczne.
- 3) Aktualizacja wiedzy z wykorzystaniem technik kształcenia ustawicznego wymaga ponoszenia określonych kosztów, które są jednakże małe w stosunku do wzrostu wydajności pracy i daleko mniejsze od kosztów kształcenia „nowego inżyniera”.

Mając na względzie przedstawione skutki i prawidłowości rozwoju cywilizacyjnego, podstawowe cele kształcenia ustawicznego dla współczesnego człowieka można określić poprzez następujące działania:¹

1. Odświeżanie, poszerzanie i aktualizacja wiedzy.
2. Zapoznanie się z nowymi dziedzinami, wzbogacanie wiedzy.
3. Pogłębianie posiadanej wiedzy i zdobycie nowych umiejętności w swojej specjalizacji.
4. Zmiana specjalizacji, czyli przekwalifikowanie.
5. Dodanie nowej specjalizacji do już posiadanej.
6. Poszerzenie horyzontów, pogłębianie zrozumienia otaczającego świata i ludzi.

Wyzwania dla edukacji ustawicznej i dydaktyki

Najogólniej biorąc, poprzez wyzwanie zwykle rozumiemy okoliczności zmuszające do podejmowania trudnych decyzji. Trudnych, ponieważ dotyczą zagrożeń dla egzystencji człowieka rozumianego nie tylko jako gatunek sterowany programem zakodowanym w przekazie genetycznym, ale także kulturą rozumianą jako sposób realizacji wartości w określonych okolicznościach.

Systematyzując wyzwania dla edukacji ustawicznej i dydaktyki należy zwrócić uwagę na te elementy, które stanowią problemy decyzyjne do rozwiązania poprzez ustawiczną aktywność edukacyjną.

I tak wyzwanie dla edukacji obywatelskiej stanowi pokusa „totalitaryzmu informacyjnego” /monopolu państwa/, wzrost ograniczenia wolności i prywatności obywateli, podwyższanie „bariery technokratycznej” między władzą a społeczeństwem.

Pedagogika pracy staje przed wyzwaniem spowodowanym wzrostem bezrobocia oraz redukcją zatrudnienia w rolnictwie i przemysłach tradycyjnych. Istotne tu jest przeciwdziałanie marginalizacji mającej swe źródła w zróżnicowanym dostępie do wiedzy, luce pokoleniowej i narastających antagonizmach narodowościowych.

¹ B.Galwas, *Współczesne systemy kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość*, <http://www.pw.edu.pl>.

Dydaktyka wojskowa stoi przed wyzwaniami jakie stwarza możliwość powstawania nowych form terroryzmu /infoterroryzm/, wzrost prawdopodobieństwa zagrożeń obronności w wyniku fałszywych alarmów, a także wzrost liczby możliwych zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego państwa. Ponadto winna przeciwdziałać obniżaniu poczucia tzw. obowiązku obronnego społeczeństwa oraz zbyt silnemu uzależnieniu możliwości efektywnego działania w sytuacjach kryzysowych od systemów technicznych /teleinformatycznych/.

Z kolei pedagogika zdrowia winna mieć na uwadze zagrożenia płynące z możliwości wykorzystania danych o stanie zdrowia do celów pozamedycznych, dehumanizacji opieki medycznej, zróżnicowania dostępu do pomocy medycznej.

Dydaktyka medyczna powinna być nastawiona na jak najszersze wykorzystanie dostępu do baz danych i współczesnej wiedzy medycznej w celu poprawy skuteczności diagnoz medycznych, zapobiegania masowym zagrożeniom zdrowia i życia poprzez korzystanie z sieci teleinformatycznej, w szczególności w nagłych przypadkach /podejrzanie zawału serca/.

Edukacja środowiskowa, jako wyzwanie winna potraktować problemy związane z poczuciem świadomości ekologicznej społeczeństwa, opartej na rozwoju systemów teleinformatycznych przeznaczonych do kontroli i monitorowania środowiska naturalnego, możliwości uzgadniania działań na rzecz ochrony ekosystemu w skali międzynarodowej, globalnej, korzystaniu z modeli symulacyjnych ekosystemów.

Wyzwaniem dla dydaktyki rolniczej mogą być zagadnienia związane z możliwością korzystania z serwisów informatycznych dla rolnictwa, alokacji usług informacyjnych w regiony rolnicze, a także korzystanie z baz danych i poczty elektronicznej w celu zmniejszenia luki cywilizacyjnej między miastem a wsią.

Edukacja ustawiczna i dydaktyka dorosłych winny w swoich zadaniach na nadchodzący wiek podjąć wyzwania wynikające z konfliktów społecznych na tle automatyzacji i robotyzacji. Istotnym zagadnieniem jest alienacja pracy, wzrost wymagań dotyczących wykształcenia i efektywnej obsługi zautomatyzowanych systemów, co w obliczu redukcji zatrudnienia jest sprawą wielkiej wagi. Ponadto

pedagogiczne monitorowanie „zdalnych zakupów” towarów i usług /teleshopping/, a także uwrażliwienie na możliwość nowych przestępstw i oszustw. Niezwykle ważne jest włączenie do edukacji dorosłych zarządzania własnym rozwojem, profesjonalizacja kadr kierowniczych, zarządzanie przez wartości.¹ W wyniku tego istnieje konieczność opracowania pedagogicznego nowych metod zarządzania, adekwatnych do nowych modeli struktur organizacyjnych i zachowań w organizacjach oraz etycznego doradztwa w biznesie.

Natomiast pedagogika kultury winna przeciwdziałać ograniczeniom bezpośredniego kontaktu człowieka ze sztuką, groźbie „homogenizacji” kultury i zanikającej tożsamości kulturowej, groźbie dominacji środków audiowizualnych nad tradycyjnym kontaktem z książką.

Wyzwaniem dla pedagogiki czasu wolnego, turystyki i sportu winna być walka z degradacją kultury fizycznej, w wyniku której nastąpiło obniżenie sprawności fizycznej społeczeństwa. Istotnym elementem jest również tzw. „automatyzacja” wycieczek turystycznych /szybko i pobieżnie/, wypoczynku w sieci teleinformatycznej jako przyczynie nowej choroby cywilizacyjnej. Ponadto traktowanie sportu jako szansy na sukces i pieniądze jest również wyzwaniem dla edukacji.

Należy stwierdzić, że zarówno szanse, jak i zagrożenia oraz wyzwania są przez uczonych dostrzegane, podejmowane i wielostronnie dyskutowane.² Akcentuje się rolę nauczycieli oraz ich kreatywność jako element unikalnych umiejętności profesjonalnych, potrzebę stworzenia nowych zadań dla dydaktyki, które Raport Delorsa nazywa czterema filarami, czyli odmiennymi celami i sposobami nabywania wiadomości i umiejętności.³ Tego typu zadania wymagają innego traktowania edukacji ustawicznej – nie jako formę kształcenia lub doskonalenia dorosłych, ale

¹ P.F. Drucker, *Zarządzanie w XXI wieku*, Warszawa 2000. K.Blanchard, M.O'Connor, *Zarządzanie poprzez wartości*, Warszawa 1998.

² Zob. K.Denek, *Edukacja w nadchodzącym stuleciu*, J.Gnitecki, *Dydaktyka i edukacja wobec wyzwań gospodarki globalnej i cywilizacji informatycznej*, /w:/ Toruńskie Studia Dydaktyczne, Rok IX/15/, B.Bartz, *Nowe formy i miejsca uczenia się uwarunkowane przez technologie informacyjno-komunikacyjne*, /w:/ Rocznik Andragogiczny 1999.

³ Zob. J.Pólturzycki, *Edukacja ustawiczna a rozwój i przemiany dydaktyki* /w:/ Rocznik Andragogiczny 1999, s.38-39.

jako podstawowego procesu edukacyjnego trwającego przez całe życie, a rozpoczynającego się w środowisku rodzinnym, przedszkolu i pierwszych latach nauki szkolnej. Są to nowe i ważne zadania dla dydaktyki i kształcenia nauczycieli.¹

Analitycy prognozują, że już w roku 2005 rynek zwany przez nich e-education w internecie osiągnie wartość 40 miliardów dolarów. Znalezienie się na tym rynku – to także zadanie zupełnie nowe dla dydaktyki dorosłych. Nie można przecież lekceważyć potrzeb edukacyjnych coraz większej rzeszy ludzi korzystających, w ramach edukacji ustawicznej, z możliwości jakie stwarzają nowe technologie informacyjno-komunikacyjne. Ale zawsze, w szczególności w edukacji i dydaktyce, ważny będzie rozwój człowieka – *sit venia verbo* – w ustawicznym stawaniu się bardziej człowiekiem.

Miejsce i rola multimediiów w edukacji ustawicznej

Edukacja multimedialna liczy sobie nieco ponad pół wieku. Po drugiej wojnie światowej, mając na uwadze tragiczne skutki nazistowskiej i faszystowskiej propagandy, profesjonalni pedagodzy z całego świata zjednoczyli się wokół idei opracowania zasad edukacji medialnej, jednak mimo długich dyskusji i rozmaitych wysiłków, metody opracowania tychże zasad są dzisiaj nadal dalekie od sprecyzowania. Dopóki programy nauczania w szkole nie zostaną zmodyfikowane tak, by uwzględniać elementy edukacji medialnej trudno będzie prowadzić ją efektywnie.²

W.Okoń³ definiuje termin *multi-media-system*, jako swoisty układ audiowizualnych środków dydaktycznych umożliwiający – w połączeniu z układem tradycyjnych środków - optymalizację procesu uczenia się określonych treści oraz uzyskiwanie wyższych efektów /.../. Środki te, włączone odpowiednio w tok czynności nauczyciela i uczniów /studentów/, dobiera się w zależności od tematu zajęć dydaktycznych.

¹ Tamże, s. 38.

² D.Schretter, *Kształcenie w zakresie środków masowego przekazu w krajach Europy Zachodniej. Europejska platforma kształcenia w zakresie środków masowego przekazu*, <http://www.krrit.gov.pl> . /Cytowany autor jest Przewodniczącym Europejskiego Stowarzyszenia Edukacji medialnej/.

³ W.Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981.

W szerokim rozumieniu definicji edukacji multimedialnej /wg D.Schretera/¹ dotyczy ona wszystkich mediów oraz obejmuje słowo drukowane i grafikę, dźwięk oraz ruchome i nieruchome obrazy dostarczane za pośrednictwem każdego rodzaju techniki. Pozwala ludziom na zrozumienie mediów komunikacyjnych działających w ich krajach oraz sposobów ich działania, jak również na nauczenie się korzystania z tychże mediów w celu komunikowania się z innymi. Zapewnia, iż ludzie uczą się:

- analizować, krytycznie oceniać i tworzyć teksty medialne;
- identyfikować źródła tekstów medialnych, ich kontekst oraz polityczne, społeczne, handlowe i kulturalne znaczenie;
- interpretować wiadomości oraz wartości oferowane przez media;
- dobierać odpowiednie media dla przekazania własnych wiadomości i relacji skierowanych do określonego odbiorcy.

Prawdziwy przełom w wykorzystaniu multimediiów w edukacji ustawicznej, prowadzonej bardzo często metodą kształcenia na odległość, nastąpił w latach dziewięćdziesiątych /XX wieku/ wraz z upowszechnianiem się internetu. To nowe medium dało kształceniu /na odległość/ niespotykane dotąd możliwości interakcji i komunikacji. Umożliwia bowiem łączność /wielokierunkową/ między uczestnikami, a prowadzącymi szkolenia.

Multimedia są jedną z najbardziej rozwijających się technik komputerowego przedstawiania informacji i nauczania. Może cechować je interaktywność, czyli cecha umożliwiająca użytkownikowi czynną współpracę z programem i samodzielne nim sterowanie.

Do najważniejszych zalet, wynikających z zastosowania multimediiów w szeroko rozumianym kształceniu należą:

- obrazowe uczenie i szczegółowe wprowadzenie w wybrane zagadnienia;
- bogato ilustrowane symulacje zjawisk i procesów;
- wzbogacenie form kształcenia;
- uczenie się na odległość;
- możliwość wielokrotnego powtarzania aplikacji, testu, sprawdzianu;

¹ D.Schreter. *Kształcenie w zakresie środków masowego przekazu...*, <http://www.krrit.gov.pl>.

- dopasowanie tempa i pory nauczania do indywidualnych potrzeb uczącego się;
- w większości przypadków redukcja czasu nauki potrzebnego do opanowania nowej partii nauczania w związku z wielokanałowym oddziaływaniem na uczącego się.

Korzyści związane z wykorzystaniem multimediiów w kształceniu ustawicznym dotyczą zarówno samych pracowników, jak też firm /instytucji/ ich zatrudniających.

Z punktu widzenia pracownika zaleta takiego kształcenia polega w głównej mierze na tym, iż:

- zdobywanie wiedzy może odbywać się bez konieczności opuszczania domu lub w miejscu pracy /równoczesne zajmowanie się pracą zawodową/;
- istnieje niezależność od terminu zajęć;
- pracownik ma możliwość dopasowania trybu nauki do własnych potrzeb i możliwości;
- pracownik ma dostęp do atrakcyjnych i najnowszych materiałów dydaktycznych;
- istnieje zwiększona możliwość samokształcenia;
- system kształcenia jest bezstresowy;

Natomiast instytucja, zamiast organizacji kosztownych kursów obsługi jakiegoś urzędnika, czy zapoznawania z nowymi procedurami, udostępnia pracownikom właściwe materiały /np. programy komputerowe/. Pracownik zapoznaje się z nowymi zadaniami nie narażając instytucji na koszty związane np. z wykorzystaniem danego urzędnika dla nauki i treningów. Najogólniej ujmując można przedstawić następujące korzyści dla instytucji wynikające z kształcenia ustawicznego na odległość:

- zwiększenie konkurencyjności firmy;
- większa liczba osób doksztalcających się;
- firma nie ponosi kosztów administracyjnych związanych ze szkoleniem personelu;

- pracownicy są przeszkoleni przez najlepszych wykładowców /z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć naukowych, organizacyjnych i technicznych niezbędnych danej instytucji na obecnym i planowanym etapie zatrudnienia pracownika/;
- instytucja inwestuje w już sprawdzonych pracowników.

Poprzez szerokie zastosowanie nowoczesnych multimediiów w edukacji przestaje mieć znaczenie miejsce, w którym znajduje się informacja, z jednego komputera bowiem mamy dostęp do informacji zgromadzonych we wszystkich komputerach pracujących w sieci.

Edukacja ustawiczna a rozwój i przemiany dydaktyki

Zmiany społeczno-gospodarcze i technologiczne, jakie obserwujemy w ostatnim ćwierćwieczu, prowadzą do rozwoju społeczeństwa określanego jako: *post-przemysłowe, post-kapitalistyczne, post-modernistyczne, oparte na wiedzy, uczące się, czy też społeczeństwo informacyjne*. Przyniosły one znaczne przewartościowanie pojęcia *edukacja*. W konsekwencji, pomimo protestu pewnych środowisk, obserwuje się odejście od tradycyjnej edukacji w kierunku edukacji preferującej indywidualny wysiłek jednostki, jej samorozwój i autokreację, a więc cechy, które są przecież podstawowymi cechami procesu uczenia się.¹ Istotę tego przewartościowania w nowym rozumieniu edukacji ukazują tytuły międzynarodowych raportów, m.in.: *Światowy kryzys edukacji – analiza systemów* /1968/, *Uczyć się aby być* E.Faure'a /1972/, *Pierwsza rewolucja globalna. Jak przetrwać?* /1992/, *Obszary permanentnej samoedukacji* /1995/, czy też *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* J.Delorsa /1998/.² We wszystkich tych raportach zwraca się uwagę na konieczność zmian, jakie powinny objąć edukację w związku z zachodzącym procesem transformacji życia społecznego wynikającym z globalizacji, postępu naukowo-technicznego oraz ich skutkami w dziedzinie pracy i środowiska człowieka. Szczególną rolę upatruje się w trzech aspektach nowej edukacji. Są to:

¹ S.M.Kwiatkowski /red./, *Edukacja zawodowa wobec rynku pracy i integracji europejskiej*, Warszawa 2001.

² Por. J.Delors /red./, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998; E.Faure, *Uczyć się aby być*, Warszawa 1975. P.Lengrand, *Obszary permanentnej edukacji*, Warszawa 1995. W.Rabczuk, *Strategiczne cele edukacji w świetle Raportu J.Delorsa i Białej Księgi Unii Europejskiej* [w:] R.Leppert, *Edukacja w świecie współczesnym*, Kraków 2000.

1. Ciągłość, ustawiczność edukacji, sprowadzająca się do idei edukacji przez całe życie;
2. Wielowymiarowość, wielostronność edukacji.
3. Interaktywność edukacji, zwracająca uwagę nie tylko na indywidualny i integralny rozwój człowieka, ale także rozpatrująca edukację w wymiarze rozwoju całych społeczeństw.

Tak przekształcająca się współczesna edukacja, zgodnie z wnioskami zawartymi w raporcie Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku UNESCO, kierowanej przez J. Delorsa¹ powinna być oparta na czterech fundamentalnych filarach:

1. *Uczyć się, aby żyć wspólnie* – edukacja ma przeciwdziałać rywalizacji i konkurencji, która prowadzi do podziałów na biednych i bogatych, dzieląc naród i świat. Umiejętność współżycia jest jednym z najważniejszych wyzwań i nakazów współczesności, którą powinna kształtować edukacja /międzynarodowe misje pokojowe/.
2. *Uczyć się aby wiedzieć* – edukacja nie powinna dążyć do opanowania wiedzy encyklopedycznej, lecz powinna kształtować poznawanie narzędzi służących jej zdobywaniu. Edukacja spełni swoje zadania, jeżeli będzie inspirować do kontynuowania nauki przez całe życie, w pracy i poza pracą.
3. *Uczyć się aby działać* – edukacja powinna kształtować umiejętności praktycznego zastosowania nabytej wiedzy. Przemiany społeczno-gospodarcze, a przede wszystkim pojawienie się elastycznej organizacji pracy zmieniają całkowicie dotychczasowe znaczenie pojęcia wykształcenia i nabytych kwalifikacji zawodowych. Edukacja powinna zapewnić warunki dla dostosowywania się ludzi do nowych wyzwań zawodowych, powinna nauczyć jak stawiać czoła nieprzewidzianym sytuacjom i jak twórczo wpływać na kształt przyszłości.
4. *Uczyć się, aby być* – edukacja powinna stanowić barierę dla dehumanizacji świata wynikającej z ewolucji technicznej oraz rozwoju mediów. Zadaniem

---

¹ J. Delors /red./, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Warszawa 1998.

edukacji jest rozwijanie u wszystkich ludzi zdolności do samodzielnego myślenia i samodzielných sądów, co ma zapewnić dokonywanie optymalnych wyborów.

Edukacja oparta na przedstawionych zasadach obejmuje wszelkie działania, które umożliwiają człowiekowi poznanie dynamiki otaczającego świata, innych ludzi, a także samego siebie. Edukację rozumianą właśnie w ten sposób Komisja UNESCO nazwała edukacją przez całe życie – edukacją ustawiczną, czyniąc z niej główny cel dla reform obecnych systemów edukacyjnych – ze szczególnym uwzględnieniem roli i miejsca szkolnictwa średniego i wyższego.

Pamiętamy, iż w okresie powojennym edukacja była postrzegana jako mechanizm generujący wykwalifikowaną siłę roboczą, przy czym korelacje pomiędzy poziomami szkolnymi i zawodowymi miały charakter linearny. Człowiek opuszczając szkołę bezpośrednio wchodził na rynek pracy, przy czym – to ważne! – do szkoły już nie wracał. Były to dwa etapy życia nie nachodzące na siebie, ani się nie przeplatające. Prosty schemat chronologiczny. Dziś sytuacja zmieniła się diametralnie. Podejmowanie pracy zawodowej w okresie studiów nikogo nie dziwi, podobnie jak czymś oczywistym są seminaria wewnętrzne firmy. Dziś najlepszym pracownikiem zdaje się być ten posiadający dobre wykształcenie ogólne, umiejący przystosować się do powierzonych mu zadań. Specjalistę - gdy trzeba – z niego szkolenie pracownicze. W takim ujęciu zasadniczą rolę odgrywa wykształcenie ogólnokształcące na poziomie średnim i/lub wyższym. Tak więc zmieniające się realia wymuszają na edukacji, by była wielowymiarowa. By nie tylko rozwijała się w pionie – od szkoły podstawowej aż po doktorat, ale także by pokrywała tzw. cztery filary edukacji, określone w raporcie komisji J.Delorsa: kształcenie dla wiedzy, dla działań i umiejętności, dla znajdowania sensu własnego życia i dla zrozumienia innych oraz współpracy. Tak szeroko zakrojona edukacja musi ponadto być edukacją ustawiczną. Trudno dziś oczekiwać, że raz zdobyta wiedza wystarczy na całe życie. Przeto istnieje potrzeba jej ciągłej aktualizacji. To zadanie spełnia właśnie edukacja ustawiczna.

4.3. Kształcenie na odległość – na drodze do społeczeństwa informacyjnego

Wchodzimy w XXI wiek z całym bagażem ewidentnych sukcesów, ale też ze świadomością, że cały nasz system edukacji pozostaje w pewnej dysproporcji do potrzeb obecnych i nadchodzących czasów.

Trudno zaprzeczyć, że w procesie globalizacji i tworzenia się społeczeństw informacyjnych wiedza staje się czynnikiem decydującym. Biorąc pod uwagę, iż ciągły przyrost wiedzy zmusza nas do efektywniejszego wykorzystania czasu przeznaczonego na kształcenie, tylko nowoczesna edukacja jest dzisiaj w stanie zapewnić nam awans cywilizacyjny.

Zachodzi więc potrzeba systemowej reformy, która ma uwzględniać szereg megatrendów cywilizacyjnych funkcjonujących w edukacji i wyzwań stojących u progu XXI wieku. Najbardziej charakterystyczne spośród nich to: **odzwierciedlenie lokalnych potrzeb i globalnych trendów w programach nauczania i organizacji całego systemu oświatowego, poszerzanie autonomii szkół, przeniesienie punktu ciężkości z nauczania szkolnego na samokształcenie, włączenie do programów nauczania ćwiczeń z zakresu twórczego rozwiązywania problemów i zasad permanentnego uczenia się.**¹

Potrzeby i wyzwania edukacji kreatywnej

Potrzeba dostosowania edukacji do tendencji przeobrażeń cywilizacyjnych wyłoniła konieczność kształtowania u uczniów nowych jakości, na które składają się: twórczość, aktywność poznawcza, zasada kształcenia ustawicznego, upodmiotowienie i humanizacja kształcenia, czyli uczeń /student/ staje się indywidualnością jako autonomiczny podmiot własnego rozwoju. Jest kompleksowo rozwijany w jedności i integralności intelektualnej, emocjonalnej i wolicjonalnej.

Konsekwencja adaptacyjnej doktryny kształcenia powodowała słabe wyniki kształcenia, niski poziom kompetencji i brak współdecydowania o zmianach. W dobie rozwoju cywilizacji naukowo-technicznej, wzrostu industrializacji, mechanizacji

¹ *Biała Księga. Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Warszawa 1997.

i informatyzacji życia, szczególnie eksponowana jest konieczność rozwijania dynamicznej osobowości. Ważne stało się „... porzucenie modelu przekazu przez nauczyciela gotowej wiedzy na rzecz przechodzenia do poszukiwania prawdy i współtworzenia wiedzy w komunikacji, otwartym dialogu i polimorficznej interpretacji zdarzeń i symboli”.¹

Konieczne są zmiany ujęcia teleologii edukacyjnej.² *Musi generalnie ulec zmianie doktryna edukacji adaptacyjnej na doktrynę edukacji kreatywnej. Szkoła musi służyć wszechstronnemu rozwojowi uczniów, musi ich przygotowywać do samodzielnego uczenia się przez całe życie.*³ Doktryna edukacji kreatywnej pobudza do innowacji, twórczości, zmian i wielostronnej aktywności. Uczeń /student/ powinien swobodnie decydować, myśleć samodzielnie, rozumnie wartościować, postępować odpowiedzialnie i otwarcie wyrażać własne myśli i uczucia.⁴

Koniecznym warunkiem skutecznego kształcenia stała się generatywna, interdyscyplinarna wiedza oraz taki poziom umiejętności samokształceniowych, które pozwalają na przeszukiwanie, przekształcanie i wartościowanie informacji napływających w trakcie uczenia się. Wszystkie te postulaty kierują naszą uwagę na koncepcję kształcenia kreatywnego, rozwijającą się i wzbogacaną przez zdobycze psychodydaktyki kreatywności.

Koncepcja kształcenia kreatywnego jest drogą do podniesienia efektywności i jakości kształcenia, odkrywania i stymulowania twórczych technik samokształcenia, rozwijania umiejętności dostrzegania problemów, rozbudzania potrzeby poznawczej i motywacji immanentnej stymulowanej przez zainteresowania i naturalną potrzebę człowieka do aktywności twórczej.

Mając na względzie dorobek i doświadczenia pedagogiki, wspartej rozwijającą się dynamicznie technologią przekazu informacji, można założyć, że zapoczątkowane w XIX wieku kształcenie na odległość ma szanse dynamicznego rozwoju.

¹ Z.Kwieciński, *Socjopatologia edukacji*, Toruń 1991.

² T.Lewowicki., *Przemiany teleologii edukacji*, „Ruch Pedagogiczny”, 1990, nr 3-4.

³ F.Bereźnicki, *Szkoła w toku przemian edukacyjnych*, [W:] *Tendencje w dydaktyce współczesnej*, red. K.Denek, F.Bereźnicki, Toruń 1998.

⁴ K.Denek, *O nowy kształt edukacji*, Toruń 1998.

Szkoła wyższa w systemie kształcenia na odległość

Stan i perspektywy rozwoju w Polsce otwartego kształcenia na odległość trzeba rozważać w kontekście rozwoju tej dziedziny w świecie. Otwarta Edukacja Niestacjonarna¹ ma już ponad stuletnią historię. Wykorzystując najnowsze zdobycze psychologii, informatyki oraz innych nauk, wspomagana funduszami publicznymi i polityką rządu, w ostatnich 30 latach gwałtownie się rozwija.

Pierwsza szkoła korespondencyjna powstała w Anglii w 1840 roku, w 1856 r. w Berlinie, w 1860 r. w USA, w 1916 r. w Polsce. Pierwsze ustawy o edukacji na odległość przyjęto w Norwegii w 1914 roku. W latach 1960-1990 powstało szereg instytucji kształcących w systemie otwartej edukacji niestacjonarnej.²

Dynamiczny rozwój kształcenia na odległość /Distance Learning/ wynika z faktu, iż jest technologią nauczania wolną od ograniczeń związanych z miejscem uczenia oraz czasem nauczania.

Technologia kształcenia na odległość jest wymarzonym narzędziem Społeczeństwa Edukacyjnego, a wynika to z faktu, że techniki zdalnego interaktywnego nauczania zawierają w sobie większość lub wszystkie wymienione niżej cechy:

- są zorientowane na potrzeby indywidualnego odbiorcy,
- indywidualizują tempo uczenia się,
- nie wymagają czasu na podróż,
- nauczanie przebiega w przyjaznych warunkach środowiskowych,
- zapewniają wysoki poziom merytoryczny przekazywanych treści nauczania /w odniesieniu do indywidualnych potrzeb odbiorcy/,
- realizują stały postęp w przyswajaniu wiedzy,
- rozwijają zainteresowania i motywację uczącego się /dzięki pomysłowości, oryginalności i atrakcyjności realizowanych materiałów dydaktycznych/,

¹ Angielski termin: *Open Distance Learning*. Jest to metoda, w której nauczane treści są przekazywane za pomocą różnych nośników /specjalnie przygotowane teksty dostarczane pocztą lub elektronicznie, kasety audio i wideo, CD-ROM, komputerowe programy symulacyjne, itp./ i wspomagane kontaktami nauczyciela i ucznia oraz uczniów między sobą bezpośrednio, a również za pomocą radia, komputera, telefonu, faksu i wideokonferencji.

² J.Pólturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, Toruń 1998.

- zapewniają dostęp do najnowszych osiągnięć w danej dziedzinie nauczania.

W ostatnich latach pojawiły się Mega-Uniwersytety¹ kształcące więcej niż 120 000 studentów każdy.² System kształcenia w Mega-Uniwersytetach wywodzi się z kształcenia zaocznego, eksternistycznego i korespondencyjnego. Jest jednak zupełnie nową jakością w porównaniu z tymi formami kształcenia. Jest to system kształcenia, w ramach którego w układzie systemowym funkcjonują:

- 1) upowszechnianie wiedzy i umiejętności przy wykorzystaniu nowoczesnych nośników informacji /telewizja, radio, internet, kasety wideo, dyski komputerowe/;
- 2) specjalnie przygotowane do takiego kształcenia podręczniki akademickie /tak opracowane, aby student mógł przyswoić wiedzę bez systematycznej, codziennej pomocy nauczyciela akademickiego, a jednocześnie muszą być ściśle skorelowane z tymi treściami, które są zawarte na innych nośnikach informacji;
- 3) system aktywizacji i motywacji do pracy twórczej studenta;
- 4) system spotkań /możliwie najbliższej miejsca zamieszkania studenta/ w ramach których student ma możliwość się spotkać z rzeczywistą czołówką uczonych, wysłuchać często odmiennych punktów widzenia na różne tematy z „pierwszej ręki”;
- 5) system kontroli i oceny.

Angielski Open University kształcący zdalnie na trzech rodzajach studiów: 1/ studia dyplomowe, 2/ studia podyplomowe, 3/ studia niedyplomowe /mające charakter szkolenia zawodowego/ może być pierwowzorem dla uczelni, które chcą poszerzyć własny system kształcenia akademickiego o nauczanie na odległość. W ramach tegoż systemu kształcenia są organizowane zajęcia szkoły letniej oraz spotkania z opiekunami w obrębie zamieszkania studentów /15% czasu przeznaczonego na studia/. Wykłady telewizyjne i radiowe – najbardziej reklamowane formy - zajmują nie więcej niż 10% czasu. Prowadzi się badania dotyczące funkcjonowania uczelni w specjalnie powołanym w tym celu Instytucie Technologii Kształcenia. Do kontroli postępów nauki wykorzystuje się system komputerowy, ale

¹ J.Mischke, *Szanse otwartego kształcenia na odległość na poziomie wyższym*, <http://www.wsp.kraków.pl>.

² Np. w Chinach w 1994 r. studiowało w China TV University System 530 000 studentów, a w Wielkiej Brytanii w tym samym roku studiowało 157 450 studentów na Open University.

w ten sposób zalicza się tylko 30% egzaminów. Komputery są tam wykorzystywane do:

- sprawdzania osiągnięć uczących się,
- transferu informacji do i od studenta,
- symulowania procesów i trudnych sytuacji;
- przechowywania w pamięci osiągnięć i poprzednich etapów uczenia się.

Adresatami Uniwersytetu Otwartego są głównie trzy kategorie ludzi:

- 1) **młodzi ludzie**, którzy z racji odległości, konieczności podjęcia pracy, stanu zdrowia, braku środków materialnych itp., nie mogą podjąć studiów w trybie dziennym stacjonarnym.
- 2) **ludzie dojrzały**, przez których Uniwersytet Otwarty jest traktowany jako forma Kształcenia Ustawicznego. Stwarza więc możliwość poprawy kwalifikacji, uzupełnienia i odświeżenia wykształcenia, zmiany i zdobycia nowego zawodu, bez konieczności przerwania pracy i oderwania się od obowiązków rodzinnych.
- 3) **ludzie w wieku emerytalnym**, dla których jest Uniwersytetem Trzeciego Wieku i stwarza możliwości poszerzenia horyzontów, realizacji odkładanych z powodu nawału obowiązków marzeń, aktywności umysłowej.

W związku z powyższym, dla określonych adresatów prowadzone są studia z wykorzystaniem Kształcenia na Odległość w rozmaitych modelach organizacyjnych:

1. „**Czyste**” Uniwersytety Otwarte, które prowadzą wyłącznie Kształcenie na Odległość, na wszystkich trzech poziomach do Studiów Doktoranckich łącznie.
2. „**Dual-Mode Universities**”, prowadzą tradycyjne studia stacjonarne dzienne, a także równoległe studia „na odległość”, w różnych proporcjach, wykorzystując tych samych nauczycieli akademickich. Często programy pozwalają na czasowe przenoszenie się z jednych na drugie.
3. **Konsorcja Uniwersytetów** – prowadzą wspólnie wykłady, rejestracje, egzaminy. Forma ta rozwija się intensywnie ale różnie w poszczególnych krajach.

W Polsce wiedza o technologii kształcenia na odległość jest kształtowana przez media, które najczęściej utożsamiają ją z przekazem informacji za pomocą komputerów /internetu/, co jest niezwykle ważnym, ale zaledwie bardzo małym

fragmentem całości problemu. Aby właściwie ocenić wielowymiarowy i rewolucyjny skutek wprowadzenia Edukacji na Odległość do instrumentarium dydaktycznego, trzeba wziąć pod uwagę nie tylko i nie przede wszystkim jej aspekt informatyczny. W Polsce wykorzystanie najnowszych zdobyczy technik informatycznych jest, jeśli nie powszechne, to dosyć zaawansowane, i co' niemniej ważne, wspomagane silnym lobby środowisk i firm zainteresowanych rozwojem tej dziedziny.¹

Polska znajduje się na początku drogi do rozwoju własnej, nowoczesnej Edukacji na Odległość. Korzysta przy tym od kilku lat z inicjatywy European Training Foundation wspomagania rozwoju Otwartej Edukacji Niestacjonarnej w krajach Europy Wschodniej i Środkowej. Inicjatywa wsparta funduszami PHARE doprowadziła do utworzenia 8 Ośrodków Edukacji Niestacjonarnej. Rozwój Otwartej Edukacji Niestacjonarnej i wykorzystania funduszy /PHARE/ był kontrolowany przez ekspertów Unii Europejskiej. Obecny stan charakteryzuje raport,² mówiący iż „Polska polityka dotycząca OEN jest trudna do uchwycenia. Są dwa tego powody:

- 1) polskie Rządy od 1989 roku nie prowadzą jasnej strategii na tym polu. Pierwsza inicjatywa stworzenia specjalnej instytucji pojawiła się w 1993 roku, ale potem była stosowana metoda „małych kroków”. Może się zdarzyć, że wpłynie to na prowadzoną obecnie reformę edukacji, ale na razie sytuacja jest niejasna.
- 2) z drugiej strony sytuację w zakresie OEN charakteryzuje bardzo wyraźna autonomia uniwersytetów kontynuujących tradycyjną – na kontynencie – formułę uniwersytetu humboldtowskiego.

¹ Np. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne i firma Elektrim na „VII Krajowych Targach Książki Akademickiej ATENA 2000” /listopad 2000/ zaprezentowały projekt „Czytelnia Internetowa”. Projekt ma na celu stworzenie w internecie elektronicznej czytelnicy książek. Użytkownik korzystając z hipertekstów będzie poruszał się po interesujących go zagadnieniach /odnajdywanych przy pomocy wyszukiwarki i haseł/ pochodzących z kilku pozycji książkowych i dotyczących tego samego tematu. Dostęp do czytelnicy dla użytkowników /w ograniczonym zakresie/ będzie bezpłatny. Planowane uruchomienie od początku roku akademickiego 2001/2002.

² Raport był pisany w lipcu 1999 r.. Przytoczony fragment cytuję za: J.Mischke, *Szansa otwartego kształcenia na odległość na poziomie wyższym*, <http://www.wsp.krakow.pl/Pl-win/ptn/ref/mischke.htm/>.

Chociaż w takim otoczeniu również istnieje możliwość kształcenia na odległość np. w odniesieniu do dużej liczby studentów studiów zaocznych, to jednak filozofia OEN, która leżała u podstaw programu UE-PHARE, nie wynikała z modelu uniwersytetu humboltowskiego. **Przeto nadal jest oczekiwane nakreślenie wspólnego programu edukacji wyższej uwzględniającego Otwartą Edukację Niestacjonarną¹.**

Rozpatrując rozwój edukacji na odległość w wielu państwach i regionach naszego globu¹ można przypuszczać, że w Polsce rozwinie się ona głównie ze względu:

- 1) na uwarunkowania międzynarodowe związane m.in. z bliską perspektywą wejścia do Unii Europejskiej;
- 2) konkurencja i rynek pracy już dziś domaga się ludzi wykształconych i ciągle doskonalących lub zmieniających swoje kwalifikacje zawodowe;
- 3) potencjalni studenci i kursanci będą musieli pogodzić pracę zawodową i naukę realizowaną w dogodnym dla nich czasie, a to zapewnia edukacja na odległość;
- 4) patrząc na doświadczenia i dynamiczny rozwój „komercyjnych” szkół wyższych, nastawionych w dużej mierze na studia zaoczne, w walce o studenta dostosują się szybko do tej nowej jeszcze formy kształcenia;
- 5) umasowienie studiów na odległość spowoduje, że będą one dużo tańsze od studiów stacjonarnych;
- 6) rozwój technologii przekazu informacji doprowadzi /poprzez niższą cenę, łatwość obsługi i szybkość dostępu do informacji/ do powszechnego jej wykorzystywania;
- 7) umacniające się lobby kapitałowe zainteresowane rozwojem wysoko wykwalifikowanych pracowników wymusi niezbędne zmiany legislacyjne dla właściwego funkcjonowania i rozwoju edukacji na Odległość /Otwartej Edukacji Niestacjonarnej/ w Polsce.

¹ Art. 126 Traktatu z Maastricht: Członkowie UE mają obowiązek wspierania użycia Otwartej Edukacji Niestacjonarnej w swych krajach w celu „rozwijania jakości kształcenia przez zachęcanie do współpracy międzynarodowej”.

Biorąc pod uwagę doświadczenia międzynarodowe, Edukacja na Odległość wkrótce przestanie być modą na naśladowanie „Zachodu” i stanie się jednym z nieodzownych elementów w całym systemie edukacyjnym państwa.

*****

W miarę odchodzenia od społeczeństwa agrarnego ku industrialnemu zmniejszało się zapotrzebowanie na pracowników w rolnictwie, przy wzrastającym poziomie produkcji i radykalnie zwiększającej się wydajności pracy. Podobnie, w miarę rozwoju społeczeństwa industrialnego ciągle zmniejszało się zapotrzebowanie na pracowników fizycznych w produkcji, którzy byli zastępowani przez maszyny, a ostatnio przez roboty.

Należy przewidywać, że przy przejściu od społeczeństwa industrialnego do informacyjnego gwałtownie spadnie zapotrzebowanie na pracowników nazywanych umownie "umysłowymi", którzy najczęściej wykonują proste czynności przetwarzania informacji dla celów administracyjnych. Ta praca będzie bowiem znacznie efektywniej wykonywana przez komputery. Powstaje zatem pytanie, na jakich pracowników będzie zapotrzebowanie w globalnym społeczeństwie informacyjnym? Odpowiedzi na to pytanie są dwie.

Po pierwsze, człowiek będzie potrzebny na takich stanowiskach pracy, w których znaczącą rolę będą odgrywać stosunki międzyludzkie.

Po drugie, człowiek będzie potrzebny do pracy twórczej.

Takie wymagania oznaczają, po pierwsze, że system edukacyjny musi przygotowywać ludzi nie do obsługi maszyn ani załatwiania patentów, ale współpracy międzyludzkiej w zespołach, w których granica pomiędzy pracownikiem a klientem jest rozmyta. Po drugie, system edukacyjny musi przygotować ludzi nie do korzystania z nabytej wiedzy podczas wykonywania powtarzalnych czynności, ale do tworzenia wiedzy. Ta umiejętność jest dzisiaj zarezerwowana dla nielicznych, a musi być zaoferowana szerokim warstwom społeczeństwa.

Drugim wielkim wyzwaniem, przed którym stoi edukacja jest stawienie czoła zmienności i przyrostowi wiedzy. Te procesy będą narastać w nieznanym dotychczas tempie. Dlatego dzisiejszy model edukacyjny, który w uproszczeniu da się streścić w

słowach: *dwadzieścia lat nauki - czterdzieści lat pracy* jest nie do utrzymania. Ten model przygotowywał bowiem ludzi do jednego zawodu na całe życie i pozwalał im co najwyżej na zmianę miejsca pracy (w dwojakim sensie - zakładu i awansu).

W globalnym społeczeństwie informacyjnym, ze względu na rozwój wiedzy, człowiek będzie musiał opanować kilka zawodów w ciągu swojego życia. Przyspieszenie rozwoju wiedzy sprawi bowiem, że zawody będą powstawać i znikać w czasie krótszym niż czas życia jednego pokolenia. Dla edukacji oznacza to konieczność wypracowania modelu kształcenia przez całe życie. W ramach tego modelu jest konieczne w szczególności wypracowanie nowych metod pedagogicznych dostosowanych do ludzi dorosłych, odejście od przekazywania wiedzy, którą posiada nauczyciel, na rzecz pozyskiwania wiedzy, której potrzebuje uczący się, i wypracowanie nowych metod uczenia przy wykorzystaniu technik informatyczno-komunikacyjnych. Ponadto jest konieczne opracowanie nowego modelu rynku usług edukacyjnych z jasno zaznaczonymi rolami sektora publicznego, przedsiębiorstw i pracowników.

UOGÓLNIENIA I WNIOSKI

Możliwie pełne poznanie i scharakteryzowanie wpływu globalizacji na przemiany procesów wychowania obronnego w Polsce jest współcześnie ważnym wyzwaniem edukacyjnym. Jeśli jednak uważnie zapoznamy się z treścią dokumentu pt.: „Strategia rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2006, Warszawa, październik 2001 r., szczególnie w części poświęconej zadaniom edukacyjnym Polski wobec wyzwań współczesnego świata, to dochodzimy do wniosku, że kwestie dotyczące bezpieczeństwa i obronności państwa nie są w ogóle ujęte.

Z kolei w podrozdziałach zawierających cele stałe i strategiczne edukacji, stwierdza się, że rząd RP będzie wspomagał – między innymi – „wychowanie młodego pokolenia w duchu patriotyzmu oraz umiejętności pokojowego życia razem w skali świata”. Tak rozumiany proces oddziaływań pedagogicznych ma zapewnić „podnoszenie jakości i poziomu wykształcenia wszystkich jednostek i grup społecznych odpowiednio do obecnych i przyszłych potrzeb, wyzwań i zagrożeń właściwych dla społeczeństwa i gospodarki opartych na wiedzy, w warunkach zarówno integracji europejskiej, jak i międzynarodowej konkurencji i globalizacji”. Przedstawione cele i zadania edukacji narodowej wymagają szerszej refleksji nad współczesnym rozumieniem bezpieczeństwa i obronności, a także nad tymi obszarami (formami, metodami) edukacji, które sprzyjają kształtowaniu świadomości obronnej całego społeczeństwa.

Charakter zmian jakie dokonują się we współczesnym, coraz bardziej zglobalizowanym świecie, powoduje potrzebę wnikliwego rozpatrzenia aksjologicznych podstaw przygotowywania obywateli do przeciwdziałania nie tylko zagrożeniom zewnętrznym, głównie militarnym, ale również wszelkim zagrożeniom bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego.

Wśród wielu instytucji wychowania bezpośredniego, mających najbardziej znaczący wpływ na kształtowanie się postaw młodzieży, jest szkoła. Musi ona przewyższać nietolerancję i ksenofobię w coraz bardziej różnicującym się społeczeństwie. Jak twierdzi T.Pilch „miliony imigrantów są dziś już stałym

elementem społecznej struktury państw rozwiniętych gospodarczo. Zróżnicowania religijne, kulturowe, obyczajowe mogą być zarzewiem dramatu lub podstawą ładu społecznego. Płytką i drapieżną kulturą masową odbiera człowiekowi wiarę w fundamentalne i niewzruszone wartości, podsuwając kuszące i przyjemne drogi z niczym donikąd. Jej młodsza siostra – skomercjonalizowana rozrywka upowszechnia wzory agresji, nieodpowiedzialności i konsumpcji jako istotę ludzkiej egzystencji”¹

Być może te właśnie procesy są zachętą do konstruowania koncepcji **godnego społeczeństwa**, jako źródła wolności, dobrobytu, równości rasowej i etnicznej oraz zadowolenia z życia i odpowiedzialności za środowisko naturalne.²

Podobne motywy leżą u podstaw określania przyszłego kształtu społeczeństwa synergetycznego. „Nawet pobieżna obserwacja zjawisk społecznych – twierdzi Jerzy Hubert – doprowadza do wniosku, że najpotężniejsze efekty synergetyczne wyzwalana są przez cele i dążenia powszechnie uznane za etycznie skrajnie negatywne: wystarczy wspomnieć tu fenomen Hitlera, Stalina, czy też na mniejszą skalę Pol Pota i Saddama Husejna, czy na jeszcze mniejszą - działalność gangów, band, mafii itp. Fakt ten może nasunąć wątpliwości, czy model „społeczeństwa synergetycznego” może być etycznie czysty, czy można oprzeć go na wartościach powszechnie uznanych za etycznie dodatnie?”³

To oczywiście kwestia dobra i zła w kontekście synergetyki, jednak istota społeczeństwa synergetycznego sprowadza się do występowania w całej strukturze stosunków międzyludzkich wzajemnych wzmocnień, pełnej harmonii współżycia i działania poszczególnych jednostek ludzkich i grup społecznych. Bardzo istotne staje się wówczas odejście od takiego wychowania i edukacji, gdzie chodzi głównie o przystosowanie człowieka do panujących struktur i stosunków społecznych, w których takie wartości, jak prawda, dobro i piękno są zastąpione pojęciami skuteczności i funkcjonalności.

Rośnie zatem znaczenie kreatywnej roli edukacji obronnej, umożliwiającej budowanie rzeczywistości nowej i oczekiwanej. Musi być ona wypełniona nowatorsko

¹ T. Pilch, *Głos w dyskusji na temat edukacji szkolnej*, „Nowa Szkoła” 2000, nr 588, s. 8

² Zob. J.K. Galbraith, *Godne społeczeństwo. Program troski o ludzkość*, Warszawa 1999.

³ J. Hubert, *Społeczeństwo synergetyczne*, Kraków 2000, s. 50.

ujętych treściami, pozostającymi w bezpośrednim związku z procesami globalizacji życia. Niezbędne są także zmiany modelu edukacyjnego, w którym powielanie doświadczeń i działań minionych będzie zastąpione dążeniem człowieka uczącego się do opanowywania umiejętności przewidywania i tworzenia nowego, pełnego wizji możliwych stanów.

- BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika, Warszawa 2000;
- Balcerowicz B., Sojusz a obrona narodowa, Warszawa 1999;
- Balcerowicz B., Obronność RP a dialektyka wojny i pokoju na progu XXI wieku, Warszawa 2000;
- Balcerowicz B., Pokój i „nie – pokój” na progu XXI wieku, Warszawa 2002;
- Bartz B., Nowe formy i miejsca uczenia się uwarunkowane przez technologie informacyjno-komunikacyjne, /w:/ Rocznik Andragogiczny 1999.
- Bartkiewicz P., Przedsiębiorstwa wielonarodowe i rynek globalny, Poznań 1998;
- Bereźnicki F. Denek K. /red./, Tendencje w dydaktyce współczesnej, Toruń 1998.
- Bednarski A., Pułapy i pułapki globalizacji, Toruń 1998;
- Biała Księga, Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa, Warszawa 1997.
- Bielawski J., Wpływ globalizacji na wielostronną współpracę gospodarczą, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;
- Blanchard K., O’Connor M., Zarządzanie poprzez wartości, Warszawa 1998.
- Budnikowski A., Globalizacja a integracja, Warszawa 2000;
- Carley M., Dzielenie się światem, Białystok – Warszawa 2000;
- Delors J. /red./, Edukacja. Jest w niej ukryty skarb, Warszawa 1998.
- Denek K., Edukacja w nadchodzącym stuleciu,
- Denek K., O nowy kształt edukacji, Toruń 1998.
- Dertouzos M.L., Telekomunikacja, komputery i sieci, „Świat Nauki” 1991, nr 3;
- Drucker P.F., Zarządzanie w XXI wieku, Warszawa 2000.
- Dyczewski L., Tożsamość społeczno-kulturowa w globalizującym się świecie, „Kultura i Społeczeństwo” 2000, nr 1;

- Dylus A., Globalny rynek i jego granice, Warszawa 2001;
- Dynia E., Integracja europejska, Warszawa 1998;
- Edukacja. Jest w niej ukryty skarb, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa, Warszawa 1998;
- Encyklopedia Popularna, Warszawa 1992.
- ePolska. Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2000.
- Faure E., Uczyć się aby być, Warszawa 1975.
- Friedman T.L., Lexus i drzewo oliwne: zrozumieć globalizację, Poznań 2001;
- Fukuyama F., Wielki wstrząs, Warszawa 2000;
- Gajda J., Edukacja bez granic: o środkach masowego przekazu, Lublin 1992;
- Galwas B., Współczesne systemy kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość, <http://www.pw.edu.pl>.
- Giddens A., Trzecia droga, Warszawa 1999;
- Gierszewska G., Wawrzyniak B., Globalizacja: wyzwania dla zarządzania strategicznego, Warszawa 2001;
- Gnitecki J., Dydaktyka i edukacja wobec wyzwań gospodarki globalnej i cywilizacji informatycznej, /w:/ Toruńskie Studia Dydaktyczne, Rok IX/15/,
- Goban-Klas T., Sienkiewicz P., Społeczeństwo informacyjne, zagrożenia, wyzwania, Kraków 1999.
- Golka M., Cywilizacja, Europa, globalizacja, Poznań 1999;
- Graczyk M., Globalizacja a społeczne problemy świata, „Wprost” 2000, nr 15;
- Guehenno J.M., Przyszłość wolności: demokracja w globalizacji, Kraków 2001;
- Góralski A. (red.), Rozwój i zastosowanie uniwersalizmu w Europie Środkowej i Wschodniej: wspólnotowość, regionalizm, globalizm, Warszawa 1998;
- Gwiazda A., Globalizacja i regionalizacja gospodarki światowej, Toruń 1998;
- Hejnicka – Bezwińska T. (red.), Pedagogika ogólna: tradycja – teraźniejszość – nowe wyzwania, Bydgoszcz 1995;

- Horner W., Szymański M.S. (red.), Transformacja w oświacie a europejskie perspektywy, Warszawa 1998;
- Huntington S.P., Zderzenie cywilizacji, Warszawa 1997;
- Januszkiewicz F., Skulomowski S. (red.), Pedagogika i technologia kształcenia postrzegane na nowo, Warszawa – Siedlce 1993;
- Jemioło T., Globalizacja: szanse i zagrożenia, Warszawa 2000;
- Kamiński W.A., Globalne społeczeństwo informacyjne, Zamość 2000;
- Kassangana M., ONZ wobec wyzwań globalizacji, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;
- Kempny M., Czy globalizacja kulturowa współdecyduje o dynamice społeczeństw postkomunistycznych, „Kultura i Społeczeństwo” 2000, nr 1;
- Kempny M., Woroniecka G. (red.), Religia i kultura w globalizującym się świecie, Kraków 1999;
- King A., Schneider B., Pierwsza rewolucja globalna. Jak przetrwać ?, Warszawa 1992;
- Kleer J. i in., Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna: konsekwencje dla świata i Polski, Warszawa 1998;
- Kluszczyński R.W., Kultura, tożsamość i globalna komunikacja: zarys problematyki, „Kino” 2000, nr 11;
- Kołodko G.W., Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych, Toruń 2001;
- Kowalczewski W. (red. nauk.), Gospodarka Polski wobec globalnych wyzwań rozwoju, Warszawa 2000;
- Koziej St., Pawłowski J., Minkina M., Ewolucja zadań strategicznych systemu obronności RP, Warszawa 2002;
- Koźmiński A.K., Zarządzanie międzynarodowe: konkurencja w klasie światowej, Warszawa 1999;
- Królak K., Polska wobec wyzwań XXI wieku, Warszawa 1999;
- Krzysztofek K., Globalna kultura i globalne zarządzanie, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;
- Kuźniar R., Globalizacja: sprostać wyzwaniu, „Ad meritum” 1998, nr 6;

- Kuźniar R., Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;
- Kwiatkowski S.M. /red./, Edukacja zawodowa wobec rynku pracy i integracji europejskiej, Warszawa 2001.
- Kwieciński Z., Socjopatologia edukacji, Toruń 1991.
- Lengrand P., Obszary permanentnej samoedukacji, Warszawa 1995;
- Liberska B., Współczesne procesy globalizacji światowej, „Bank i Kredyt” 2000, nr 59 (Dodatek „Bankowe abc”);
- Lewowicki T., Przemiany teleologii edukacji, „Ruch Pedagogiczny”, 1990, nr 3-4;
- Lubacz J., W drodze do społeczeństwa informacyjnego, Warszawa 1999;
- Martin H.P., Schuman H., Pułapka globalizacji: atak na demokrację i dobrobyt, Wrocław 1999;
- Melosik Z., Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji, Toruń – Poznań 1995;
- Mischke J., Szanse otwartego kształcenia na odległość na poziomie wyższym, <http://www.wsp.krakow.pl> .
- Naisbitt J., Megatrendy: dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie, Poznań 1997;
- Nowak J., Cieślak A., Edukacja dorosłych w Polsce i na świecie, Warszawa 1982.
- Nowakowski Z., Teoriopoznawcze i pragmatyczne aspekty naukowej informacji wojskowej, W: Materiały z I Forum Wojskowej Informacji Naukowej i Technicznej, Warszawa 1999;
- Okoń-Horodyńska E. (red.), Człowiek a proces globalizacji, Katowice 1999;
- Okoń-Horodyńska E. (red.), Państwo narodowe a proces globalizacji, Katowice 2000;
- Okoń W., Słownik pedagogiczny, Warszawa 1981.
- Oleksyn T., Globalizacja i regionalizacja: istota, wyzwania, „Zarządzanie i Edukacja” 2000, nr 2;
- Osiński J. (red. nauk.), Globalna gospodarka - lokalne społeczeństwa. Świat na progu XXI wieku, Warszawa 2001;
- Pachociński R., Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń. Warszawa 1999.

- Pólturzycki J., Edukacja dorosłych za granicą, Toruń 1998.
- Pólturzycki J., Edukacja ustawiczna a rozwój i przemiany dydaktyki, /w:/ Rocznik Andragogiczny 1999.
- Pólturzycki J., Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego, Warszawa 1981.
- Pawłowski J. (red, nauk.), Walka z terroryzmem we współczesnym świecie, Pruszków 2001;
- Pawłowski J., Strategiczne dylematy początku XXI wieku, „Myśl Wojskowa” 2001, nr 5;
- Pawłowski J. (kier. Nauk.), Pojęcie, istota oraz tendencje rozwojowe zagrożeń asymetrycznych: studium teoretyczne, Warszawa 2001;
- Pawłowski J. Podstawy polityczno-strategiczne funkcjonowania systemu wojskowego, (w:) Problemy tworzenia obronnego systemu wojskowego, Materiały z seminarium przeprowadzonego 15.02.2001 r. w AON, Warszawa 2001
- Piasecki R., Nowe paradygmaty rozwoju w kontekście globalizacji, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1;
- Rabczuk W., Strategiczne cele edukacji w świetle Raportu J.Delorsa i Białej Księgi Unii Europejskiej /w:/ Leppert R., Edukacja w świecie współczesnym, Kraków 2000.
- Rutkowiak J. (red.), Odmiany myślenia o edukacji, Kraków 1995;
- Schretter D., Kształcenie w zakresie środków masowego przekazu w krajach Europy Zachodniej. Europejska platforma kształcenia w zakresie środków masowego przekazu, <http://www.krrit.gov.pl>.
- Sienkiewicz P. i in., Szanse i zagrożenia rozwojowe w warunkach społeczeństwa informacyjnego, Warszawa 2001;
- Skrzydlewski W., Technologia kształcenia. Przetwarzanie informacji. Komunikowanie, Poznań 1990;
- Słownik Współczesnego Języka Polskiego, Warszawa 1998.
- Słownik Wyrazów Obcych, Warszawa 1997.
- Stanowisko Rady Ministrów wobec uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 r. w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce, Urząd Rady Ministrów, Warszawa, 28 listopada 2000 r

- Steinbrik B., Multimedia u progu XXI wieku, Wrocław 1994;
- Stępień R. (red.), Edukacja dla bezpieczeństwa, Warszawa 1994;
- Stępień R. (red. nauk.), Problemy współczesnej pedagogiki, Warszawa 1999;
- Stonehouse G. i in., Globalizacja: strategia i zarządzanie, Warszawa 2001;
- Szulc B. I in., Misje powojowe: podstawy teoretyczne działań wspierających pokój, Warszawa 1998;
- B.Szulc. *Wychowanie obronne w wybranych państwach świata*, (w:) Edukacja dla Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji naukowej, Płock 2000, wyd. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica.
- Szymański W., Globalizacja: wyzwania i zagrożenia, Warszawa 2001;
- Thurow L.C., Przyszłość kapitalizmu: jak dzisiejsze siły ekonomiczne kształtują świat jutra, Wrocław 1999;
- Toffler A., Szok przyszłości, Warszawa 1974;
- Toffler A., *The Third Wave*, New York 1980.
- Toffler A., Trzecia fala, Warszawa 1986;
- Toffler A. i H., Wojna i antywojna, Warszawa 1997;
- Treder H. (red. nauk.), Problemy współpracy międzynarodowej w warunkach globalizacji gospodarki, Gdańsk 2000;
- Tymanowski J. (red.), Współczesne problemy globalne a bezpieczeństwo europejskie, Toruń 2001;
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 r. w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce, Monitor Polski z 2000 roku Nr 22, poz. 448.
- Wierzbicki A.P., Polska na rozstajach historii: Szanse i zagrożenia integracji ze społecznością euroatlantycką w obliczu wyzwań społeczeństwa informacyjnego, Warszawa 1999.
- Wildstein B., Profile wieku, Kraków 2000;
- Wojnar I., Kubin J., Edukacja wobec wyzwań XXI wieku, Warszawa 1996;
- Wroczyński R., Edukacja permanentna, Warszawa 1976.

- Virion P., Rząd światowy, Komorów 1999;
- Yip G.S., Strategia globalna: światowa przewaga konkurencyjna, Warszawa 1996;
- Zacher L.W., Globalne problemy współczesności, Lublin 1992;
- Zacher L.W. (red.), Rewolucja informacyjna i społeczeństwo, Warszawa 1997;
- Zorska A., Ku globalizacji ?: przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej, Warszawa 2000.

UCHWAŁA
SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 14 lipca 2000 r.

w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej stwierdza, że obowiązujący system prawny i polityka Rządu nie tworzą dostatecznych warunków, by w pełni wykorzystać możliwości rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Nowoczesne technologie, usługi i zastosowania usług telekomunikacyjnych, teleinformatycznych i multimedialnych mogą być katalizatorem rozwoju gospodarczego, zwiększać konkurencyjność gospodarki, tworzyć nowe miejsca pracy, sprzyjać rozwojowi demokracji, regionów, wspomagać nauczanie, ochronę zdrowia, dostęp do dóbr kultury. Są one również niezbędne dla zachowania gotowości obronnej, bezpieczeństwa państwa i obywateli oraz porządku publicznego.

Sejm wzywa Rząd do przedstawienia w trybie pilnym do końca września 2000 r. założeń strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce. Wyraża przy tym przekonanie, że struktura Rządu powinna sprzyjać koordynacji i realizacji zasad tej polityki we wszystkich działach i szczeblach administracji rządowej.

W szczególności należy uwzględnić następujące zagadnienia:

- 1) zasady powszechnego dostępu i wykorzystania Internetu,
  - 2) plan rozwoju edukacji informatycznej dzieci i młodzieży,
  - 3) plan rozwoju edukacji informatycznej osób dorosłych,
- uwzględniający konieczność zdobywania nowych kwalifikacji w transformującej się gospodarce,

- 4) plany i priorytety rozwoju systemów teleinformatycznych w administracji, sprzyjające racjonalizacji wykorzystania środków budżetowych, a także usprawniające kontakty obywatela z urzędem oraz samorządność lokalną,
- 5) metodykę rozwoju systemów teleinformatycznych uwzględniających wymagania obronności i bezpieczeństwa państwa,
- 6) priorytety rozwoju systemów teleinformatycznych wspomagających system finansowy państwa,
- 7) działania podejmowane przez państwo dla rozwoju systemów teleinformatycznych dla potrzeb ośrodków naukowych i ośrodków uniwersyteckich,
- 8) system ostrzegania przed zagrożeniami związanymi z nadużyciami i przestępstwami z wykorzystaniem sieci teleinformatycznych i telekomunikacyjnych,
- 9) plan działań wspomagających wykorzystanie usług społeczeństwa informacyjnego:

- dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
- dla rozwoju wsi,
- w ochronie zdrowia,
- w zwiększaniu dostępności do dóbr kultury,
- w transporcie,
- w ochronie środowiska,
- dla zwiększenia bezpieczeństwa obywateli i ochrony porządku publicznego,

- 10) udział przedstawicieli Polski w międzynarodowych ustaleniach i działaniach standaryzujących zasady gospodarki elektronicznej.

Sejm zobowiązuje Rząd do pilnego podjęcia prac legislacyjnych umożliwiających rozwój gospodarki elektronicznej, w tym jak najszybszego przesłania Sejmowi projektów odpowiednich ustaw regulujących kwestie dotyczące: tzw. podpisu

elektronicznego, dokumentu elektronicznego, bezpieczeństwa informacji, kryptografii, ochrony interesów konsumenta, ochrony danych, bezpieczeństwa i zasad umów zawieranych za pomocą Internetu i sieci telekomunikacyjnych, a także kwestie podatkowe i dotyczące przepisów usprawniających detaliczny obrót towarowy z zagranicą.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Stanowisko Rady Ministrów wobec uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 r.

w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, świadom przemian jakim podlega gospodarka światowa, a w szczególności procesów globalizacji i powstawania nowej gospodarki opartej na wiedzy, docenia wagę transformacji społeczeństwa przemysłowego w społeczeństwo informacyjne. Problemy te poruszane były już wielokrotnie w strategicznych dokumentach przyjętych przez Radę Ministrów: w *"Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju"*, *"Koncepcji średniookresowego rozwoju gospodarczego kraju do 2002 roku"* i w *"Długookresowej strategii trwałego i zrównoważonego rozwoju - Polska 2025"* oraz w dokumentach sektorowych Komitetu Badań Naukowych, Ministerstwa Łączności i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Większość krajów Unii Europejskiej, a także niektóre kraje do niej aspirujące, stworzyły narodowe strategie rozwoju społeczeństwa informacyjnego spełniając postulaty zawarte w Deklaracji Ministrów przyjętej podczas Konferencji Ministerialnej "Global Information Networks" w Bonn, w dniu 8 lipca 1997 r., w Podsumowaniu III Forum Społeczeństwa Informacyjnego Państw Unii Europejskiej i Europy Środkowej i Wschodniej w Brukseli, ogłoszonym przez Wysokiego Komisarza dr. Martina Bangemanna w dniu 10 października 1997 r. i wreszcie w Podsumowaniu Konferencji "Information Society: Accelerating European Integration", która odbyła się w dniach 11-12 maja 2000r. w Warszawie.

Mając na uwadze jak najpełniejszą realizację uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2000 r. w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce, Rada Ministrów:

1. Przedkłada Wysokiemu Sejmowi dokument programowy pt.: *"Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce"* przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 28 listopada 2000 r., który uwzględnia wszystkie zagadnienia wymienione w uchwale,
2. Zobowiązuje się do przedłożenia do 31 maja 2001 r. stworzonej na wzór podjętej przez Unię Europejską inicjatywy eEurope *"Strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006 - ePolska"* zawierającej plan działań i oszacowanie skutków finansowych.

Wymieniona w punkcie 2. *"Strategia"* będzie uwzględniała częściowe programy przygotowane przez ministrów właściwych dla działów administracji, wskazanych w przedkładanym dokumencie *"Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce"*. Elementami podstawowymi objętymi tymi programami będą analiza jakościowa i ilościowa potrzeb w zakresie dostępu do informacji, jej zakresu, środków do jej przekazywania i udostępniania oraz nakładów niezbędnych dla osiągnięcia określonych w tych programach celów priorytetowych. Nakłady finansowe będą prezentowane z uwzględnieniem źródeł finansowania, w tym możliwości budżetu państwa.

Zdaniem Rządu społeczeństwo informacyjne zostanie w Polsce ukształtowane siłami rynkowymi z udziałem mechanizmów społecznych. Zadaniem Rządu jest w tej sytuacji stworzenie odpowiednich mechanizmów ekonomicznych, prawnych i administracyjnych dla zagwarantowania powszechnego dostępu do informacji, zapewnienia uczciwej konkurencji, umożliwienia zainteresowanym podmiotom korzystania z istniejących i przyszłych możliwości zastosowań teleinformatyki oraz tworzenia nowych rozwiązań, tak w sferze techniki, jak i organizacji pracy. Do realizacji tego zadania niezbędna jest jednak ścisła i sprawna współpraca organów władzy ustawodawczej i wykonawczej. Dlatego Rząd apeluje o nadanie szczególnego priorytetu w pracach Sejmu aktom prawnym związanym z rozwojem gospodarki elektronicznej i społeczeństwa informacyjnego oraz o przyspieszenie prac nad tymi aktami. Dotyczy to również wszelkich regulacji ułatwiających wymianę informacji w tym dostęp do informacji sektora publicznego.

Rząd wyraża nadzieję, że współpraca przy tworzeniu podwalin społeczeństwa informacyjnego odbywać się będzie przy poparciu wszystkich opcji politycznych.

Warszawa, 28 listopada 2000

Ministerstwo Gospodarki

ePolska

Plan działań na rzecz rozwoju
społeczeństwa informacyjnego
w Polsce na lata 2001-2006

WSTĘP	5
CEL „0”: ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TELEINFORMATYCZNEJ	8
<i>Założenia</i>	8
<i>Cele</i>	9
<i>Planowane działania</i>	9
<i>Zadania szczegółowe</i>	10
CEL 1: POWSZECHNY, TAŃSZY, SZYBSZY I BEZPIECZNY INTERNET	12
A) POWSZECHNY, TAŃSZY I SZYBSZY DOSTĘP DO ZASOBÓW INTERNETU	12
<i>Założenia</i>	12
<i>Cele</i>	13
<i>Planowane działania</i>	13
<i>Zadania szczegółowe</i>	13
B) SZYBKI INTERNET DLA NAUKOWCÓW	14
<i>Założenia</i>	14
<i>Cele</i>	15
<i>Planowane działania</i>	15
<i>Zadania szczegółowe</i>	15
C) BEZPIECZEŃSTWO SIECI	16
<i>Założenia</i>	16
<i>Cele</i>	16
<i>Planowane działania</i>	17
<i>Zadania szczegółowe</i>	17
D) WOLNE OPROGRAMOWANIE	18
<i>Założenia</i>	18
<i>Cele</i>	18
<i>Planowane działania</i>	18
CEL 2: INWESTOWANIE W LUDZI I UMIEJĘTNOŚCI	19
A) EDUKACJA W ERZE CYFROWEJ	19
<i>Założenia</i>	19
<i>Cele</i>	22
<i>Planowane działania</i>	22
<i>Zadania szczegółowe</i>	23
B) PRACA ZAWODOWA W GOSPODARCE OPARTEJ NA WIEDZY	26
<i>Założenia</i>	26
<i>Cele</i>	27
<i>Planowane działania</i>	27
<i>Zadania szczegółowe</i>	27
C) POWSZECHNY UDZIAŁ W GOSPODARCE OPARTEJ NA WIEDZY	28
<i>Założenia</i>	28

	<i>Cele</i>	29
	<i>Planowane działania</i>	29
	<i>Zadania szczegółowe</i>	29
D)	POLSKIE ZASOBY KULTURY W SIECIACH GLOBALNYCH.....	30
	<i>Założenia</i>	30
	<i>Cele</i>	31
	<i>Planowane działania</i>	31
	<i>Zadania szczegółowe</i>	32
CEL 3: STYMULOWANIE LEPSZEGO WYKORZYSTANIA TECHNOLOGII INFORMACYJNYCH		34
.....		
A)	GOSPODARKA ELEKTRONICZNA	34
	<i>Założenia</i>	34
	<i>Cele</i>	34
	<i>Planowane działania</i>	35
	<i>Zadania szczegółowe</i>	35
B)	ADMINISTRACJA PUBLICZNA ON-LINE	37
	<i>Założenia</i>	37
	<i>Cele</i>	39
	<i>Planowane działania</i>	39
	<i>Zadania szczegółowe</i>	41
C)	SĄDOWNICTWO I PROKURATURA W SIECI	44
	<i>Założenia</i>	44
	<i>Cele</i>	45
	<i>Planowane działania</i>	45
	<i>Zadania szczegółowe</i>	46
D)	TELEINFORMATYKA W POLICJI.....	47
	<i>Założenia</i>	47
	<i>Cele</i>	47
	<i>Planowane działania</i>	48
	<i>Zadania szczegółowe</i>	48
E)	OCHRONA ZDROWIA ON-LINE	48
	<i>Założenia</i>	50
	<i>Cele</i>	50
	<i>Planowane działania</i>	51
	<i>Zadania szczegółowe</i>	51
F)	INTEGRACJA SPOŁECZNA ON-LINE.....	51
	<i>Założenia</i>	52
	<i>Cele</i>	52
	<i>Planowane działania</i>	52
G)	INTELIĞENTNE SYSTEMY WSPOMAGANIA TRANSPORTU	53

<i>Założenia</i>	53
<i>Cele</i>	53
<i>Planowane działania</i>	53
<i>Zadania szczegółowe</i>	54
CEL 4 : TELEINFORMATYKA NA OBSZARACH WIEJSKICH	56
<i>Założenia</i>	56
<i>Cele</i>	57
<i>Planowane działania</i>	57
<i>Zadania szczegółowe</i>	58
CEL 5: ROZWÓJ RADIOFONII I TELEWIZJI CYFROWEJ	60
<i>Założenia</i>	60
<i>Cele</i>	61
<i>Planowane działania</i>	61
<i>Zadania szczegółowe</i>	62
PODRĘCZNY SŁOWNIK POJĘĆ I SKRÓTÓW	63
<i>Instytucje</i>	63
<i>Użyte terminy i skróty</i>	64
BIBLIOGRAFIA	73

WSTĘP

W wysoko rozwiniętych społeczeństwach obserwuje się silną tendencję do przechodzenia od gospodarki opartej na pracy i kapitale do gospodarki opartej na wiedzy, w której zasadniczą rolę odgrywa informacja oraz technologie informacyjne. Wkraczamy w wiek cywilizacji cyfrowej. Wiedza staje się podstawowym zasobem, a wkład wiedzy – istotnym elementem większości produktów. Istniejącym materialnie instytucjom oraz obiektom (produktom, urządzeniom technicznym) towarzyszy powstawanie obiektów i instytucji wirtualnych realizujących podobne funkcje, co powoduje zmiany w charakterze powiązań gospodarczych i społecznych. Nowatorskim funkcjom przyświeca idea znormalizowanego zapisu cyfrowego. W wyniku tej specyficznej rewolucji powstał nowy system funkcjonowania społeczeństw zwany *społeczeństwem informacyjnym**.

U progu XXI wieku Polska staje przed ogromem wyzwań natury społecznej i technologicznej. Od sprostania im zależy pozycja konkurencyjna kraju na arenie międzynarodowej, zapewnienie materialnego dobrobytu polskich rodzin, umocnienie ich samodzielności ekonomicznej oraz wzrostu poczucia bezpieczeństwa.

Kluczowym zadaniem dla Polski jest włączenie się w proces budowy ery informacyjnej poprzez wykorzystanie nowoczesnych technologii społeczeństwa informacyjnego, stwarzanie warunków dla zapewnienia bezpośredniego dostępu do informacji, kształtowanie świadomości społeczeństwa oraz rozwijanie jego potencjału intelektualnego i gospodarczego. Ze względu na proces integracji ze strukturami Unii Europejskiej pojawia się potrzeba dostosowania polskich rozwiązań i standardów do kształtującego się nowoczesnego społeczeństwa opartego na technikach informacyjnych..

Poszczególne resorty prowadziły działania w dziedzinie społeczeństwa informacyjnego. Uchwała Sejmu z dnia 14 lipca 2000 dała podstawy Rządowi do podjęcia działań koordynujących. W dniu 28 listopada 2000 r. Rada Ministrów przyjęła *"Stanowisko w sprawie uchwały Sejmu RP z dnia 14 lipca 2000 r. w sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce"*, oraz dokument programowy *"Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce"*, przygotowany przez Komitet Badań Naukowych we współpracy z Ministerstwem Łączności. Jednocześnie Rada Ministrów zobowiązała się do podjęcia szeregu działań mających na celu przyspieszenie rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce. Jednym z nich było zobowiązanie Ministerstwa Łączności do opracowania dokumentu *"ePolska - Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006"*¹, na wzór podjętej przez UE inicjatywy eEurope. Zadanie to Ministerstwo wykonało poprzez zebranie strategii częściowych wszystkich zainteresowanych resortów i opracowanie na ich podstawie planu działania. Dokument ten przedstawia analizę potrzeb w sferze dostępu do informacji, jej zakresu, środków jej przekazywania i udostępniania oraz nakładów niezbędnych dla osiągnięcia określonych w planie działań celów.

ePolska została zainspirowana inicjatywą europejską - *"eEurope 2002 - An Information Society for All"*, której celem jest przyspieszenie działań na rzecz transformacji społeczeństwa europejskiego w Globalne Społeczeństwo Informacyjne. Od samego początku inicjatywa ta była jednym z kluczowych elementów strategii Komisji Europejskiej, której celem jest wzmocnienie konkurencyjności europejskiej gospodarki. Oczekuje się, że będzie ona stymulować wzrost zatrudnienia, wydajność pracy i konkurencyjność produktów unijnych na rynkach światowych, oraz że korzystnie wpłynie na całą sferę europejskiego życia społeczno-gospodarczego. Założenia inicjatywy znajdują pełne odzwierciedlenie w ogólnych celach, jakie przyjęły państwa członkowskie:

- wprowadzenie mieszkańców Europy w wiek cywilizacji cyfrowej we wszystkich sferach aktywności społeczno-zawodowej,
- tworzenie Europy konkurencyjnej w stosunku do reszty świata, gotowej do finansowania i wdrażania nowych idei,
- zapewnienie, aby dokonujące się procesy uwzględniały uwarunkowania społeczne, gospodarcze i kulturalne poszczególnych krajów unijnych, tworzyły zaufanie i wzmacniały jedność społeczeństw.

Inicjatywa eEurope jest jednocześnie czynnikiem przyspieszającym i wzmacniającym integrację państw członkowskich. Stąd też kraje kandydujące do Unii Europejskiej, w czasie konferencji w Warszawie w maju 2000 roku, wspólnie podjęły deklarację stworzenia własnych narodowych e-programów i gotowości przygotowania planu działań eEurope+. Plan ten został przyjęty w Goeteborgu w dniu 16 czerwca 2001 r.

To krótkie przybliżenie inicjatywy eEurope, jej genezy i celów wyjaśnia motywy opracowania polskiego planu rozwoju społeczeństwa informacyjnego – ePolska. Działania, jakie podejmie Rząd RP realizując ten plan na wiele lat określą naszą pozycję w nowoczesnej Europie. Wiążą się one nie tylko z przemianami społeczno-gospodarczymi w Polsce, ale również z naszymi przygotowaniem do integracji z Unią Europejską.

Plan działań budowy społeczeństwa informacyjnego zakłada osiągnięcie następujących głównych celów:

- przygotowanie społeczeństwa polskiego do szybkich przemian technologicznych, społecznych i gospodarczych związanych z tworzeniem się społeczeństwa informacyjnego,
- dostosowanie regulacji prawnych do wymagań szybkiego postępu technologicznego i ery społeczeństwa informacyjnego,
- przygotowanie społeczeństwa polskiego do wyzwań nowego rynku pracy i nowych metod pracy,
- dostosowanie gospodarki narodowej do wymagań globalnej gospodarki elektronicznej poprzez wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych,
- stworzenie przejrzystych i przyjaznych obywatelowi struktur administracji publicznej na miarę otwartego społeczeństwa informacyjnego za pomocą narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne,
- stworzenie warunków dla trwałego i zrównoważonego rozwoju regionalnego z uwzględnieniem nowoczesnych technik społeczeństwa informacyjnego,
- wzrost innowacyjności gospodarki w celu poprawy jej konkurencyjności,
- zapewnienie wsparcia dla gospodarki elektronicznej przez zaplecze naukowe w celu lepszego wykorzystania szans, jakie oferuje model społeczeństwa informacyjnego,
- szeroka promocja kultury polskiej.

Realizacja wyznaczonych celów powinna odbywać się poprzez:

- odpowiednie dostosowanie regulacji prawnych i doprowadzenie do ich szybkiego wdrożenia,
- koordynowanie działań podmiotów wszystkich szczebli sektora publicznego,
- stymulowanie działań sektora prywatnego i organizacji pozarządowych zgodnie z zasadą subsydiarności,
- określenie wskaźników służących do rozliczania i weryfikacji realizowanych działań,

- inicjowanie działań wymagających użycia środków publicznych.

Podczas realizacji niniejszego planu Komitet Badań Naukowych będzie systematycznie opracowywał raporty o stopniu zaawansowania prac oraz udostępniał je zaangażowanym jednostkom administracji publicznej i innym zainteresowanym podmiotom.

Zadania umieszczone w tabelach zadań szczegółowych będą wykonywane w zależności od możliwości pozyskania środków finansowych. Zakłada się możliwość przedłużenia terminów realizacji zadań poza daty określone w ostatniej kolumnie.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Termin realizacji
1.	Wyznaczenie wskaźników do oceny, weryfikacji i realizacji planu działań ePolska	Minister właściwy ds. łączności	zgodnie z pracami JHLC*
2.	Opracowywanie raportów o stopniu zaawansowania prac	KBN	co kwartał
3.	Weryfikacja celów i aktualizacja planu działań	Minister właściwy ds. łączności	corocznie

CEL „0”: ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TELEINFORMATYCZNEJ

Założenia

Bez efektywnej, dobrej jakościowo i rozbudowanej infrastruktury telekomunikacyjnej nie jest możliwe osiągnięcie przez Polskę wysokiej dynamiki rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz włączenie się w proces budowy globalnego społeczeństwa informacyjnego. Zachodzi zatem konieczność podjęcia działań tworzących trwale infrastrukturalne i instytucjonalne fundamenty stymulujące rozwój Polski. Według danych Banku Światowego zainwestowanie 1 dolara w teleinformatykę powoduje zainwestowanie 10 dolarów w inne działy gospodarki, a sama sprawna sieć telekomunikacyjna powoduje wzrost produktu narodowego brutto o 1 %.

W ostatnich latach w Polsce nastąpił istotny rozwój branży telekomunikacyjnej. Wskaźnik nasycenia siecią telefoniczną wzrósł z 78 abonentów na 1000 mieszkańców w 1989 r. do 260,5 w 1999 r. i do 282 na 1000 w roku 2000. Obecnie jest prawie 11 mln abonentów telefonii stacjonarnej (dane na koniec 2000 r.). Dynamika wzrostu liczby abonentów wynosząca 14% jest najwyższa w Europie, jednakże około 40% sieci nie zostało jeszcze poddanych konwersji cyfrowej. Liczba abonentów telefonii komórkowej wynosiła w 1999 r. ok. 100 na 1000 mieszkańców. Na koniec roku 2000 liczba użytkowników telefonów komórkowych wynosiła ponad 6,7 mln abonentów. Na podstawie badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badań Opinii Publicznej szacuje się, że z dostępu do Internetu korzysta w Polsce około 4,9 miliona osób - trzy czwarte tej grupy regularnie.

Pomimo wysokich nakładów na infrastrukturę telekomunikacyjną jest ona nadal słabo rozwinięta. Gęstość telefonii przewodowej w Polsce jest znacznie zróżnicowana terytorialnie, przy czym wyraźnie uboższą infrastrukturą charakteryzują się tereny wiejskie. Brak dostępu do odpowiednich usług telekomunikacyjnych, w tym do Internetu, jest istotną przeszkodą w rozwoju słabo rozwiniętych regionów, natomiast istnienie infrastruktury dla zaawansowanych usług telekomunikacyjnych znacznie podnosi atrakcyjność tych regionów dla inwestorów krajowych i zagranicznych.

Podstawy prawne do wprowadzenia konkurencji na rynku usług telefonii lokalnej i międzystrefowej dała ustawa o łączności z dnia 23 listopada 1990 r. W lipcu 2000 roku Sejm przyjął ustawę Prawo Telekomunikacyjne, która weszła w życie w styczniu w roku 2001. Usunęła ona szereg ograniczeń i przepisów hamujących rozwój konkurencji. Podjęto również prace nad Strategią Radiokomunikacyjną Polski.

Zgodnie z polityką państwa podjęto działania mające na celu zwiększenie konkurencji na rynku telekomunikacyjnym. Ogłoszono przetarg na świadczenie usług telekomunikacyjnych, w rezultacie którego wyłoniono operatorów konkurencyjnych wobec dotychczasowego operatora narodowego TP S.A. Obecnie w Polsce jest ponad 100 operatorów uprawnionych do świadczenia usług telefonicznych na rynkach lokalnych.

W zakresie świadczenia usług międzystrefowych, w wyniku przeprowadzonych przetargów, przyznano w maju 2000 r. trzy koncesje dla następujących konsorcjów: Netia 1 Sp. z o.o., Niezależny Operator Międzystrefowy Sp. z o.o. oraz NG Koleje Telekomunikacja (obecnie "Energis" Sp. z o.o.). W maju 2001 r. Spółka Netia 1 oraz Telekomunikacja Polska S.A. podpisały umowę o połączeniu sieci, operatorskiej współpracy i zasadach wzajemnych rozliczeń. Na podstawie tego porozumienia Netia 1 świadczy usługi międzystrefowych połączeń telefonicznych od dnia 1 sierpnia 2001 roku. W zakresie świadczenia międzynarodowych usług telefonicznych na mocy prawa telekomunikacyjnego, utrzymana została wyłączność TP S.A. do końca 2002 r. Rada Ministrów posiada jednak uprawnienia do

skrócenia tego okresu. Zgodnie z ustaleniami Rady Ministrów z dnia 21 marca 2001 r. pełna liberalizacja rynku międzynarodowych usług telefonicznych nastąpi od 1 stycznia 2003 r.

Istotnym elementem infrastruktury telekomunikacyjnej kraju jest infrastruktura informatyczna nauki, stworzona przez jednostki naukowe dzięki wsparciu Komitetu Badań Naukowych. W chwili obecnej istnieją dwie sieci rozległe – Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa (NASK) oraz sieć POL-34. Miejskie sieci komputerowe istnieją w Białymstoku, Bielsku-Białej, Bydgoszczy, Częstochowie, Gdańsku, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Puławach, Radomiu, Rzeszowie, Szczecinie, na Śląsku, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze. Przepustowość sieci w większych ośrodkach wynosi 155 Mbit/s, a w pięciu z nich nawet 622 Mbit/s. Sieci MAN wykorzystują zarówno łącza własne (ich długość to ok. 2 750 km o różnej przepustowości), jak i dzierżawione (ok. 700 km włókien światłowodowych, miedzianych i cyfrowych, w tym, także dzierżawione od Telekomunikacji Polskiej S.A. linie telefoniczne). Łącznie w sieciach MAN istnieje ponad 400 węzłów. Oprócz urządzeń niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania sieci, ośrodki MAN wyposażone są w serwery sieciowe, baz danych i obliczeniowe oraz archiwizatory. Posiadane zasoby pozwalają sieciom MAN na świadczenie usług wysokiej jakości na rzecz użytkowników ze środowiska naukowego, jak też użytkowników spoza sektora nauki.

Cele

- Doprowadzenie do silnej konkurencji w sektorze telekomunikacyjnym,
- Rozwój sieci teleinformatycznych, telefonii stacjonarnej, komórkowej, satelitarnej, usług internetowych oraz innych nowych technik telekomunikacyjnych,
- Zapewnienie wszystkim podmiotom dostępu do sieci telekomunikacyjnych po cenach, które pozwoliłyby na ich powszechne użytkowanie,
- Wspieranie taniego dostępu obywateli do najnowszych form usług społeczeństwa informacyjnego.

Planowane działania

- Ustalenie przejrzystych warunków udzielania zezwoleń na prowadzenie działalności telekomunikacyjnej,
- Ustalenie zasad dostępu podmiotów świadczących usługi telekomunikacyjne do istniejącej infrastruktury,
- Ustalenie przejrzystych zasad rozliczeń międzyoperatorskich, które pozwolą na efektywną konkurencję w sektorze telekomunikacyjnym,
- Dostosowywanie polskiego prawa do *acquis communautaire*,
- Wprowadzenie w życie niezbędnych rozporządzeń, zgodnie z wymogami prawa telekomunikacyjnego, w szczególności określenie wymagań oraz rozszerzenie pojęcia usługi powszechnej,
- Przejrzyste gospodarowanie częstotliwościami radiowymi, a w szczególności ustalenie jasnych kryteriów udzielania uprawnień do stosowania *radiodostępu** i zmianę dotychczasowego przeznaczenia częstotliwości umożliwiających tworzenie systemów szerokopasmowego dostępu radiowego.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Opracowanie i realizacja planu rozwoju sektora telekomunikacyjnego	Minister właściwy ds. łączności	budżet MG	koniec 2001
2.	Pełna liberalizacja rynku lokalnego i międzymiastowego			
	a) Wyznaczenie podmiotów o znaczącej i dominującej pozycji na rynku świadczenia usług: - powszechnych, - dzierżawy łączy telekomunikacyjnych, - telefonicznych, świadczonych w ruchomych publicznych sieciach telefonicznych - na krajowym rynku połączeń międzyoperatorskich	URT, UOKiK	budżet URT	Podmiotów o dominującej o pozycji - III kwartał 2001, podmiotów o znaczącej pozycji- III kwartał 2002
	b) Prowadzenie działań pozwalających na egzekwowanie obowiązków, jakie spoczywają na podmiotach zajmujących pozycję znaczącą i dominującą	URT	budżet URT	praca ciągła
	c) Monitorowanie cen świadczenia usług telekomunikacyjnych	URT	budżet URT	praca ciągła
	d) Podejmowanie działań mających na celu ustalenie rzeczywistych kosztów działalności telekomunikacyjnej	URT	budżet URT	praca ciągła
	e) Uwolnienie pętli abonenckiej, określenie zasad i umożliwienie dostępu operatorów do już wybudowanych pętli abonenckich	URT, Minister właściwy ds. łączności	budżet MG, URT	zgodnie z pracami w krajach UE
	f) Zapewnienie możliwości preselekcji operatorów i przenośności numerów dla wszystkich abonentów	URT	budżet URT	połowa 2002
	g) Opracowanie i realizacja skutecznych procedur rozwiązywania sporów międzyoperatorskich	URT	budżet URT	połowa 2002

	h) Opiniowanie umów między operatorami określających ramowe warunki połączenia sieci oraz umów ramowych dotyczących dzierżawy łączy	URT	budżet URT	praca ciągła
3.	Liberalizacja rynku połączeń międzynarodowych			
	a) Przygotowanie strategii postępowania w zakresie regulacji międzynarodowego rynku transmisji danych	URT / RM	budżet URT	koniec 2002
	b) Opracowanie strategii URT w zakresie liberalizacji sektora świadczenia telefonicznych usług międzynarodowych	URT / RM	budżet URT	koniec 2002
4.	Analiza możliwości uwolnienia częstotliwości radiowych na potrzeby telekomunikacji cywilnej			
	a) Analiza możliwości pozyskania na potrzeby <i>UMTS*</i> zakresu częstotliwości 2500 –2690 MHz	URT, MSWiA, MON, RM	budżet MSWiA i URT	praca ciągła
	b) Analiza możliwości współużytkowania przez wojsko i <i>WLL*</i> zakresu częstotliwości 10,15 –10,30 GHz	URT, MON, RM	budżet URT	praca ciągła
5.	Opracowanie i wprowadzenie w życie niezbędnych rozporządzeń zgodnie z wymogami prawa telekomunikacyjnego	Minister właściwy ds. łączności, URT	budżet MG, URT	2001-2002
6.	Wypracowanie zasad związanych z udostępnianiem numeracji i znaków identyfikujących abonenta oraz związanych z przenoszeniem numerów, w tym wprowadzenie do prawa telekomunikacyjnego obowiązku przenośności numerów	Minister właściwy ds. łączności, URT	budżet MG, URT	koniec 2002
7.	Wypracowanie zasad regulacji rynku numerów <i>IP*</i>	URT, sektor prywatny	budżet URT i sektora prywatnego	koniec 2002
8.	Regulacja rynku krajowych domen internetowych	Minister właściwy ds. łączności, URT, <i>JBR NASK*</i> , sektor prywatny	budżet URT, JBR NASK i sektora prywatnego	praca ciągła

CEL 1: POWSZECHNY, TAŃSZY, SZYBSZY I BEZPIECZNY INTERNET

a) Powszechny, tańszy i szybszy dostęp do zasobów Internetu

Założenia

Podstawowym elementem warunkującym budowę społeczeństwa informacyjnego w Polsce jest powszechny, szybki i tani dostęp do usług społeczeństwa informacyjnego, w tym do zasobów informacyjnych Internetu. Art. 54 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje każdemu obywatelowi prawo do pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Aby sprostać temu wyzwaniu należy stworzyć regulacje prawne dla rozwoju sektora telekomunikacyjnego, wprowadzające skuteczne mechanizmy konkurencji oraz optymalnie wykorzystać istniejące zasoby sieci telekomunikacyjnych i częstotliwości radiowych.

Obecnie większość połączeń z siecią Internet realizowana jest z wykorzystaniem modemu przez publiczną sieć telefoniczną lub jeśli to możliwe przez sieć telewizji kablowej. Aktualnie około 5% gospodarstw domowych korzysta z sieci Internet i szacuje się, że ich liczba wzrosła w ciągu ostatniego roku o 60%. Bariery dalszego dynamicznego wzrostu liczby gospodarstw korzystających z Internetu są, utrzymujące się w większości gospodarstw, niskie dochody na członka rodziny i bardzo wysokie ceny usług telekomunikacyjnych. W konsekwencji może to poważnie spowolnić rozwój polskiego społeczeństwa informacyjnego.

Dostęp do sieci teleinformatycznych można uzyskać również przez infrastruktury alternatywne do stacjonarnych sieci telefonicznych. Przykładem są sieci telewizji kablowych, a także dostęp bezprzewodowy – z wykorzystaniem sieci operatorów GSM* (protokoły WAP* i GPRS*), szerokopasmowy dostęp radiowy, dostęp wykorzystujący promienie podczerwone, a w przyszłości UMTS. Istotne jest wspieranie rozwoju *komunikacji multimedialnej** obejmującej integrację sieci telewizyjnych i multimedialnych systemów radiokomunikacyjnych z systemami telekomunikacji kablowej. Rosnące zapotrzebowanie na informację wywołuje potrzebę rozbudowy szerokopasmowych sieci, w tym naukowych i akademickich, które mają ogromne znaczenie dla zapewnienia łączności internetowej, oraz rozwoju *systemów rozsiewczych** wykorzystujących techniki radiowe. Wykorzystanie tych możliwości pozwoli na szybki i stosunkowo tani dostęp do zaawansowanych usług bazujących na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych.

Niezwykle istotnym zadaniem jest przejście na protokół IP* w wersji 6, który jest odpowiedzią na rewolucję, jaka dokonała się w sieci internetowej w ostatnich latach. Dynamiczny wzrost liczby przyłączanych komputerów doprowadził do sytuacji, w której pula dostępnych adresów bliska jest wyczerpaniu. Wymagania, jakim muszą sprostać współczesne i przyszłe łącza internetowe są zupełnie inne niż 20 lat temu, gdy projektowano poprzednie wersje standardu IP.

Opracowanie przejrzystego systemu rozliczeń międzyoperatorskich jest jednym ze sposobów na zwiększenie konkurencyjności sektorze telekomunikacyjnym. W zakresie ustalania stawek dla tych rozliczeń obowiązują zasady opracowane przez Ministra Łączności. Decyzje w każdej indywidualnej sprawie podejmowane są przez URT w ramach rozwiązywania sporów międzyoperatorskich. Pozostałe warunki dotyczące zasad rozliczeń międzyoperatorskich mają być ustalane w ramach oceny ofert określających ramowe warunki umów o połączenie sieci z operatorami. Kwestia uwolnienia pętli abonenckich pozostaje otwarta, jako że w Unii Europejskiej wciąż trwają dyskusje na ten temat.

Wysoki koszt usług telekomunikacyjnych jest także poważną barierą w rozwoju handlu elektronicznego w Internecie. Koszty te, w szczególności koszty dostępu szerokopasmowego

są u nas znacznie wyższe niż w krajach Unii Europejskiej. Struktura opłat oparta na czasie wykorzystania linii telefonicznej, a także niska przepustowość* połączeń modemowych skutecznie zniechęca do poszukiwania i zakupu produktów za pomocą Internetu. Warte podkreślenia jest powstanie i rozwój amatorskich oraz prywatnych sieci internetowych w Polsce. Na dzień dzisiejszy istnieje około 1000 aktywnych podsieci, które umożliwiają stosunkowo szybki i tani dostęp do sieci globalnej.

Cele

- Osiągnięcie znacznego obniżenia opłat za dostęp do sieci Internet,
- Stworzenie sprzyjających warunków dla silnej konkurencji operatorów oferujących dostęp do sieci Internet,
- Polepszenie jakości dostępu do zasobów Internetu na terenie całego kraju,
- Zagwarantowanie warunków sprawnego rozwoju różnorodnych rodzajów dostępu do sieci Internet (telefonii komórkowej, radiodostępu, połączenia satelitarne, telewizja kablowa, cyfrowa radiofonia i telewizja, sieci szerokopasmowe, sieci amatorskie, łącza dzierżawione i inne).

Planowane działania

- Opracowanie klarownego systemu rozliczeń między dostawcami usług dostępu do sieci Internet, a operatorami telekomunikacyjnymi,
- Podjęcie skutecznych działań w celu uwolnienia lokalnej pętli abonenckiej,
- Prace nad zasadami przejścia na IPv6, stymulowanie rozwoju aplikacji współpracujących z protokołem IPv6,
- Podjęcie działań tworzących warunki do angażowania się samorządów w zwiększaniu liczby punktów dostępu do sieci,
- Wspieranie inicjatyw rozwoju i budowy sieci amatorskich i prywatnych oraz stworzenie, przyjęcie i skuteczne egzekwowanie przepisów uniemożliwiających blokowanie budowy sieci.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Opracowanie zasad rozliczeń międzyoperatorskich			
	a) Wyznaczenie podmiotów zajmujących pozycję dominującą w zakresie świadczenia usług powszechnych oraz w zakresie świadczenia usługi dzierżawy łącza	URT	budżet URT	połowa 2001
	b) monitorowanie i ocena ofert ramowych i w razie potrzeby wpływanie na ich zmianę	URT	budżet URT	praca ciągła
	c) rozstrzyganie sporów międzyoperatorskich.	URT	budżet URT	praca ciągła

2.	Opracowanie i wdrożenie regulacji prowadzących do uwolnienia lokalnej pętli abonenckiej, w tym: monitorowanie zmian polityki regulacyjnej UE w tym zakresie oraz wypracowanie na tej podstawie strategii URT	URT	budżet URT	zgodnie z pracami w krajach UE
3.	Opracowanie zasad wspólnego korzystania z infrastruktury telekomunikacyjnej i ramowych warunków dzierżawy łączy oraz ocena ofert ramowych	URT	budżet URT	koniec 2001
4.	Prace nad zasadami przejścia na IPv6	KBN, jednostki świata nauki, sektor prywatny	budżet KBN i sektora prywatnego	zgodnie z pracami w krajach UE
5.	Współudział samorządów w zwiększeniu liczby punktów dostępu do sieci w jednostkach organizacyjnych gmin / powiatów	organy samorządowe	budżet organów samorządowych	praca ciągła

b) Szybki Internet dla naukowców

Założenia

Szerokopasmowe sieci teleinformatyczne tworzą nowe możliwości współpracy ośrodków naukowych i badawczych, umożliwiając powstanie ogólnodostępnych zasobów informacji. Pozwalają one połączyć wysiłki naukowców pracujących w różnych miejscach w jeden, prężny system rozwijania i promowania nowych idei. Sprawna, multimedialna komunikacja środowisk naukowych oraz akademickich będzie podstawą innowacyjności nie tylko w dziedzinie naukowej, ale także gospodarczej. Doświadczenie pokazuje bowiem, że często rozwiązania stosowane dziś na uczelniach, w instytutach naukowych i jednostkach badawczo-rozwojowych, jutro stają się rozwiązaniami stosowanymi we wszystkich dziedzinach życia. Aktualny stopień rozwoju polskiej infrastruktury informatycznej dla potrzeb naukowców odpowiada poziomowi krajów Europy Zachodniej.

Stan ten zawdzięczamy programom rozwoju infrastruktury informatycznej realizowanym przez Komitet Badań Naukowych. W sumie, łącznie z efektami zakończonego w 2000 roku programu rozwoju infrastruktury informatycznej dla polskich środowisk naukowych, w Polsce istnieją obecnie dwie sieci rozległe (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa oraz *POL-34**), z połączeniem międzynarodowym o przepustowości 155 Mb/s (*POL-34* do sieci *TEN-155** oraz *NASK* do Sztokholmu). Utworzone zostały 22 miejskie sieci komputerowe oraz 5 centrów komputerów dużej mocy obliczeniowej. Stworzone struktury są udostępniane także użytkownikom spoza środowiska naukowego. Dalszy rozwój krajowych struktur sieciowych musi odbywać się w tempie zbliżonym do krajów Europy Zachodniej. Wpłynie to stymulująco na rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Podstawowym sposobem zapewnienia polskim naukowcom dostępu do szybkich łączy internetowych, dla potrzeb badań naukowych i współpracy z wiodącymi ośrodkami krajowymi i zagranicznymi, jest program "*PIONIER: Polski Internet Optyczny* –

Zaawansowane Aplikacje, Usługi i Technologie dla Społeczeństwa Informacyjnego" przygotowany i koordynowany przez Komitet Badań Naukowych.

Cele

- Rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury informatycznej nauki w Polsce do poziomu umożliwiającego prowadzenie badań w zakresie wyzwań współczesnej nauki, techniki, usług i aplikacji,
- Wytworzenie i przetestowanie pilotowych usług i aplikacji dla społeczeństwa informacyjnego, stanowiących podstawę do wdrożeń w nauce, edukacji, administracji i gospodarce,
- Włączenie się Polski do konkurencji w zakresie tworzenia oprogramowania do nowych zastosowań,
- Przeciwdziałanie powstawaniu luki pokoleniowej wśród polskiej kadry akademickiej z dziedziny społeczeństwa informacyjnego oraz odchodzenia młodych naukowców z uczelni.

Planowane działania

Realizacja programu "*PIONIER: Polski Internet Optyczny – Zaawansowane Aplikacje, Usługi i Technologie dla Społeczeństwa Informacyjnego*", w tym wypracowanie koncepcji organizacyjno-technicznych strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w zakresie::

- zapewnienia powszechnego dostępu do sieci Internet i jej usług dla sfery edukacji,
- utworzenia krajowej infrastruktury szerokopasmowej sieci administracji rządowej i samorządowej,
- wykreowania nowych modeli działania i współdziałania instytucji rządowych, samorządowych i gospodarczych w nowoczesnym społeczeństwie informacyjnym poprzez zaawansowane usługi i aplikacje,
- Zapewnienie środowisku naukowemu dostępu do zaawansowanej infrastruktury sieciowej i specjalizowanej (w tym komputerów dużej mocy obliczeniowej),
- Umożliwienie polskim zespołom partnerskiego uczestnictwa w 5. i kolejnych Programach Ramowych Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji UE i innych programach międzynarodowych,
- Utrzymanie poziomu rozwoju technicznej infrastruktury informatycznej nauki na poziomie krajów Unii Europejskiej.

W odróżnieniu od innych programów PIONIER ma być realizowany przez konsorcja naukowe złożone z jednostek naukowych, podmiotów gospodarczych, organów administracji rządowej i samorządowej, a współfinansowany ze środków pozabudżetowych. Program ten będzie istotnym elementem inicjującym wprowadzanie społeczeństwa informacyjnego we wszystkich aspektach życia społecznego i gospodarczego.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Realizacja programu " <i>PIONIER: Polski Internet Optyczny – Zaawansowane</i>	KBN, konsorcja złożone z	budżet i inne	koniec 2005

Aplikacje, Usługi i Technologie dla Społeczeństwa Informacyjnego"	jednostek naukowych, podmiotów gospodarczych, organów administracji rządowej i samorządowej		
---	---	--	--

c) Bezpieczeństwo sieci

Założenia

Zaufanie konsumentów, jak i świata biznesu, do korzystania z usług świadczonych w sieci Internet jest kluczowym warunkiem dalszego rozwoju handlu elektronicznego i bankowości internetowej. Wraz z powstawaniem coraz większej liczby tych usług pojawiają się nowe rodzaje przestępczości, przed którymi należy się zabezpieczyć. Są to, między innymi, przestępstwa przeciwko poufności, integralności oraz dostępności danych i systemów komputerowych, rozpowszechnianie nielegalnych treści poprzez sieć Internet oraz naruszanie praw własności intelektualnej.

Ze względu na charakter przestępstw elektronicznych istotne jest, aby współpraca międzynarodowa na tym polu była efektywna i szczegółowo dopracowana. Działania Polski w tym obszarze powinny być ściśle związane z działaniami podejmowanymi w Unii Europejskiej. Dotyczy to w szczególności dostosowania krajowych standardów i przepisów do tworzonych tam rozwiązań.

Systemy zabezpieczeń mogą być bardzo kosztowne i spowolnić pracę sieci komputerowych. Z uwagi na to nie powinno się wprowadzać rozwiązań arbitralnych, lecz należy pozostawić jak najdalej idącą swobodę dla sektora prywatnego przy definiowaniu poziomów zabezpieczeń adekwatnych do potrzeb klientów. Należy pamiętać, że klienci często nie są świadomi braku pełnego bezpieczeństwa w transakcjach sieciowych, a także tego, jak mogą się uchronić przed zagrożeniami. Bezpieczeństwo transakcji, zapewnienie ich poufności i bezpieczny dostęp do danych zapewnić mogą *karty mikroprocesorowe* * będące istotnym elementem w zdobywaniu wiarygodności u klientów korzystających z usług poprzez Internet. W krajach Unii Europejskiej planowane jest szerokie upowszechnienie tych kart. Konieczne jest zatem także przygotowanie polskiej infrastruktury, które pozwoli na używanie kart mikroprocesorowych, zgodnie ze standardami UE.

Od 1998 roku w Wydziale ds. Przestępczości Gospodarczej Biura Koordynacji Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji funkcjonuje Zespół, którego zadaniem jest zwalczanie przestępczości komputerowej i skierowanej przeciwko własności intelektualnej oraz koordynacja wszelkich działań policyjnych w tym zakresie. Zespół ten zajmuje się ponadto przestępstwami popełnianymi na szkodę operatorów telefonii komórkowej i przewodowej. W tej dziedzinie polska Policja podjęła również współpracę z zagranicą, między innymi działając w strukturach Interpolu. Policja uczestniczy także w systematycznym procesie szkolenia funkcjonariuszy. W ramach programu Phare w roku 2001 przeszkolonych zostanie 60 osób, ponadto prowadzone są szkolenia doskonalenia zawodowego.

Od 1996 r. przy JBR „Naukowe i Akademicka Sieć Komputerowa”, działa zespół CERT (Computer Emergency Response Team), którego zadaniem jest reagowanie na zdarzenia naruszające bezpieczeństwo w sieci Internet.

Cele

- Zagwarantowanie adekwatnego do potrzeb i oczekiwań wysokiego stopnia bezpieczeństwa sieci i dostępu do usług elektronicznych,
- Zagwarantowanie swobody podmiotom rynkowym przy definiowaniu poziomów zabezpieczeń adekwatnych do potrzeb klientów, przy określeniu poziomu minimalnego bezpieczeństwa i zasad regulacji,
- Wspieranie integracji nowych technologii zabezpieczających z aplikacjami,
- Współpraca z zagranicą w zakresie bezpieczeństwa sieciowego i walki z przestępczością elektroniczną.

Planowane działania

- Opracowanie szczegółowego planu działań w dziedzinie bezpieczeństwa sieciowego i walki z przestępczością elektroniczną,
- Nowelizacja istniejących i opracowanie nowych aktów prawnych dotyczących przestępczości elektronicznej,
- Opracowanie planu współpracy w ramach struktur międzynarodowych w zakresie przestępczości elektronicznej,
- Przygotowanie procedur weryfikacji pracy osób odpowiedzialnych za strategiczne elementy sieci,
- Stworzenie warunków do wprowadzenia nowych technologii autoryzacji – *wielofunkcyjne karty mikroprocesorowe**, czytniki parametrów biometrycznych (np. linii papilarnych, tęczówki oka, DNA) i innych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Opracowanie szczegółowego planu działań w dziedzinie bezpieczeństwa sieciowego oraz walki z przestępczością elektroniczną	MS, MSWiA, sektor prywatny	budżet MS, MSWiA i sektora prywatnego	połowa 2001
2.	Opracowanie szczegółowego planu działań w dziedzinie naruszania praw autorskich i pokrewnych	MS, MSWiA, KBN, sektor prywatny	budżet MS, MSWiA, KBN i sektora prywatnego	połowa 2001
3.	Nowelizacja istniejących i opracowanie nowych aktów prawnych dotyczących przestępstw elektronicznych	MS, JBR NASK	budżet MS i JBR NASK	koniec 2001
4.	Opracowanie planu szkolenia dla służb policyjnych w zakresie ścigania przestępstw elektronicznych i naruszania praw własności intelektualnej	MSWiA, JBR NASK	budżet MSWiA i JBR NASK	połowa 2002
5.	Międzynarodowa współpraca w zakresie bezpieczeństwa sieci	KGP, MSZ	budżet KGP i MSZ	praca ciągła

d) Wolne oprogramowanie

Założenia

W ostatnich latach nastąpił intensywny rozwój oprogramowania komputerowego udostępnianego nieodpłatnie bez ograniczeń jego stosowania, szczególnie oprogramowania udostępnianego wraz z tak zwanym kodem źródłowym, znanego jako wolne oprogramowanie albo oprogramowanie Open Source.

Wolne oprogramowanie pozwala szybko pokonywać bariery technologiczne, ponieważ programiści całego świata mogą uczestniczyć w jego rozwoju na równych prawach.

Wolne oprogramowanie stanowi znakomity materiał dydaktyczny, a zespołowy charakter pracy przy jego powstawaniu i modyfikowaniu uczy pracy zespołowej.

Wykorzystywanie oprogramowania udostępnianego nieodpłatnie może być źródłem poważnych oszczędności, co w wypadku sfery budżetowej wydaje się mieć wyjątkowo duże znaczenie.

Cele

- Promocja wolnego oprogramowania w zastosowaniach publicznych i komercyjnych.

Planowane działania

- Obniżenie kosztów i pełny dostęp do kodów źródłowych, zwiększający poziom bezpieczeństwa systemów sieciowych. oprogramowania w zastosowaniach publicznych i komercyjnych.

CEL 2: INWESTOWANIE W LUDZI I UMIEJĘTNOŚCI

a) Edukacja w erze cyfrowej

Założenia

Tempo zmian technologicznych zachodzących we współczesnym świecie sprawia, że nowoczesne społeczeństwo informacyjne wypracowuje nowy paradygmat edukacji. Dotychczas w szkołach kładło się nacisk na przyswajanie wiedzy faktograficznej. W wieku cywilizacji cyfrowej istotne jest twórcze myślenie i innowacyjność. Coraz ważniejsze stają się dynamiczne umiejętności proceduralne obejmujące wyszukiwanie informacji, jej filtrowanie, ocenę wiarygodności i istotności, przetwarzanie, syntetyzację, prezentację, etc. W tych działaniach trzeba posługiwać się jak najefektywniejszymi środkami. Szkoła powinna uczyć efektywności działania.

Rozwój technik społeczeństwa informacyjnego wzbogacił metody przekazywania wiedzy, co w znacznym stopniu może zwiększyć atrakcyjność procesu edukacyjnego i polepszyć jego efektywność. Dzięki nowym systemom telekomunikacyjnym dynamicznie rozwija się nowa forma edukacji - *zdalna edukacja**.

Unowocześnienie polskiego systemu edukacyjnego jest niezbędną inwestycją w rozwój społeczeństwa, wkraczającego w cyfrowe stulecie, a zwłaszcza młodego pokolenia.

Koniecznością staje się włączenie do programu nauczania zajęć umożliwiających nabywanie umiejętności posługiwania się nowoczesnymi środkami przekazu informacji, które są niezbędne do aktywnego udziału w społeczeństwie informacyjnym.

Zasoby globalnej sieci Internet zawierają różnorodne treści edukacyjne. Warunkiem wykorzystania Internetu jest stworzenie szkolnej infrastruktury teleinformatycznej i przygotowanie kadry nauczycieli zarówno do nauczania informatyki *sensu stricto*, jak i do wykorzystania technik społeczeństwa informacyjnego w nauczaniu innych przedmiotów. Przykładowo, nowoczesna biblioteka szkolna to biblioteka nie tylko skomputeryzowana, ale przede wszystkim biblioteka multimedialna, spełniająca rolę ośrodka zdobywania, gromadzenia i przetwarzania informacji przez nauczycieli, uczniów, a także rodziców, wyposażona w szybki dostęp do zasobów sieci Internet.

Stan wyposażenia polskich szkół znacznie odbiega od poziomu wyposażenia szkół europejskich. W Polsce wskaźnik liczby uczniów przypadających na 1 komputer szkolny wynosi około 40, podczas gdy średnia europejska wynosi około 10, zaś średnia w USA to około 5 uczniów na 1 komputer. Słabo rozwinięte są także polskie internetowe zasoby edukacyjne. Ponadto umiejętności kadry nauczycielskiej w zakresie korzystania z nowoczesnych narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne są bardzo ograniczone. Sytuacja ta ulega stopniowej poprawie w związku z wprowadzoną w Polsce we wrześniu 1999 r. reformą oświaty.

Reforma ta zakłada możliwość wielostopniowego awansu zawodowego, począwszy od stanowiska nauczyciela stażysty w momencie podjęcia pracy w szkole, poprzez nauczyciela kontraktowego, nauczyciela mianowanego, aż do nauczyciela dyplomowanego i w końcu profesora oświaty. Rozwój zawodowy nauczyciela dokonuje się na jego wniosek i zależy jedynie od jego determinacji, woli poszerzania i pogłębiania wiedzy specjalistycznej i ogólnej, jak też wyników nauczania, stopnia zaangażowania w kształcenie młodzieży oraz dyspozycyjności i kreatywności. Stan wiedzy i przygotowanie fachowe nauczyciela oceniają komisje i to one wnioskuje o przyznanie kolejnych stopni rozwoju zawodowego.

Stan wyposażenia polskich szkół w narzędzia wykorzystujące technologie informacyjne i komunikacyjne poprawia się systematycznie. Jednym z działań podjętych w tym kierunku jest program "*Interkl@sa*" - poparty przez Sejmową Komisję Edukacji, Nauki i Młodzieży

oraz Ministerstwo Edukacji. Działania programu prowadzą do przygotowania Narodowego Programu Edukacji na rzecz Społeczeństwa Informacyjnego. W celu usprawnienia prac, grupa inicjatywna programu przekształciła się w Zespół Zadaniowy (Task Force) Programu "Interkl@sa". Program "Interkl@sa" wykorzystuje różnorodne środki finansowe: budżetowe, Unii Europejskiej, międzynarodowych organizacji finansowych, międzynarodowych bilateralnych programów współpracy, samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, sponsorów prywatnych oraz rodziców uczniów. Wstępnie, publiczne i prywatne środki, które uruchomi program "Interkl@sa", szacuje się na 400 mln zł. Program dysponuje godłem "Interkl@sa", które jest zastrzeżone tylko dla jego działań i przedsięwzięć. W ramach tego programu Ministerstwo Edukacji Narodowej koordynowało w latach 1998 - 2000 realizację dwóch projektów: "Pracownia internetowa w każdej gminie" oraz "Pracownia internetowa w każdym gimnazjum". Efektem realizacji tych projektów jest powstanie 5800 pracowni, głównie w gimnazjach, wyposażonych w 10 multimedialnych stanowisk komputerowych, połączonych siecią lokalną, z dostępem do Internetu, wraz z podstawowym oprogramowaniem. Dostarczony w ciągu tych trzech lat sprzęt stanowi około 40% wszystkich komputerów znajdujących się obecnie w szkołach.

Na kolejne dwa lata planowane są prace nad przygotowaniem młodzieży do swobodnego posługiwania się komputerem i Internetem przy rozwiązywaniu problemów, przygotowaniem nauczycieli do twórczego wykorzystania komputera w procesie dydaktycznym, uczynienia ze szkoły nowoczesnego i innowacyjnego ośrodka, który dzięki multimedialnej pracowni komputerowej służyłby rozwojowi społeczności lokalnej. Natomiast do końca roku 2001 planuje się sfinalizowanie programu "Pracownia internetowa w każdym gimnazjum", stworzenie masowego systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli w posługiwaniu się technologią informacyjną w nauczaniu poszczególnych przedmiotów, rozwój informatyzacji szkół średnich, propagowanie wykorzystania możliwości komputera i Internetu na rzecz środowiska lokalnego, w którym funkcjonuje szkoła, edukacji europejskiej, a także polskich i międzynarodowych programów o ważnych celach wychowawczych, doprowadzenie do przyjęcia "Narodowego Programu Edukacji na rzecz Społeczeństwa Informacyjnego" przez Rząd i Sejm. Priorytet obecny na wszystkich etapach prac to wyrównywanie szans młodzieży wiejskiej oraz osób niepełnosprawnych.

Czynnikiem limitującym powszechne zastosowanie informatyki w szkołach jest niewystarczające przygotowanie nauczycieli. Szkolenia obejmujące nie tylko wiedzę teoretyczną, lecz także ukierunkowane zajęcia warsztatowe w tym zakresie muszą być przeprowadzone możliwie szybko, w przeciągu zaledwie kilku lat. Powinny obejmować nie tylko grono nauczycieli informatyki, lecz także nauczycieli innych przedmiotów, zarówno ścisłych jak też humanistycznych i artystycznych. Zjawiskiem pozytywnym jest fakt, że świadomość środowiska nauczycielskiego odnośnie potrzeby szybkiego i specjalistycznego rozwoju umiejętności w zakresie korzystania z możliwości, jakie stwarzają technologie informacyjne i komunikacyjne jest wysoka.

Do roku 2000 liczba przeszkolonych nauczycieli stanowiła około 10% ogółu wszystkich zatrudnionych nauczycieli w szkołach publicznych (około 546 tys.). Ministerstwo Edukacji Narodowej ocenia, że należy jeszcze przeszkolić około 410 tys. nauczycieli, uwzględniając prognozowane zmniejszenie zatrudnienia związane ze zbliżającym się niżem demograficznym. W 2000 r., w ramach przygotowań do stworzenia programów szkoleń, opracowano kryteria, które powinny spełniać prowadzące je ośrodki. Ogłoszono także konkurs mający na celu wyłonienie ośrodków spełniających te warunki, stworzono listę akredytowanych ośrodków i przekazano ją kuratorom oświaty – koordynatorom projektów.

Ponadto określono zasady realizacji zadań, rekrutacji uczestników oraz nadzoru i przekazywania środków finansowych.

W lepszej sytuacji pod względem posiadanego sprzętu komputerowego jest szkolnictwo wyższe. Dalsze, zwiększone nakłady są jednak niezbędne, gdyż warunkują one przyśpieszenie rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Główny nacisk należy położyć na kształcenie nauczycieli akademickich w zakresie wykorzystania nowych technologii w pracy badawczej i dydaktycznej oraz na tworzenie powszechnie dostępnych zasobów wiedzy zarówno dla szkolnictwa podstawowego, ponadpodstawowego i wyższego, jak również ogółu społeczeństwa.

Szybki postęp we wdrażaniu nowoczesnych technologii generują potrzebę ciągłego odnawiania i pogłębiania wiedzy dla sprostania nowym wyzwaniom cywilizacyjnym. Zdalna edukacja, rozumiana jako metoda prowadzenia procesu dydaktycznego w warunkach, gdy nauczyciel i uczniowie odseparowani są od siebie w przestrzeni, a nierzadko i w czasie, odgrywa coraz większą rolę w procesie kształcenia ustawicznego. Nowoczesne techniki społeczeństwa informacyjnego umożliwiają przesyłanie materiałów audiowizualnych, danych komputerowych, a także umożliwiają bezpośredni kontakt w czasie rzeczywistym pomiędzy nauczycielem a uczniem za pomocą systemów *audiokonferencji** i *wideokonferencji**.

Zdalna edukacja jest ważnym elementem nowoczesnego systemu edukacji, tym bardziej, że adresowana jest głównie do osób dążących do podniesienia poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, osób bezrobotnych, młodzieży z ubogich rodzin i środowisk wiejskich o utrudnionym dostępie do wiedzy oraz do osób niepełnosprawnych.

Doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych pod względem ekonomicznym dowodzą, że sukcesy gospodarcze, wysoka pozycja tych krajów na rynku światowym i konkurencyjność gospodarek w coraz większym stopniu zależą od poziomu wiedzy społeczeństwa oraz umiejętności tworzenia i wykorzystywania wiedzy technicznej, ekonomicznej, informatycznej etc. w procesach gospodarczych. Gospodarki krajów wysoko rozwiniętych oparte są o rosnące zasoby ludzi dobrze wykształconych, posiadających umiejętności twórcze i innowacyjne, co jest niezbędnym warunkiem postępu technicznego, gospodarczego i społecznego.

W Polsce w ostatnich latach uległy znacznemu przyśpieszeniu procesy unowocześniania gospodarki, na które nałożyły się przeobrażenia strukturalne w istniejących gałęziach gospodarki oraz rozwój nowych. W związku z restrukturyzacją gospodarki ogromna rzesza pracowników stanęła przed koniecznością zdobycia nowych kwalifikacji, dostosowanych do nowych wymogów rynkowych. Zmiany w zakresie produkcji, stosowanych technologii i filozofii podejścia do pracy spowodowały zapotrzebowanie na nowe zawody np.: z dziedziny technologii informacyjnych i komunikacyjnych, marketingu, bankowości, reklamy, a także nowe umiejętności jak: obsługa komputera, znajomość języków obcych. Ponadto Polska stoi przed koniecznością wypełnienia luki edukacyjnej, która dzieli nas od krajów wysoko rozwiniętych. Jest to szczególnie ważne w przededniu integracji z Unią Europejską i perspektywą udziału w międzynarodowym rynku pracy. Aby sprostać powyższym wyzwaniom konieczne jest zbudowanie systemu kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Działania zmierzające do zbudowania ww. systemu zajmują kluczowe miejsce w *"Narodowej Strategii Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich na lata: 2000-2006"* oraz *"Narodowym Planie Działań na Rzecz Zatrudnienia w latach: 2000-2001"*. Wsparcie określonych w wyżej wymienionych dokumentach zadań, poprzez zastosowanie technologii informacyjnych, mogłoby skutecznie przyczynić się do szybszego zbudowania nowoczesnego systemu kształcenia ustawicznego w Polsce.

Cele

- Dostosowanie polskich programów edukacyjnych do potrzeb *społeczeństwa opartego na wiedzy**,
- Nasylenie szkół publicznych sprzętem komputerowym z dostępem do sieci Internet,
- Przygotowanie kadry dydaktycznej do posługiwania się narzędziami wykorzystującymi technologie informacyjne i komunikacyjne ,
- Przygotowanie bazy dydaktycznych materiałów multimedialnych,
- Rozwój systemu kształcenia ustawicznego poprzez wykorzystanie technik społeczeństwa informacyjnego,
- Rozwój edukacji z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych osób dorosłych.

Planowane działania

- Wyposażanie szkół w sprzęt komputerowy,
- Modyfikacja programów studiów nauczycielskich w zakresie posługiwania się narzędziami wykorzystującymi technologie informacyjne i komunikacyjne ,
- Przeszkolenie nauczycieli w zakresie posługiwania się narzędziami wykorzystującymi technologie informacyjne i komunikacyjne,
- Tworzenie w bibliotekach *szkolnych multimedialnych centrów informacji*,
- Przeszkolenie bibliotekarzy w zakresie korzystania z narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne ,
- Budowa bazy zasobów edukacyjnych: tematycznych portali edukacyjnych, elektronicznych bibliotek wirtualnych, serwerów z materiałami edukacyjnymi, tworzenie multimedialnych aplikacji edukacyjnych,
- Przygotowanie dyrektorów szkół i administracji w zakresie wykorzystania nowoczesnych technik społeczeństwa informacyjnego do zarządzania oświatą oraz w dydaktyce szkolnej,
- Wprowadzenie programu *edukacji informacyjnej**,
- Doprowadzenie do pełnej akredytacji polskich placówek oświatowych w celu wzajemnego uznawania dyplomów, bez konieczności ich nostryfikacji,
- Opracowanie koncepcji systemu kształcenia ustawicznego,
- Opracowanie koncepcji wdrażania, rozwoju i koordynacji systemu zdalnej edukacji oraz systemu certyfikacji,
- Określenie zasad kontroli poziomu formalnego i merytorycznego aplikacji edukacyjnych,
- Umożliwienie osobom dorosłym zdobycia kwalifikacji niezbędnych do stosowania technik społeczeństwa informacyjnego,
- Przygotowanie komputerowej bazy danych o modułowych programach szkolenia zawodowego i rynku usług szkoleniowych,

- Zwiększenie udziału regionalnych / ogólnopolskich organizacji samorządowych w edukacji z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych .

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Zakończenie wyposażania gimnazjów w 10-stanowiskowe pracownie internetowe	MEN	budżet MEN	koniec 2001
2.	Wyposażenie ok. 100 gimnazjów specjalnych w 4-stanowiskowe zestawy z dostępem do sieci	MEN	budżet MEN	koniec 2001
3.	Wyposażenie szkół ponadgimnazjalnych w 15-stanowiskowe pracownie internetowe z serwerem			
	Wyposażenie 373 liceów ogólnokształcących	MEN	budżet MEN	koniec 2001
	Stopniowe wyposażenie pozostałych szkół ponadgimnazjalnych	MEN	budżet MEN	koniec 2003
4.	Utworzenie w bibliotekach <i>szkolnych multimedialnych centrów informacji</i>			
	Wyposażenie 373 bibliotek w liceach ogólnokształcących w 4-stanowiskowe zestawy z dostępem do sieci Internet	MEN	budżet MEN	koniec 2001
	Stopniowe wyposażanie pozostałych bibliotek w szkołach ponadgimnazjalnych	MEN	budżet MEN	koniec 2003
5.	Wyposażenie szkół podstawowych w pracownie informatyczne	MEN	budżet MEN	koniec 2006
6.	Budowa bazy zasobów edukacyjnych: tematycznych portali edukacyjnych, elektronicznych bibliotek, serwerów materiałów edukacyjnych, multimedialnych aplikacji edukacyjnych	MEN	budżet MEN	praca ciągła
7.	Przeszkolenie nauczycieli w zakresie posługiwania się narzędziami i technikami społeczeństwa informacyjnego	MEN	budżet MEN	koniec 2006
8.	Kontynuacja doskonalenia nauczycieli z wykorzystaniem wypracowanego modelu zajęć z technik wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne na studiach podyplomowych w ramach kolejnych edycji centralnych grantów	MEN	budżet MEN	praca ciągła
9.	Realizacja kursów w ramach grantów wojewódzkich bądź innych form, koordynowanych przez kuratorów oświaty	MEN	budżet MEN	praca ciągła

10.	Określenie standardów, jakie powinny spełniać jednostki ubiegające się o akredytację dla prowadzenia kursów i szkoleń w zakresie edukacji z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych na różnych poziomach	MEN, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet MEN i profesjonalnych organizacji pozarządowych	po konsultacj ach
11.	Ogłoszenie i przeprowadzenie kolejnego konkursu dla ośrodków szkoleniowych – poszerzenie listy ośrodków uprawnionych do szkolenia nauczycieli w zakresie technologii informacyjnych ,	MEN	budżet MEN	koniec 2001
12.	Wprowadzenie zasady, zgodnie z którą przejście kolejnego stopnia kwalifikacyjnego, od stażysty do nauczyciela dyplomowanego, powinno zawierać klauzulę o konieczności osiągnięcia do 2006 roku licencji, potwierdzającej uzupełnienie kwalifikacji zawodowych w zakresie posługiwania się technologiami informacyjnymi	MEN, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet MEN i profesjonalnych organizacji pozarządowych	do uzgodnie nia
13.	Przeszkolenie bibliotekarzy w zakresie posługiwania się technikami społeczeństwa informacyjnego	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia
14.	Szkolenie dyrektorów szkół i administracji w zakresie wykorzystania nowoczesnych technik społeczeństwa informacyjnego do zarządzania oświatą i w dydaktyce szkolnej	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia
15.	Wprowadzenie edukacji informacyjnej w formie 2-semestralnych studiów podyplomowych dla nauczycieli	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia
16.	Wprowadzenie zasady zatrudniania nauczycieli, którzy mogą się wykazać oceną lub licencją potwierdzającą umiejętność posługiwania się narzędziami wykorzystującymi technologie informacyjne w realizacji zadań pedagogicznych	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia
17.	Opracowanie koncepcji systemu kształcenia ustawicznego	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia
18.	Wprowadzenie systemu stopni lub uprawnień zawodowych w zawodach informatycznych	MEN, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet MEN i profesjonalnych organizacji pozarządowych	koniec 2002
19.	Opracowanie koncepcji wdrażania, rozwoju i koordynacji systemu zdalnej edukacji, oraz opracowanie systemu certyfikacji	MEN	budżet MEN	do uzgodnie nia

20.	Określenie zasad kontroli poziomu formalnego i merytorycznego aplikacji edukacyjnych	MEN, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet MEN i profesjonalnych organizacji pozarządowych	do uzgodnie nia
21.	Dostosowanie szkół zawodowych do potrzeb rynku pracy (programy przeprofilowania szkół) oraz możliwość wyposażenia wybranych szkół w sprzęt komputerowy	Samorzady 16 województw	Phare 2001 <i>Spójność Społeczno- Gospodarcza</i> , Program rozwoju zasobów ludzkich, budżet	2002 - 2004
22.	Opracowanie i wdrożenie modułowych programów szkolenia zawodowego w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych i stosowania technologii informacyjnych w różnych sferach działalności zawodowej, w tym w zakresie obsługi unijnych teleinformatycznych systemów sektorowych	MPiPS	Phare 2000	I kwartał 2003
23.	Utworzenie komputerowej bazy danych o modułowych programach szkolenia zawodowego, w tym: o programach szkoleń w dziedzinie technologii informacyjnej i instytucjach realizujących ww. programy	MPiPS	Phare 2000	I kwartał 2003
24.	Utworzenie komputerowej bazy danych o rynku usług szkoleniowych m.in. poprzez rozszerzenie modułu <i>Edukacja w</i> programie komputerowym <i>Doradca 2000</i>	KUP	budżet i inne	koniec 2003
25.	Opracowanie i pilotażowe wdrożenie zasad i procedur organizowania szkoleń dla osób poszukujących pracy, w tym niepełnosprawnych w ramach edukacji na odległość (szkoleń korespondencyjnych z wykorzystaniem multimedialnych pakietów edukacyjnych oraz zasobów internetowych)	KUP, urzędy pracy	budżet KUP, środki Funduszu Pracy	koniec 2002
26.	Zawodowe szkolenie informatyczne dla młodzieży poszukującej pracy (5000 osób z 50 powiatów zagrożonych strukturalnym bezrobociem)	MPiPS	Phare 2001 „Spójność Społeczno- Gospodarcza”, Projekt rozwoju zasobów ludzkich,	2002 – 2004
27.	Szkolenia informatyczne dla bezrobotnych i zagrożonych bezrobociem	Samorzady województw: warmińsko- mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, podkarpackiego	Phare 2000 „Spójność Społeczno- Gospodarcza”, Regionalne Programy Doskonalenia Kadr	III kwartał 2001- 2003

		, śląskiego		
28.	Szkolenie informatyczne dla bezrobotnych i zagrożonych bezrobociem	Samorządy 16 województw	Phare 2001 „Spójność Społeczno-Gospodarcza”, Program rozwoju zasobów ludzkich	2002-2004
29.	Doskonalenie umiejętności zwiększających szansę zatrudnienia osób niepełnosprawnych poprzez szkolenie z zakresu technologii informacyjnych gwarantujące uzyskanie tytułu kwalifikacyjnego	PFRON, samorządy powiatowe, organizacje pozarządowe	PFRON	praca ciągła

b) Praca zawodowa w gospodarce opartej na wiedzy

Założenia

Zastosowanie technologii informacyjnych może również w znaczący sposób ułatwić obserwację i rejestrowanie zjawisk zachodzących na rynku pracy. W ostatnich latach rynek pracy w Polsce ulega dynamicznym przeobrażeniom zarówno w układzie branż, jak i sektorów gospodarki. Zachodzące procesy restrukturyzacyjne powodują zanik wielu zawodów i powstawanie innych. Bieżąca obserwacja ww. procesów jest konieczna dla kreowania racjonalnej polityki rynku pracy i stymulowania pożądanych zmian w strukturze zatrudnienia. Będzie ona znacznie ułatwiona przy zastosowaniu informacyjnych technologii zbierania, przetwarzania i publikowania informacji. Prace w tym zakresie zostały już zainicjowane przez Główny Urząd Statystyczny. Doskonalony jest system komputeryzacji urzędów pracy. Wdrożenie systemu PULS przyczyniło się do ułatwienia przepływu informacji potrzebnych do monitorowania i kreowania polityki rynku pracy i usprawnienia obsługi klientów urzędów pracy. Jednak nadal istnieją ogromne możliwości udoskonalenia funkcjonowania i rozszerzenia oferty usługowej urzędów pracy poprzez wykorzystanie sieci teleinformatycznych. Najważniejsze z nich – to przygotowanie komputerowej bazy danych o rynku pracy i wprowadzenie pełnego, ogólnopolskiego banku ofert pracy publikowanego poprzez Internet.

Sieci teleinformatyczne umożliwiają też rozwój elastycznych form zatrudnienia, a przede wszystkim telepracy. Ta forma zatrudnienia jest atrakcyjna nie tylko dla niektórych grup ludności mających utrudniony dostęp do rynku pracy np. niepełnosprawnych, kobiet opiekujących się małymi dziećmi, ale przede wszystkim dla pracodawców, gdyż przyczynia się do zmniejszenia kosztów pracy. Konieczne jest zatem podjęcie działań stymulujących rozwój telepracy zarówno na rynku wewnętrznym, jak i europejskim, poprzez przygotowanie przepisów umożliwiających Polakom podejmowanie telepracy w firmach zagranicznych.

Warunkiem powszechnego rozwoju informatyzacji jest - poza zbudowaniem infrastruktury informatycznej - stworzenie warunków do zdobycia wykształcenia i doskonalenia zawodowego szerokiej rzeszy kadr informatycznych, które kreować będą postęp w tej dziedzinie wiedzy. Bez wysokiej klasy informatyków zostanie zahamowany rozwój rynku informacyjnego i systemów teleinformatycznych. Stąd konieczne jest stymulowanie rozwoju zawodów wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne. Podstawowa sprawa, która wymaga uporządkowania, to rejestracja osiągnięć, zidentyfikowanie funkcjonujących na rynku pracy zawodów informatycznych i wprowadzenie ich do Klasyfikacji Zawodów i

Specjalności. Identyfikacja zawodów informatycznych stanowić będzie bazę do zainicjowania prac nad stworzeniem standardów kwalifikacji zawodowych w tych zawodach. Niezależnie od działań stymulujących rozwój zatrudnienia w zawodach informatycznych, konieczne jest podwyższenie poziomu edukacji z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych osób dorosłych. W Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej w ramach projektu „Wzmocnienie systemu edukacji ustawicznej” finansowanego ze środków Phare 2000 zostaną opracowane modułowe programy szkolenia zawodowego dla potrzeb rynku pracy, w tym programy w dziedzinie technologii informacyjnych i komunikacyjnych, które będą szeroko upowszechniane na rynku usług edukacyjnych.

Cele

- Rozwój zawodów z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych,
- Wykorzystanie technologii informacyjnych dla wzrostu poziomu zatrudnienia i ograniczenia bezrobocia.

Planowane działania

- Identyfikacja oraz promocja zawodów i specjalności z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych występujących na rynku pracy,
- Sporządzenie prognozy zapotrzebowania na zawody i specjalności z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych do 2010 r.,
- Stworzenie formalno-prawnych podstaw rozwoju *telepracy**,
- Tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze usług z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Wprowadzenie zawodów z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych do nowej, ujednocnionej Klasyfikacji Zawodów i Specjalności	MPiPS	budżet MPiPS	połowa 2001
2.	Sporządzenie prognozy zapotrzebowania na zawody i specjalności z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych do 2010 r.	Międzyresortowy Zespół ds. Prognozowania Popytu na Pracę, sektor prywatny, RCSS	budżet i inne	koniec 2002
3.	Sporządzenie standardów kwalifikacji zawodowych dla wybranych zawodów z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych	MPiPS, profesjonalne organizacje pozarządowe	Phare 2000	I kwartał 2003
4.	Upowszechnienie Europejskiego Komputerowego Prawa Jazdy	profesjonalne organizacje	budżet profesjonalnych	praca ciągła

		pozarządowe	organizacji pozarządowych	
5.	Utworzenie komputerowej bazy danych o standardach kwalifikacji zawodowych	MPiPS	Phare 2000	I kwartał 2003
6.	Opracowanie charakterystyk zawodów z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych	KUP	budżet i inne	koniec 2002
7.	Wdrożenie monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych.	KUP, urzędy pracy	budżet i inne	koniec 2003
8.	Utworzenie komputerowej bazy danych o rynku pracy z uwzględnieniem informacji o zawodach deficytowych i nadwyżkowych w formie strony WWW, zawierającej także pakiet materiałów o charakterze informacyjno-doradczym prezentujących ofertę urzędów pracy dla różnych adresatów.	KUP	budżet i inne	koniec 2003
9.	Opracowanie i pilotażowe wdrożenie modelu funkcjonowania „ulicznego punktu doradztwa zawodowego i informacji zawodowej” z wykorzystaniem technologii informacyjnych	MPiPS, KUP	budżet i inne	koniec 2002
10.	Przygotowanie ekspertyzy na temat barier we wdrażaniu telepracy na współczesnym rynku pracy.	MPiPS	budżet i inne	koniec 2002
11.	Wspieranie środkami Funduszu Pracy inicjatyw osób bezrobotnych zainteresowanych podjęciem własnej działalności gospodarczej w sektorze usług z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych	KUP, urzędy pracy	budżet Funduszu Pracy	praca ciągła

c) Powszechny udział w gospodarce opartej na wiedzy

Założenia

Istotnym celem planu jest zapewnienie wszystkim obywatelom możliwości korzystania z dobrodziejstw społeczeństwa informacyjnego. Każdy obywatel powinien mieć sposobność nabycia kwalifikacji niezbędnych do życia w nowoczesnej gospodarce. Z tego powodu ważne jest prowadzenie działań, dających jak najszersze możliwości dostępu do nowych technologii społeczeństwa informacyjnego osobom niepełnosprawnym i osobom zagrożonym marginalizacją w społeczeństwie informacyjnym.

Działania skierowane do osób niepełnosprawnych powinny mieć na celu opracowanie rozwiązań umożliwiających im pełnoprawne funkcjonowanie w warunkach nowej gospodarki. Chodzi tu przede wszystkim o wykorzystanie możliwości jakie niesie ze sobą telepraca oraz dostęp do informacji. Natomiast w przypadku osób zagrożonych marginalizacją w społeczeństwie informacyjnym, najważniejsze są tani czy nawet bezpłatny dostęp do technik bazujących na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych oraz wiedza konieczna do ich właściwego wykorzystania.

W Polsce został uruchomiony i jest realizowany program celowy Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych pod nazwą „Komputer dla Homera”, który polega na pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego pracę osobom niewidomym i niedowidzącym. W roku 2000 przeszkolono 246 osób przeznaczając na ten cel około 500 tys. zł oraz sfinansowano pożyczki na zakup sprzętu komputerowego dla 1551 osób w kwocie blisko 17 mln zł.

Równolegle realizowany jest program celowy Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych pod nazwą „Drogowskaz”, który oferuje osobom niepełnosprawnym pomoc w nabywaniu środków technicznych umożliwiających aktywny udział w życiu społeczeństwa. „Obszar B” programu dotyczy pomocy w zakupie sprzętu komputerowego dla osób z dysfunkcją kończyn górnych. Pomocą w 2000 roku objęto 1296 osób, w tym 628 dzieci, przeznaczając łącznie na ten cel ponad 6,6 mln zł.

Pomoc w zakupie komputerów jest realizowana również przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie w ramach likwidacji barier w komunikowaniu się.

Rozwój Internetu i usług internetowych jest ograniczony możliwościami dostępu do końcówek – terminali internetowych. Bardzo ważne jest umożliwienie tego dostępu dla całego –społeczeństwa. Największą w Polsce sieć placówek publicznych posiada Poczta Polska. W pojedynczej placówce pocztowej można zainstalować od 1 do 3 stanowisk internetowych, wyposażonych w ekran dotykowy, ze specjalnym oprogramowaniem umożliwiającym prosty dostęp do różnego rodzaju informacji: prawnych, kulturalnych, handlowych. Tego typu stanowiska miałyby istotny wpływ na przyspieszenie rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce.

Cele

- Zapewnienie powszechnego udziału w społeczeństwie informacyjnym.

Planowane działania

- Kontynuacja prac w zakresie zapewnienia łatwego i powszechnego dostępu do Internetu w szkołach oraz umożliwienie dostępu do pracowni szkolnych społeczności lokalnej, szczególnie na terenach wiejskich,
- Stworzenie centrów dostępu do Internetu (telecentra, kioski internetowe) w miejscach publicznych, takich jak placówki pocztowe, biblioteki, urzędy administracji samorządowej, ośrodki opieki społecznej, szpitale, szkoły, etc.
- Zapewnienie specjalistycznego sprzętu osobom niepełnosprawnym, które z powodu dysfunkcji nie mogą korzystać z tradycyjnych komputerów (osoby niewidome, osoby z poważnymi dysfunkcjami kończyn górnych).

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Stosowanie mechanizmów zachęcających pracodawców do zatrudniania osób niepełnosprawnych w zawodach wymagających kwalifikowanych umiejętności z zakresu technologii informacyjnych	PFRON, urzędy pracy, samorządy powiatowe	PFRON, KUP	praca ciągła

2.	Ustanawianie punktów dostępu do Internetu w miejscach publicznych (biblioteki, telecentra, kioski internetowe)	MKiDN, Poczta Polska	budżet MKiDN	praca ciągła
3.	Wyposażanie placówek pocztowych w 1-3 stanowisk internetowych	Poczta Polska	środki własne i budżet	praca ciągła

d) Polskie zasoby kultury w sieciach globalnych

Założenia

Zdobycze technologiczne ostatnich dziesięcioleci stawiają zupełnie nowe wyzwania w zakresie edukacji kulturowej, a jednocześnie umożliwiają efektywne wykorzystanie infrastruktury teleinformatycznej w upowszechnianiu wiedzy o szeroko rozumianej kulturze i dziedzictwie narodowym. Warunkiem wykorzystania tych możliwości jest opracowanie i aktualizowanie banków informacji na temat instytucji i bieżącego życia kulturalnego oraz opracowanie zasad wymiany i udostępniania tych informacji.

Ze względu na fakt, że zarządzanie w sferze kultury zostało od 1999 r. zdecentralizowane, a większość instytucji kultury przeszła w gestię samorządów różnych szczebli, struktura i funkcjonowanie Systemu Informacji o Kulturze ma szczególnie istotne znaczenie.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego podjęło prace nad przygotowaniem i wdrożeniem koncepcji systemu informacji o kulturze.

Utworzono wspólnie z samorządami *Zespół ds. Systemu Informacji o Kulturze*, który dokonał przeglądu prac prowadzonych nad bazami danych i serwisami informacji kulturalnej w MKiDN oraz w poszczególnych województwach, a także ocenił stopień ich zaawansowania. Stwierdzono, że wspólne opracowanie koncepcji struktury baz danych oraz zasad wymiany informacji może w znacznym stopniu obniżyć koszty tworzenia systemu oraz zwiększyć jego efektywność. Przyjęto założenie, że system powinien być wspólny, natomiast administrowanie nim oraz aktualizacja winny być przekazane do poszczególnych jednostek, z możliwością integracji danych w skali ogólnopolskiej.

Stwierdzono, że całość informacji ze sfery kultury można podzielić na 3 grupy:

- informacja specjalistyczna – branżowa (np. rejestry zabytków, spisy biblioteczne, archiwalia, zbiory muzealne etc.), która nie wchodzi bezpośrednio do Systemu Informacji o Kulturze, natomiast stanowi jego uzupełnienie, organizowane i administrowane według dotychczasowych zasad przez wyspecjalizowane instytucje kultury (jak Biblioteka Narodowa, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych etc.)
- informacja o działalności kulturalnej („Oferta programowa”) – tworzona lokalnie, otwarta dla różnych podmiotów, głównie poprzez strony www,
- informacja zarządcza - monitorowanie stanu placówek i instytucji prowadzących działalność kulturalną (ewidencja, kondycja, odniesienie do polityki kulturalnej i strategii regionalnej).

Informacja ta może być w różny sposób gromadzona, grupowana i pokazywana, w zależności od potrzeb oraz profilu zainteresowań (zadań) dysponenta lub odbiorcy informacji. W chwili obecnej brak jest „informacji o informacji” a sposób podejścia do zagadnienia przez różne instytucje jest tak zróżnicowany, że ogranicza efektywność działania.

W 2000 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego podjęło prace między innymi nad przygotowaniem internetowego banku danych o instytucjach i organizacjach zarówno państwowych, samorządowych, jak również istotnych dla kultury narodowej instytucjach niepublicznych (muzea, teatry, filharmonie, galerie sztuki itd.). Jednocześnie ministerstwo

rozpoczęło, w ramach projektowanego portalu internetowego kultura.gov.pl, opracowanie koncepcji serwerów WWW dotyczących aktualnych wydarzeń kulturalnych (festiwale, koncerty, wystawy itp.)

Zadanie to zostało przekazane powołanej w marcu 2001 narodowej instytucji kulturalnej — Instytutowi Dziedzictwa Narodowego. Instytut nadzoruje merytorycznie tworzenie Portalu Kultury Polskiej, który sukcesywnie wzbogacany o informacje zarówno na temat historii, jak i współczesnego stanu polskiej kultury oraz dziedzictwa narodowego ze szczególnym uwzględnieniem zabytków i innych obiektów kultury materialnej, stanie się punktem wyjściowym do opracowania internetowej Encyklopedii Kultury Polskiej.

Cele

- Utworzenie (opracowanie) Portalu Kultury Polskiej oraz Krajowej Informacji O Serwisach Kulturalnych - KIOSK®.
- Określono cząstkowe cele systemu w czterech kategoriach:

Informacja:

- Przygotowanie szeroko dostępnej bazy internetowej prezentującej polską kulturę i dziedzictwo narodowe,
- Prezentacja „oferty programowej” obejmującej codzienną aktywność kulturalną różnych podmiotów w kraju,
- Budowa systemu informacji o zasobach archiwów, obejmującego dostęp on-line do materiałów archiwalnych.

Racjonalizacja:

- Przygotowanie bazy oraz systemu wymiany informacji zarządczej, obejmującej w szczególności podstawowe dane dotyczące instytucji kultury, standardów jakości oraz ich efektywności działania.

Edukacja:

- Ułatwienie edukacji kulturalnej społeczeństwa.

Promocja:

- Promowanie w świecie wiedzy o kulturze i historii Polski za pośrednictwem mediów elektronicznych.

Planowane działania

- Uruchomienie, skoordynowanie i realizowanie inwentaryzacji zasobów kultury w Polsce,
- Zbudowanie internetowego Portalu Kultury Polskiej,
- Opracowanie i wdrożenie pilotażowej wersji drugiego etapu budowy Portalu – Encyklopedii Kultury Polskiej,
- Stworzenie Kulturalnej Mapy Polski, dającej całościowy ogłąd (analiza, mapa) stanu kultury w układzie regionalnym, krajowym, bez względu na stopień przynależności,
- Opracowanie systemu monitorowania stanu placówek i instytucji kulturalnych,
- Przygotowanie portalu www.culture.pl, w celu umożliwienia dostępu do informacji o kulturze polskiej oraz portalu www.iam.pl tworzących zintegrowaną sieć stron internetowych Instytutów Polskich,

- Utworzenie Polskiej Biblioteki Wirtualnej, której celem byłoby gromadzenie dzieł polskiej literatury w postaci elektronicznej; biblioteka ta pełniłaby dużą rolę edukacyjną, a także poprzez gromadzenie tłumaczeń promowałaby kulturę polską w świecie,
- Opracowanie metodologii archiwizacji cyfrowej różnego rodzaju obiektów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych (dokumenty, rękopisy, inkunabuły, druki akcydensowe, wydawnictwa periodyczne, itd.) i udostępnianie ich na nośnikach informacji (CD-ROM, DVD),
- Skanowanie najcenniejszych pomników dziejowych państwa polskiego w celu zachowania dla przyszłych pokoleń,
- Skatalogowanie dzieł piśmiennictwa polskiego w wersji cyfrowej, w celu zachowania ich kopii dla przyszłych pokoleń Polaków,
- Przeprowadzenie szkoleń dla środowiska muzealnego, bibliotekarskiego i archiwalnego w zakresie archiwizacji cyfrowej zbiorów, weryfikacja i koordynacja obiegu informacji statystycznej (wymaganej przez GUS), aby uzyskać jak największą wartość z prac wykonywanych obowiązkowo:
  - Określenie danych potrzebnych „dla” i „z” województw w celach statystycznych – lista danych wspólna – zweryfikowana przez województwa – uzgodniona z GUS (lub WUS)
  - Wykorzystanie danych źródłowych (zawartych w formularzach statystycznych) przed ich przetworzeniem i zagregowaniem przez GUS.
- Określenie krajowej bazy zasobów informacyjnych i współpraca w ramach programu *eContent**

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Uruchomienie inwentaryzacji zasobów kultury w Polsce	MKiDN	budżet i inne	połowa 2001
2.	Realizowanie i koordynacja inwentaryzacji zasobów kultury w Polsce	MKiDN	budżet i inne	koniec 2002
3.	Zbudowanie internetowego Portalu Kultury Polskiej, wdrożenie pilotażowej wersji drugiego etapu budowy Portalu – Encyklopedii Kultury Polskiej	MKiDN IDN	budżet i inne	koniec 2001
4.	Stworzenie Kulturalnej Mapy Polski	IDN	budżet i inne	koniec 2002
5.	Opracowanie i utrzymanie portalu www.culture.pl w celu umożliwienia dostępu do informacji o kulturze polskiej oraz portalu www.iam.pl tworzących zintegrowaną sieć stron internetowych Instytutów Polskich, także w wersji	MSZ wraz z Instytutem Adama Mickiewicza	budżet MSZ	praca ciągła

	anglojęzycznej			
6.	Opracowanie informatycznego systemu opisu, inwentaryzacji i udostępniania archiwaliów	Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych	budżet i inne	2002
7.	Realizacja informatycznego systemu opisu inwentaryzacji i udostępniania archiwaliów	Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych	budżet i inne	praca ciągła

CEL 3: STYMULOWANIE LEPSZEGO WYKORZYSTANIA TECHNOLOGII INFORMACYJNYCH

e) Gospodarka elektroniczna

Założenia

Dynamiczny rozwój technik i technologii, w szczególności technologii cyfrowych, oraz możliwości ich wykorzystania w obrocie handlowym stwarzają szansę przyspieszonego rozwoju całej gospodarki. Do prawidłowego funkcjonowania nowego modelu gospodarki opartej na wiedzy niezbędne jest przygotowanie odpowiednich ram prawnych. W tym celu utworzono Międzyresortowy Zespół ds. Handlu Metodami Elektronicznymi, który przedstawił „Program prac legislacyjnych Rządu w zakresie handlu metodami elektronicznymi na lata 2000-2002”. Program ten przyjęty został jako program rządowy na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 11 lipca 2000 r. Ponadto, Prezes Rady Ministrów zarządzeniem nr 89 z dnia 30 listopada 2000 r., powołał Międzyresortowy Zespół ds. Gospodarki Elektronicznej, który zajął się koordynowaniem prac legislacyjnych dotyczących gospodarki elektronicznej. W wyniku tych prac przygotowano i skierowano do Sejmu rządowe projekty: ustawy o podpisie elektronicznym oraz ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych. Ponadto w Ministerstwie Gospodarki przygotowywane są projekty ustaw: o świadczeniu usług teleinformacyjnych i handlu elektronicznym oraz o ochronie usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym.

Szansą dla dynamicznego rozwoju gospodarki elektronicznej są rozwijające się, alternatywne do dostępu stacjonarnego, systemy GSM wykorzystywane w dziedzinie *m-commerce**.

Wykorzystanie systemów dostępu mobilnego do sieci globalnych wpłynie stymulująco na obrót gospodarczy w Europie, a tym samym w Polsce, zwłaszcza w dziedzinie *B2C**.

Oczekuje się, że na rozwój gospodarki elektronicznej korzystnie wpłynie także stopniowe informatyzowanie systemu zamówień publicznych. Od 1997 roku ogłoszenia o udzielanych zamówieniach publicznych równoległe z wydaniem papierowym udostępniane są na serwerze *WWW** i *FTP** Urzędu Zamówień Publicznych. Serwis Urzędu udostępnia także aktualne informacje prawne, publikacje itd. Wprowadzona została jednocześnie możliwość przesyłania ogłoszeń drogą elektroniczną zarówno poprzez sieć Internet jak i system *PEAR**. Aktualnie ok. 20% ogłoszeń trafia do UZP w ten właśnie sposób.

Niezwykle istotny dla rozwoju gospodarki elektronicznej w Polsce jest udział polskich przedstawicieli w międzynarodowych organizacjach i spotkaniach w tym: ustaleniach i działaniach standaryzujących zasady gospodarki elektronicznej.

Cele

- Wprowadzenie niezbędnych regulacji prawnych, zgodnych ze standardami europejskimi,
- Rozwój statystyki publicznej odnoszącej się do gospodarki elektronicznej oraz rynku bazującego na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych,
- Zapewnienie bezpieczeństwa i wysokiego stopnia niezawodności w obrocie elektronicznym,
- Zwiększenie udziału małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce elektronicznej,
- Zwiększenie zaufania społeczeństwa do handlu elektronicznego,

- Zwiększenie znaczenia polskiego przemysłu bazującego na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych,
- Usprawnienie systemu zamówień publicznych poprzez zastosowanie sieci teleinformatycznych,
- Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce.

Planowane działania

- Uzupelnienie istniejących przepisów w celu przyspieszenia rozwoju i promocji gospodarki elektronicznej,
- Tworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy w oparciu o możliwości wynikające z rozwoju rynku z zakresu zastosowań technologii informacyjnych i komunikacyjnych,
- Promocja polskiego przemysłu bazującego na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych za granicą,
- Monitorowanie działań prowadzonych przez europejską pozasądową sieć (*EEJ-net**=*European Extra-Judicial Network*), w celu wprowadzenia podobnych rozwiązań w Polsce,
- Dalsza rozbudowa serwisu internetowego UZP, uruchomienie interaktywnej internetowej obsługi klientów UZP w zakresie wybranych spraw,
- Wprowadzenie w pełni elektronicznych postępowań o udzielenie zamówień publicznych,
- Wprowadzanie obowiązku publikowania na stronie www ogłoszeń o zamówieniach publicznych, co do których istnieje ustawowy obowiązek ogłaszania w siedzibie zamawiającego,
- Realizacja projektu „*Wdrażanie zharmonizowanych przepisów o zamówieniach publicznych*”,
- Rozwój statystyki publicznej odnoszącej się do gospodarki elektronicznej oraz rynku bazującego na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Ustawa o podpisie elektronicznym	MG	budżet	2 połowa 2001
2.	Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych	MF	budżet	2 kwartał 2002
3.	Opracowanie projektu nowelizacji kodeksu cywilnego w zakresie miejsca i chwili zawarcia umowy w transakcjach elektronicznych	MS	budżet	do uzgodnienia
4.	Opracowanie projektu nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w zakresie definicji dokumentu elektronicznego	MS	budżet	do uzgodnienia

5.	Opracowanie projektu ustawy o ochronie usług opartych lub polegających na dostępie warunkowym	MG	budżet	koniec 2002
6.	Opracowanie ustawy o prawnej ochronie baz danych	MKiDN	budżet	do uzgodnienia
7.	Opracowanie projektu ustawy o świadczeniu usług teleinformacyjnych i handlu elektronicznym – w ramach tego aktu: - ochrona danych osobowych w gospodarce elektronicznej, - ochrona konsumenta, - odpowiedzialność dostawców usług,	MG, GİODO UOKiK	budżet	koniec 2001
8.	Wprowadzenie do prawa krajowego uregulowań zawartych w projekcie dyrektywy w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym	MKiDN	budżet	po przyjęciu dyrektyw przez UE
9.	Opracowanie założeń systemu rozstrzygania sporów transgranicznych z udziałem konsumentów w ramach upraszczania procedur dochodzenia roszczeń konsumenckich	UOKiK MS	budżet UOKiK i MS	koniec 2001
10.	Dostosowanie metodologii badań statystycznych do wymagań OECD i Unii Europejskiej w zakresie gospodarki elektronicznej oraz rynku bazującego na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych, uwzględniającej propozycje sformułowane w dokumencie „eEurope 2002 – An Information Society for All” oraz innych odpowiednich dokumentów UE	GUS, MG, Minister właściwy ds. łączności, KBN i inne zainteresowane resorty	budżet GUS i inne	praca ciągła
11.	Rozwijanie współpracy instytucji badawczych i przedsiębiorców ukierunkowanej na powstawanie małych i średnich przedsiębiorstw w obszarach niszowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych	KBN, MG	budżet KBN i MG	praca ciągła
12.	Wspieranie udziału małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce elektronicznej	MG, PARP	budżet MG i PARP	praca ciągła

13.	Przygotowanie ogólnopolskiego programu szkoleniowego stymulującego zakładanie małych przedsiębiorstw świadczących usługi związane z wykorzystywaniem zasobów Internetu, a także podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników z zakresu technologii informacyjnych	MG, PARP	budżet MG i PARP	koniec 2002
14.	Opracowanie i wdrożenie "Teleinformatycznego Systemu Promocji Eksportu"	MG i inne zainteresowane resorty	budżet MG i inne	koniec 2003
15.	Dofinansowywanie udziału przedsiębiorców w imprezach targowo – wystawienniczych	MG	budżet MG	praca ciągła
16.	Wspieranie organizacji Domów Polskich za granicą	MG	budżet MG	praca ciągła
17.	Sledzenie rozwoju i działań prowadzonych przez europejską sieć pozasadową (<i>EEJ-net = European Extra-Judicial Network</i>) w celu wprowadzenia podobnych działań w Polsce	MS	budżet MS	praca ciągła
18.	Dalsza rozbudowa serwisu internetowego UZP	UZP	budżet UZP	praca ciągła
19.	Uruchomienie interaktywnej internetowej obsługi klientów UZP w zakresie wybranych spraw	UZP	budżet UZP	koniec 2002
20.	Wprowadzenie w pełni elektronicznych postępowań o udzielenie zamówień publicznych	UZP	budżet UZP	2005 (zależnie od podpisu elektr.)
21.	Wprowadzenie obowiązku publikowania na stronie www ogłoszeń o zamówieniach publicznych, co do których istnieje ustawowy obowiązek ogłaszania w siedzibie zamawiającego,	UZP	budżet UZP	połowa 2002
22.	Realizacja projektu „Wdrażanie zharmonizowanych przepisów o zamówieniach publicznych”	UZP	Phare 2001 budżet UZP i inne	koniec 2003
23.	Przygotowanie Programu Wieloletniego – Tworzenie mechanizmów i struktur rozwoju elektronicznej gospodarki w Polsce	MG	budżet MG	połowa 2002

f) Administracja publiczna on-line

Założenia

Administracja rządowa wykorzystująca techniki społeczeństwa informacyjnego ma służyć obywatelom poprzez swoją dostępność, poufność, wiarygodność i jakość – jednakowo na

terenie całej Polski oraz w powiązaniu z zasobami informacyjnymi innych krajów. Budowa informacyjnego sektora administracji winna opierać się na trzech przesłankach:

- otwartej relacji pomiędzy administracją, elitami politycznymi i obywatelami, która wyraża się w zapewnieniu powszechnego dostępu do informacji sektora publicznego,
- ścisłego związku pomiędzy administracją a "odbiorcami informacji",
- integracji założeń politycznych i działań pomiędzy agendami rządowymi, posiadającymi sprawną infrastrukturę teleinformatyczną i posługującymi się zintegrowanymi systemami informacji.

Wykorzystanie współczesnych możliwości technicznych w zakresie dostępu obywateli do organów samorządu i administracji państwowej pozwoli na zwiększenie wydajności działań oraz zmniejszenie kosztów. Adaptacja metod pracy administracji do nowych możliwości technicznych powinna nie tylko zwiększyć dostęp obywateli do informacji urzędowych i umożliwić dogodniejszy sposób załatwiania spraw w urzędzie, ale też zapewnić efektywniejsze współdziałanie organów i instytucji państwowych.

Działania podejmowane w Polsce powinny zmierzać do zapewnienia obywatelom łatwego dostępu do ważnych informacji publicznych, jak również powinny budować system interaktywnego kontaktu obywatela z urzędem. Postulaty podjęcia działań w tym kierunku zostały zawarte w dokumencie programowym *"Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce"* przygotowanym przez Komitet Badań Naukowych przy współpracy z Ministerstwem Łączności. Na jego podstawie został opracowany w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji dokument *„Plan informatyzacji administracji”*. Niezbędne jest dołożenie starań w celu uniknięcia błędów popełnionych podczas wdrażania dotychczasowych dużych projektów informatycznych w jednostkach administracji publicznej (elektronicznego rejestru pojazdów, komputeryzacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych). Konieczne jest odpowiednie wzmocnienie systemu zamówień publicznych, tak aby usprawnić wprowadzanie systemów teleinformatycznych dla sektora publicznego.

Wdrożenie interaktywnego systemu kontaktów elektronicznych wymaga nowego, całościowego spojrzenia na zadania administracji państwowej, tworzenia zintegrowanych zasobów informacyjnych, a tym samym wprowadzenia poważnych zmian w wewnętrznych pracach administracji i stworzenia odpowiedniej infrastruktury technicznej. Istnieje potrzeba zintegrowania systemów administracji z systemami informacji geograficznej GIS, a także wypracowania polityki bezpieczeństwa dla zasobów i samych systemów. Mając na uwadze przyszłe członkostwo Polski w Unii Europejskiej, przy planowaniu konkretnych rozwiązań, powinno się brać pod uwagę również rozwiązania przyjęte oraz planowane w krajach członkowskich.

Od 1979 r. w Polsce prowadzony jest rejestr PESEL, czyli Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności. Jest to jedenastocyfrowy, stały symbol numeryczny, jednoznacznie identyfikujący osobę fizyczną. Pierwszych sześć jego cyfr oznacza: datę urodzenia (rok, miesiąc, dzień), a kolejne cztery to liczba porządkowa i płeć osoby. Ostatnia jest cyfrą kontrolną do komputerowej kontroli poprawności nadanego numeru ewidencyjnego. PESEL nadaje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji za pośrednictwem urzędu gminy właściwej ze względu na miejsce zamieszkania.

Od 1998 r. funkcjonuje rejestr REGON, jako powszechny informatyczny system identyfikacji i kodowania podmiotów gospodarki narodowej prowadzony przez Urząd Statystyczny. Jest on punktem odniesienia dla innych rejestrów urzędowych i systemów informacyjnych administracji publicznej pod względem identyfikacji podmiotów i opisów tych podstawowych cech zakodowanych według obowiązujących standardów klasyfikacyjnych. W systemie

REGON każdy samodzielny podmiot otrzymuje niepowtarzalny 9-cyfrowy numer identyfikacyjny, który funkcjonuje aż do ustania bytu prawnego firmy. Numer identyfikacyjny Regon stosowany jest w systemie bankowym, celnym, wpisywany jest na deklaracjach podatkowych systemu POLTAX, wykorzystywany w przetwarzaniu danych handlu zagranicznego, w innych systemach handlowych, marketingowych, itp., służy podmiotom do prowadzenia ich własnych spraw w kontaktach z innymi podmiotami. Ponadto bardzo ważną rolę w transmisji danych pełni sieć PESEL-NET. Jej podstawowym zadaniem jest połączenie wojewódzkich ośrodków informatyki, biur paszportowych i komórek ewidencji ludności. Bardzo ważną sferą zastosowań PESEL-NET-u jest jej wykorzystanie w dostępie do centralnych rejestrów pojazdów oraz praw jazdy. Sieć jest też bazą transmisyjną dla nowego systemu poczty administracji państwowej PEAR-2. Do dotychczasowych osiągnięć Polski w tej dziedzinie zaliczyć można między innymi utworzenie systemu informatycznego *POMOST**, obejmującego gminne ośrodki pomocy społecznej, którego zadaniem jest gromadzenie informacji dotyczących osób, którym udzielono pomocy społecznej oraz o rodzaju udzielonych świadczeń. Ponadto Krajowy Urząd Pracy udostępnił na serwerze WWW informacje dotyczące szeroko rozumianego rynku pracy, w tym także dane statystyczne. Uruchomiono również projekt Internetowej Bazy Ofert Pracy zgodny z formatem danych Europejskiej Bazy Ofert Pracy EURES oraz projekt budowy sieci rozległej *WAN**, obejmującej swoim zasięgiem centralę Krajowego Urzędu Pracy oraz Powiatowe i Wojewódzkie Urzędy Pracy.

Cele

- Stworzenie, za pomocą narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne, przejrzystej i przyjaznej obywatelowi komunikacji z administracją publiczną,
- Zapewnienie obywatelom powszechnego dostępu do informacji sektora publicznego, przy zachowaniu odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa,
- Usprawnienie działania administracji poprzez szersze zastosowanie narzędzi wykorzystujących technologie informacyjne i komunikacyjne, w tym zastępowanie papierowego obiegu informacji obiegiem elektronicznym,
- Zapewnienie zgodności technicznej systemów wprowadzanych w różnych instytucjach,
- Zastosowanie technik społeczeństwa informacyjnego do opracowywania nowych aktów prawnych,
- Usprawnienie realizacji systemów teleinformatycznych dla sektora publicznego w ramach systemu zamówień publicznych.

Planowane działania

- Wprowadzenie regulacji prawnych, które przyznawałyby ministrowi właściwemu ds. administracji kompetencje umożliwiające koordynację rozwoju technologii informacyjnych w administracji rządowej,
- Budowa, modernizacja i integracja sieci resortowych oraz sieci lokalnych w urzędach,
- Budowa ogólnokrajowej sieci dla urzędów administracji rządowej,
- Stworzenie standardów informatycznych dla rozwiązań internetowych w instytucjach rządowych, przy wykorzystaniu systemów otwartych, gwarantujących rozbudowę modułów informacyjnych,

- Nowelizacja kodeksu postępowania administracyjnego pod kątem elektronicznej wymiany danych,
- Komputeryzacja procesów i procedur w urzędach administracji rządowej,
- Przeprowadzenie wewnętrznej reorganizacji sektora publicznego, szczególnie w zakresie elektronicznej wymiany dokumentów wewnątrz i pomiędzy instytucjami,
- Wdrożenie rejestrów państwowych i branżowych oraz ich integracja,
- Budowa sektorowych systemów teleinformatycznych umożliwiających skuteczną walkę z przestępczością, ochronę granic, ochronę ekologiczną itp.,
- Budowa podstaw organizacyjnych i technicznych dla sprawnego przepływu informacji w kraju w sytuacjach kryzysowych,
- Budowa podstaw metodycznych, technicznych i organizacyjnych dla zapewnienia bezpieczeństwa zasobów informacyjnych administracji rządowej,
- Budowa systemu przetwarzania i przechowywania informacji niejawnych dla Ministerstwa Skarbu Państwa oraz dostosowanie struktur ZSI* MSP do wymogów ustawowych,
- Opracowanie i wdrożenie wymogów kwalifikacyjnych i metod zatrudniania kadry informatycznej w administracji rządowej,
- Przygotowanie kadry kierowniczej administracji rządowej do poprawnego przeprowadzania przedsięwzięć z zakresu technologii informacyjnych,
- Prowadzenie systematycznych szkoleń dla kadry informatycznej, pracowników i użytkowników systemów informatycznych administracji rządowej,
- Organizacja współpracy administracji polskiej z programem IDA* w układzie horyzontalnym i sektorowym oraz z innymi programami i inicjatywami krajów UE w zakresie standardów infrastrukturalnych i wymiany informacji,
- Współpraca MSWiA i MSZ z *Systemem Informacyjnym Schengen**,
- Prowadzenie rejestru przedsięwzięć z zakresu technologii informacyjnych w administracji rządowej i ich koordynacja,
- Opracowanie wymogów odnośnie informacji, które powinny być publikowane przez urzędy poszczególnych szczebli,
- Wdrożenie mechanizmów informatycznych umożliwiających powszechny dostęp obywateli do informacji publicznej,
- Opracowanie koncepcji i określenie wymogów tworzenia, zarządzania i kwalifikowania dokumentacji wytwarzanej elektronicznie i przechowywanie jej w długim czasie,
- Stworzenie możliwości komunikacji w typowych sprawach między interesantem a urzędem za pomocą sieci Internet,
- Opracowanie wzorcowych dokumentów postępowań przy tworzeniu systemów teleinformatycznych dla sektora publicznego,
- Opracowanie powszechnych metod i norm oceny efektywności inwestycji z zakresu technologii informacyjnych na potrzeby zamawiającego, instytucji nadzorujących i kontrolujących,

- Stanowcze egzekwowanie warunków kontraktów na komputeryzację urzędów, zawartych z przedsiębiorstwami na podstawie zamówień publicznych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Przygotowanie standardów informatycznych dla rozwiązań internetowych w instytucjach rządowych i samorządowych	MSWiA, Centrum Informacyjne Rządu, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet MSWiA, Centrum Informacyjnego Rządu, profesjonalnych organizacji pozarządowych	praca ciągła
2.	Zobligowanie jednostek administracji centralnej i terenowej do obecności w sieci Internet	RM	budżet	koniec 2002
3.	Zakończenie realizacji projektu Internetowej Bazy Ofert Pracy zgodnej z formatem danych Europejskiej Bazy Ofert Pracy EURES	KUP	budżet i inne	koniec 2001
4.	Realizacja projektu budowy sieci rozległej WAN obejmującej centralę Krajowego Urzędu Pracy oraz struktury ogólnopolskie, czyli Powiatowe i Wojewódzkie Urzędy Pracy	KUP	budżet i inne	koniec 2003
5.	Budowa ogólnokrajowej sieci dla urzędów administracji rządowej	UW	budżet i inne	koniec 2005
6.	Budowa, modernizacja i integracja sieci resortowych oraz sieci lokalnych w urzędach	Poszczególne Ministerstwa, Urzędy	Bank Światowy / Phare / środki UE / inne	koniec 2004
7.	Rozwój i modernizacja połączeń internetowych	MPiPS, MRRiB, KBN+OPI, Wyższy Urząd Górniczy	budżet i inne	koniec 2004
8.	Ustawa o dostępie do informacji	MSWiA, Minister właściwy ds. łączności	budżet	III kwartał 2001
9.	Wdrożenie mechanizmów informatycznych umożliwiających powszechny dostęp obywateli do informacji publicznej	Poszczególne Ministerstwa, Urzędy, Poczta Polska	budżet / Phare / środki UE / inne	koniec 2005

10.	Komputeryzacja procesów i procedur w urzędach administracji rządowej	Poszczególne Ministerstwa, Urzędy	Bank Światowy / inne	koniec 2005
11.	Rozwój rejestrów państwowych i branżowych oraz ich integracja	MSWiA, GUS, UW, MRRiB	budżet i inne	koniec 2005
12.	Rozwój systemów sektorowych	Poszczególne Ministerstwa i Urzędy	Phare / środki pomocowe / inne	koniec 2005
13.	Zapewnienie szybkiej wymiany informacji pomiędzy urzędami administracji rządowej, jak też pomiędzy nimi a innymi podmiotami	Poszczególne Ministerstwa i Urzędy	Phare / środki UE / inne	koniec 2004
14.	Budowa systemu przetwarzania i przechowywania informacji niejawnych dla Ministerstwa Skarbu Państwa oraz dostosowanie struktur ZSI MSP do wymogów ustawowych	MSP	Bank Światowy	koniec 2002
15.	Wprowadzenie regulacji prawnych, które przyznawałyby ministrowi właściwemu ds. administracji kompetencje umożliwiające koordynację rozwoju technologii informacyjnej w administracji rządowej	MSWiA	budżet MSWiA	koniec 2002

¹ Tytuł dokumentu, za zgodą wszystkich resortów, został zmieniony na Międzyresortowej Konferencji Uzgodnieniowej w dniu 28 maja 2001 r. i brzmi obecnie: "ePolska - Plan działań na rzecz społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006".

1.	Opracowanie zasad finansowania i współużytkowania ogólnokrajowych elementów infrastruktury informatycznej	MF, MSWiA	budżet i inne	koniec 2002
2.	Nowelizacja kodeksu postępowania administracyjnego pod kątem elektronicznej wymiany danych	MSWiA	budżet i inne	koniec 2002
3.	Wdrożenie ustawy o podpisie elektronicznym	MSWiA	budżet i inne	koniec 2003
4.	Opracowanie i wdrożenie wymogów kwalifikacyjnych i metod zatrudniania kadry informatycznej w administracji rządowej	MSWiA, USC	budżet MSWiA	koniec 2002
5.	Przygotowanie kadry kierowniczej administracji rządowej do poprawnego przeprowadzania przedsięwzięć z zakresu technologii informacyjnych	MSWiA, USC	budżet i inne	koniec 2005
6.	Prowadzenie systematycznych szkoleń dla kadry informatycznej, pracowników i użytkowników systemów informatycznych administracji rządowej	Wszystkie urzędy	budżet i inne	koniec 2005
7.	Organizacja współpracy administracji polskiej z programem IDA w układzie horyzontalnym i sektorowym oraz z innymi programami i inicjatywami krajów UE w zakresie standardów infrastrukturalnych i wymiany informacji	MSWiA	budżet MSWiA	praca ciągła
8.	Prowadzenie rejestru przedsięwzięć z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych w administracji rządowej i ich koordynacja	MSWiA	budżet i inne	koniec 2005
9.	Wykonanie analiz funkcjonalnych dla urzędów administracji rządowej	Wszystkie urzędy	budżet i inne	koniec 2002
10.	Budowa podstaw metodycznych, technicznych i organizacyjnych dla zapewnienia bezpieczeństwa zasobów informacyjnych administracji rządowej	MPiPS, RCSS, MZ, GUS, KPWiG, MSWiA, MSZ, KG Straży Granicznej, MŚ, UOP	Phare	koniec 2003
11.	Budowa podstaw organizacyjnych i technicznych dla sprawnego przepływu informacji w kraju w sytuacjach kryzysowych	MSWiA, PSP, UW	budżet i inne	koniec 2004
12.	Budowa sprawnych systemów teleinformatycznych, pozwalających na skuteczną walkę z przestępczością, ochronę granic, ochronę ekologiczną etc.	MSWiA, KGP, PSP, MTiGM,	budżet i inne	koniec 2005

13.	Opracowanie wzorcowych dokumentów postępowań przy tworzeniu systemów teleinformatycznych	UZP, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet	koniec 2003
14.	Opracowanie powszechnych metod i norm oceny efektywności inwestycji informatycznych oraz kryteriów oceny i weryfikacji dzieła na potrzeby zamawiającego, instytucji nadzorujących i kontrolujących	UZP, profesjonalne organizacje pozarządowe	budżet	koniec 2003
30	Opracowanie i utrzymanie stron internetowych centrali Ministerstwa Spraw Zagranicznych i jego placówek, instalowanie i utrzymywanie poczty elektronicznej, zakup i wymiana komputerów wraz z programowaniem	MSZ	budżet MSZ	praca ciągła
31	Współpraca z Systemem Informacyjnym Schengen	MSWiA, MSZ	budżet MSWiA i MSZ	praca ciągła
32	Opracowanie metodologii informatycznego zarządzania dokumentacją powstającą w systemach informatycznych i jej przechowywania w długim czasie	Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych	budżet i inne	2004

a) Sądownictwo i Prokuratura w sieci

Założenia

Korzyści wynikające z informatyzacji jednostek resortu sprawiedliwości wiążą się z funkcją sądów i prokuratur jako reprezentantów trzeciego filaru władzy w demokratycznym państwie. Dlatego podstawowym zadaniem jest stworzenie, dzięki technikom społeczeństwa informacyjnego, takich warunków, aby sądy i prokuratury funkcjonowały jako nowoczesne, przyjazne dla obywatela, sprawne instytucje państwa, skutecznie realizujące swoje ustawowe zadania.

Szerokie wdrożenie rozwiązań teleinformatycznych w jednostkach wymiaru sprawiedliwości jest niewątpliwie trudniejsze niż w innych urzędach, ze względu na szereg czynników, w szczególności:

- jednostki wymiaru sprawiedliwości są instytucjami o dojrzałych, kształtowanych przez lata procedurach funkcjonowania; bezpośredni styk tychże instytucji z prawem powoduje, że projekty informatyczne w nich realizowane muszą uwzględniać czynnik legislacyjny na równi z pracami *stricto* informatycznymi i organizacyjno-logistycznymi,
- jednostki wymiaru sprawiedliwości szeroko i różnorodnie oddziałują na liczne aspekty życia społeczeństwa; wskazać tu należy między innymi na ważną rolę gwarantowanych przez państwo informacji pochodzących z rejestrów sądowych i ksiąg wieczystych (w szczególności w aspekcie jawności informacji prawnej),
- jednostki wymiaru sprawiedliwości mają wieloletnie opóźnienie we wdrażaniu technologii informacyjnych; ze względu na zakres koniecznych prac infrastrukturalnych koszt informatyzacji będzie stosunkowo wysoki.

Dlatego też, skuteczna informatyzacja jednostek Ministerstwa Sprawiedliwości może być realizowana poprzez koncentrację sił i środków na realizacji precyzyjnie określonych "Głównych Zadań Informatycznych Resortu". Wszystkie przedsięwzięcia informatyczne realizowane w resorcie sprawiedliwości można podzielić na dwa kierunki:

1. Zadania związane z przygotowaniem niezbędnej infrastruktury informacyjnej jednostek resortu – a więc z uruchomieniem w nich zintegrowanych systemów informacyjnych, których bazy danych umożliwią w przyszłości zastąpienie papierowego obiegu informacji obiegiem elektronicznym.
2. Stworzenie infrastruktury technicznej umożliwiającej obywatelom kontaktowanie się z jednostkami resortu w formie elektronicznej – a w szczególności uzyskiwanie z jednostek resortu publicznie dostępnych informacji oraz składanie pism, skarg i wniosków drogą elektroniczną, w szczególności pozwów i pism procesowych do sądów i zawiadomień do prokuratur.

Cele

- Modernizacja systemu rejestrów sądowych – kontynuacja realizacji projektu Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych (CORS),
- Realizacja projektu Systemu Informatycznego Prokuratur (SIP),
- Wprowadzenie systemów informatycznych w komórkach merytorycznych sądów,
- Umożliwienie dostępu do jednostek wymiaru sprawiedliwości drogą elektroniczną.

Planowane działania

- Kontynuacja realizacji projektu "*Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych (CORS)*", obejmującego następujące podprojekty:
    1. **Krajowy Rejestr Sądowy** – kontynuacja prac nad nowym rejestrem, w skład którego wchodzi trzy wzajemnie powiązane bazy: rejestr przedsiębiorców (spółek, spółdzielni, przedsiębiorstw państwowych itd.), rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji, publicznych zakładów opieki zdrowotnej, oraz rejestr dłużników niewypłacalnych,
    2. **Nowa Księga Wieczysta** – rejestr urzędowy, który stanowi część zadania "*Utworzenie Zintegrowanego Systemu Katastralnego*" realizowanego wspólnie z Ministerstwem Finansów i Głównym Urzędem Geodezji i Kartografii, finansowanego ze środków Phare 2000. Projekt zakłada:
      - wykonanie oprogramowania elektronicznej księgi wieczystej, oprogramowania wspomagającego pracę wydziałów wieczystoksięgowych, a także opracowanie i przetestowanie elektronicznych połączeń pomiędzy sądami wieczystoksięgowymi i właściwymi wydziałami geodezji,
      - zaprojektowanie przepisów umożliwiających prowadzenie ksiąg wieczystych wyłącznie w postaci elektronicznej, z możliwością konwersji obecnego zasobu do nowej postaci,
      - przeprowadzenie pilotażu oprogramowania w 6 ośrodkach w kraju oraz przygotowanie 25 wydziałów ksiąg wieczystych do wdrożenia tego oprogramowania.
  - Stworzenie i wdrożenie Systemu Informatycznego Prokuratury,
- Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi od 1998 r prace nad informatycznym systemem prokuratury wspomagającym zwalczanie przestępczości zorganizowanej. Potrzeba stworzenia systemu informatycznego wspomagającego pracę prokuratur jest oczywistym następstwem aktualnie występujących uwarunkowań, w których funkcjonuje współczesna

prokuratura. Sprowadzają się one do znaczącego w skali całego kraju wzrostu wpływu spraw do prokuratur, a w konsekwencji zwiększonego obciążenia pracą prokuratorów oraz pojawienia się nowych form przestępczości, w tym przestępczości zorganizowanej, obejmującej swoim zasięgiem również inne państwa. Nowoczesna z informatyzowaną prokuratura daje właściwą rękojmię realizacji zadań w zakresie szeroko ujętej ochrony prawnej państwa i jego obywateli.

- Stworzenie i wdrożenie w wydziałach orzeczniczych sądów systemu informatycznego dla komórek merytorycznych sądów,
- Zapewnienie dostępu do jednostek resortu drogą elektroniczną, co w szczególności obejmie uruchomienie specjalistycznego portalu internetowego zapewniającego obsługę wniosków elektronicznych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Nowa Księga Wieczysta			
	Zamówienie oprogramowania aplikacyjnego	MS	budżet / Phare	koniec 2001
	Przeprowadzenie pilotażu w 6 Wydziałach	MS	budżet / Phare	koniec 2002
	Wdrożenie oprogramowania aplikacyjnego w 25 wydziałach	MS	budżet / Phare	koniec 2003
	Wdrożenie systemu w kolejnych lokalizacjach	MS	budżet / środki UE	koniec 2006
2.	System Informatyczny Prokuratury			
3.	Tworzenie oprogramowania " <i>Systemu Informatycznego Prokuratury</i> " i jego wdrożenie w wydziałach do spraw zwalczania przestępczości zorganizowanej i prokuraturach okręgowych (18) i i prokuraturach apelacyjnych (10)	MS	budżet / Phare	koniec 2003
	Wdrożenie SIP w wydziałach śledczych prokuratur okręgowych	MS	budżet / środki UE	koniec 2006
4.	Wprowadzenie systemów informatycznych dla komórek merytorycznych sądów			
	Zamówienie systemu informatycznego dla wydziałów procesowych i tzw. globalnej aplikacji sądu	MS	budżet	koniec 2002
	Wdrożenie systemu w 30 wybranych sądach (okręgowych i rejonowych)	MS	budżet	koniec 2003
	Wdrożenie systemu w 12 okręgach sądowych (w sądach okręgowych i rejonowych)	MS	budżet	koniec 2004

	Wdrożenie systemu w kolejnych 12 okręgach sądowych (w sądach okręgowych i rejonowych)	MS	budżet	koniec 2005
5.	Umożliwienie dostępu do jednostek resortu drogą elektroniczną	MS	budżet MS	do uzgodnienia

b) Teleinformatyka w Policji

Założenia

Rozwój łączności i technologii informacyjnych jest koniecznym warunkiem prawidłowego zarządzania siłami policji zarówno w sytuacjach kryzysowych jak i przy realizacji rutynowych zadań. Systemy informatyczne tych służb będą się rozwijać w kierunku multimedialnych aplikacji z prostym i powszechnym dostępem do baz danych za pośrednictwem *intranetu**. Ułatwi to komunikację użytkownikom systemów policyjnych z centralnymi systemami administracji państwowej oraz resortami współpracującymi z Policją w zakresie zwalczania przestępczości i bezpieczeństwa. Dotyczy to systemów takich jak na przykład: PESEL, Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców, nowy system Głównego Urzędu Statystycznego – REGON, czy też informatyczny system obejmujący Centralny Rejestr Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Korzystanie przez Policję z zewnętrznych baz danych rodzi konieczność wdrażania w policyjnych systemach informatycznych nowoczesnych rozwiązań w zakresie ochrony dostępu i bezpieczeństwa danych.

Nowością są także systemy informatyczne wspierające dowodzenie siłami policyjnymi. Ta dziedzina zastosowań, dopiero startująca w Polsce, charakteryzuje się przede wszystkim koniecznością integracji systemów łączności i informatyki. Wykorzystuje także najnowsze techniki związane np. z mobilnym dostępem do zasobów informatycznych, czy wykorzystaniem techniki *GPS** do pozycjonowania patroli i miejsc zdarzeń. Rozwój systemów tego typu będzie zmierzał również w kierunku integracji z innymi służbami (np. pogotowie, straż pożarna).

Innym kierunkiem rozwoju zastosowań technologii informacyjnych w polskiej Policji będą systemy, dedykowane określonym zastosowaniom (np. system daktyloskopijny, system analizy kryminalnej, czy system porównywania obrazów). Systemy takie, wyposażone w „inteligencję” połączoną z dużą mocą obliczeniową dadzą efekty niemożliwe do osiągnięcia metodami manualnymi.

Cele

- Dążenie do poprawy bezpieczeństwa Państwa poprzez organizowanie wsparcia z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla służb Policji,
- Wzmocnienie mechanizmów współpracy z Unią Europejską w walce z przestępczością zorganizowaną,
- Zwiększenie skuteczności działań operacyjno-rozpoznawczych i prewencyjnych poprzez wprowadzenie do policyjnej praktyki powszechnego i pełnego dostępu do potrzebnych informacji,
- Zwiększenie skuteczności kierowania siłami policyjnymi odpowiedzialnymi za porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli w dużych aglomeracjach miejskich,
- Stworzenie sieci oraz systemów umożliwiających współdziałanie służb i instytucji (pogotowie ratunkowe, służby ratownictwa technicznego),
- Rozpoczęcie prac legislacyjnych, organizacyjnych i zapewnienie warunków technicznych niezbędnych do funkcjonowania operatora resortowych systemów łączności oraz

operatora krajowego systemu łączności dla służb bezpieczeństwa publicznego w standardzie *TETRA**,

Planowane działania

- Finalizacja budowy cyfrowej sieci regionalnej POLWAN, obejmującej policyjne *Pomocnicze Węzły Teleinformatyczne**,
- Wprowadzenie systemów i urządzeń umożliwiających sprawne przesyłanie dokumentów zawierających informacje przeznaczone dla jednostek organizacyjnych szczebla KPP i KMP,
- Wdrożenie specjalistycznych systemów informatycznych, w tym systemów do analizy kryminalnej (*system ALERT**, *Analyst's Notebook**), w celu wsparcia służb zwalczających przestępczość zorganizowaną i narkotykową,
- Wdrożenie z informatyzowanych Systemów Wspomagania Dowodzenia w dużych aglomeracjach,
- Wyposażenie Policji w *Uniwersalne Komputerowe Stanowiska Pracy – UKSP**,
- Wdrożenie zintegrowanego systemu dla służb logistycznych Policji,
- Modernizacja Policyjnej Sieci Transmisji Danych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Dokończenie budowy cyfrowej sieci regionalnej i wojewódzkiej POLWAN	KGP	budżet / Phare / środki UE	koniec 2004
2.	Budowa węzłów komutacyjnych <i>ISDN*</i> w KWP, KMP i KPP	KGP	budżet / Phare / środki UE	koniec 2004
3.	Wyposażenie jednostek w Uniwersalne Komputerowe Stanowiska Pracy - UKSP*	KGP	budżet i inne	koniec 2004
4.	Wdrożenie systemów <i>ALERT</i> i <i>Analyst's Notebook</i>	KGP	budżet i inne	koniec 2002
5.	Budowa Systemów Wspomagania Dowodzenia	KGP	budżet i inne	koniec 2004
6.	Zakup zintegrowanego systemu dla służb logistycznych Policji	KGP	budżet i inne	koniec 2001
7.	Modernizacja Policyjnej Sieci Transmisji Danych	KGP	budżet i inne	koniec 2004

c) Ochrona zdrowia on-line

Założenia

Współczesna medycyna, wykorzystująca intensywnie rosnące zasoby informacji, została postawiona przed koniecznością korzystania z technik przetwarzania i przesyłania danych. Postęp technologiczny umożliwił przeprowadzanie badań diagnostycznych, a także konsultacji medycznych na odległość. Najbardziej znane przykłady to możliwość przeprowadzenia badań serca na odległość (EKG, ocena wszczepionych stymulatorów serca). Powszechna już obecnie technika operacji endoskopowych, w czasie których kontrola

wzrokowa przebiegu operacji możliwa jest jedynie na ekranie monitora, jest pewną namiastką „zabiegów wirtualnych”. Powstaje zatem obszar działań, zwany *telemedycyną**, będący dobrodziejstwem szczególnie dla ludzi niesamodzielnych, nie opuszczających domu o własnych siłach.

Postęp techniczny spowoduje, iż niektóre czynności związane z procesem leczniczym, zarezerwowane dotychczas dla lekarzy i specjalistycznych laboratoriów, zostaną tak zautomatyzowane i uproszczone, iż będą możliwe do wykonania przez samych pacjentów, a lekarz będzie jedynie telekonsultantem nadzorującym przebieg leczenia.

Innym procesem, który zwiększy świadomy udział pacjentów w decyzjach dotyczących leczenia, będzie upowszechnienie dostępu do informacji medycznej. Dzięki istnieniu dostępnych w sieci Internet baz danych informacji medycznej, pacjent w każdej chwili będzie miał możliwość uzyskania informacji np. o lokalizacji, specjalności lekarza, oferowanych usługach medycznych, etc.

Globalizacja zadań medycznych oraz swobodny i coraz szybszy przepływ informacji w obrębie samej medycyny i dzięki procesom ekonomicznym dokonującym się poza nią, spowoduje standaryzację leczenia. Wpłynie to zarówno na podniesienie jakości usług medycznych, jak i na możliwość obniżenia kosztów świadczeń zdrowotnych.

Ogromny postęp w zakresie opieki zdrowotnej i leczenia, z jednoczesnym wydłużaniem się życia człowieka i starzeniem się populacji, prowadzi nieuchronnie do zwiększania wydatków na ochronę zdrowia.

Zatem pojawia się podwójne wyzwanie: poprawienie jakości i dostępności opieki zdrowotnej dla obywateli, przy jednoczesnym ograniczaniu kosztów. Niemożliwe będzie sprostanie tym wyzwaniom bez rozwinięcia i szerokiego zastosowania w pełni zintegrowanych, współdziałających i zmodernizowanych systemów zdrowotnych. Upowszechnienie oprogramowania wspomagającego zarządzanie szpitalem i służbą zdrowia w skali makro, usprawniającego gromadzenie i analizę danych (wyników badań, diagnoz itp.), czy też wspomagającego prace pojedynczych gabinetów lekarskich zwiększyłoby efektywność opieki zdrowotnej.

Efektywność służby zdrowia wykorzystującej potencjał techniki cyfrowej warunkowana będzie w znacznym stopniu działalnością koordynacyjną powołanego przez Ministra Zdrowia 1 września 2000 r. – Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia. Zgodnie z podstawowymi zadaniami statutowymi działalność Centrum koncentruje się na :

- opracowywaniu standardów w dziedzinie systemów informacyjnych w ochronie zdrowia, uwzględniających regulacje prawne i rozwiązania Unii Europejskiej,
- przygotowaniu i opiniowaniu aktów prawnych, regulujących funkcjonowanie ochrony zdrowia w procesie jej informatyzacji,
- monitorowaniu zasobów materialnych i kadrowych oraz stopnia dostępności do świadczeń zdrowotnych,
- przygotowywaniu projektów dotyczących rozwoju i doskonalenia systemu rejestracji usług medycznych,
- koordynacji funkcjonowania *RUM**,
- informowaniu, edukowaniu i wydawaniu publikacji, związanych z realizowanymi zadaniami.

W "*Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia*" tworzona jest baza danych o placówkach i ośrodkach medycznych, zwana Rejestrem Zakładów Opieki Zdrowotnej. Zasadniczą zmianą jest nowa, czyli elektroniczna forma rejestru zakładów opieki zdrowotnej oraz zastosowanie kodów identyfikacyjnych. Rejestr zakładów opieki zdrowotnej, a w przyszłości kolumn transportu sanitarnego, zawodów medycznych, indywidualnych

praktyk lekarskich i aptek, stanie się uniwersalnym źródłem wiedzy o funkcjonowaniu sektora oraz punktem wyjścia do analiz i prognoz.

Połączenie nowoczesnych technologii informacyjnych i medycyny ułatwi pacjentowi kontakt z lekarzem i przyczyni się do szybkiej wymiany informacji pomiędzy ośrodkami medycznymi i personelem lekarskim, co poprawi niewątpliwie jakość życia pacjentów i sprawność służb ochrony zdrowia.

Cele

- Przygotowanie społeczeństwa do świadomego korzystania z informacji w zakresie ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej w oparciu o nowoczesne narzędzia wykorzystujące technologie informacyjne i komunikacyjne,
- Rozwój informacji konsumenckiej (dla pacjentów) w zakresie ochrony zdrowia przy użyciu technik społeczeństwa informacyjnego,
- Wykorzystanie narzędzi z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla promocji zdrowego stylu życia oraz edukacji zdrowotnej,
- Obniżenie kosztów specjalistycznej opieki medycznej i podwyższenie poziomu opieki medycznej poprzez wprowadzenie narzędzi telemedycyny, szczególnie poza dużymi aglomeracjami,
- Zapewnienie ochrony danych osobowych pacjenta, w elektronicznych systemach gromadzenia i wymiany danych medycznych.

Planowane działania

- Określenie standardów gromadzenia i wymiany informacji oraz analizy danych w ramach służby zdrowia,
- Przygotowanie jednolitej elektronicznej bazy danych o placówkach i ośrodkach medycznych, uwzględniającej również zakres świadczonych przez nie usług, dostępnej w sieci Internet,
- Opracowanie bazy danych jednostek ratownictwa medycznego dostępnej w sieci Internet,
- Przygotowanie baz danych osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym ,
- Wprowadzenie elektronicznej karty ubezpieczenia zdrowotnego,
- Opracowanie i wdrożenie systemu elektronicznego wspomagającego sprawozdawczość oraz prezentację informacji o ochronie zdrowia,
- Wydanie regulacji prawnych dotyczących rozliczeń świadczeń zdrowotnych dokonywanych przy pomocy sieci teleinformatycznych,
- Opracowanie planu zastosowania telemedycyny w ochronie zdrowia,
- Wdrożenie pilotażowego programu zastosowania telemedycyny we wspomaganiu procesów leczniczych,
- Wprowadzenie usług telediagnostyki, telekonsultacji, telepogotowia, teledydaktyki, teleoperacji,
- Wdrożenie pilotażowych programów szkolenia pracowników ochrony zdrowia na odległość,
- Przeprowadzenie badań dotyczących wpływu technik społeczeństwa informacyjnego na psychikę człowieka,

- Stworzenie warunków rozwoju profilaktyki uzależnień od Internetu oraz grup terapeutycznych dla osób uzależnionych.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Opracowanie bazy danych o placówkach i ośrodkach medycznych udostępnionej w sieci Internet	CSIOZ	budżet MZ	koniec 2001
2.	Przygotowanie elektronicznej bazy danych lekarzy uwzględniającej lokalizację, specjalność medyczną, dostępnej w każdym ośrodku medycznym	Naczelna Izba Lekarska	budżet MZ oraz Naczelnej Izby Lekarskiej	koniec 2002
3.	Stworzenie bazy danych osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym	Jednostka powołana przez MZ	budżet MZ i/ lub Kas Chorych	koniec 2003
4.	Opracowanie i wdrożenie systemu elektronicznego wspomagającego sprawozdawczość i prezentację informacji o ochronie zdrowia	CSIOZ	źródło finansowania w trakcie ustaleń	do uzgodnienia
5.	Opracowanie i koordynowanie standardów elektronicznej wymiany danych w medycynie	CSIOZ	budżet CSIOZ	do uzgodnienia
6.	Wprowadzenie w życie regulacji prawnych dotyczących rozliczeń świadczeń zdrowotnych dokonywanych za pomocą sieci teleinformatycznych	MZ	budżet MZ, wojewodów oraz Kas Chorych	koniec 2001
7.	Opracowanie planu wprowadzenia wybranych usług telemedycznych	Jednostka wskazana przez MZ	źródło finansowania w trakcie ustaleń	do uzgodnienia
8.	Opracowanie i wdrożenie pilotażowych programów szkolenia na odległość	CSIOZ	budżet CSIOZ	do uzgodnienia
9.	Opracowanie założeń prawnych i technicznych systemu weryfikacji i uwierzytelniania informacji o produktach i usługach medycznych	CSIOZ	budżet CSIOZ	do uzgodnienia

f) Integracja społeczna on-line

Założenia

Na świecie żyje ponad 500 mln osób niepełnosprawnych. Stanowią oni 10-14% ogółu ludności na kuli ziemskiej. Nawet w państwach o wysokim dochodzie narodowym (np. w Stanach Zjednoczonych) niepełnosprawni są grupą społeczną, której dotyczy najwyższy wskaźnik bezrobocia, ubóstwa, popełnianych samobójstw oraz bezdomności. Dotykają ich

także i inne poważne problemy: cztery z pięciu małżeństw, w których rodzi się niepełnosprawne dziecko lub staje się takie na skutek wypadku lub choroby, kończy się rozwodem.

W Polsce z każdych stu osób czternaście to niepełnosprawni, a więc prawie co siódmy Polak i Polka. Pojawienie się powszechnego, łatwego i taniego dostępu do Internetu może w znaczący sposób zmienić ich niezwykle trudną sytuację. Internet wydaje się bowiem szczególnie ważnym i wdzięcznym narzędziem w rehabilitacji, wymianie informacji i organizowaniu różnych form pomocy osobom niepełnosprawnym. Dotyczy to zwłaszcza osób z zaburzeniami czynności ruchowych, które dotychczas poruszające się o kulach lub na wózkach inwalidzkich, praktycznie skazane były w swoich mieszkaniach na izolację od reszty społeczeństwa.

Dzięki dostępowi do Internetu mogą się one czuć pełnoprawnymi członkami naszej społeczności. Anonimowość w Internecie daje im poczucie uwolnienia się od swojej trudnej sytuacji i choroby. Jednocześnie istnieje możliwość nawiązania kontaktu i wymiany cennych informacji z innymi osobami, chorującymi na tę samą chorobę oraz lekarzami.

Wielu niepełnosprawnych ma istotne problemy z dotarciem z domu do biura, np. ze względu na przeszkody architektoniczne i brak odpowiednich środków komunikacji. Fakt ten znacznie ogranicza a czasem wręcz uniemożliwia podjęcie przez takie osoby pracy zawodowej.

Rozwój i upowszechnienie Internetu w Polsce może odwrócić tę sytuację poprzez tworzenie stanowisk tzw. *telepracy*.

Przykładami telepracy może być m.in. wprowadzanie i edycja tekstów, skład komputerowy, tłumaczenia, zdalne prowadzenie księgowości, projektowanie ulotek i innych prac graficznych, programowanie, zdalne tworzenie i prowadzenie baz danych oraz stron i całych serwisów internetowych. Z telepracy wynikają także wymierne korzyści dla pracodawcy, chociażby w postaci redukcji kosztów związanych z utworzeniem i utrzymaniem danego stanowiska pracy w miejscu zatrudnienia. Jest to szczególnie istotne w sytuacji dużego bezrobocia oraz zamykania zakładów pracy chronionej w Polsce.

Cele

- Popularyzacja wykorzystywania Internetu w polskim społeczeństwie w telerehabilitacji i organizowaniu pomocy osobom niepełnosprawnym,
- Inicjowanie i wspieranie wszelkich działań zmierzających do zwiększenia dostępności i obniżenia kosztów dostępu do Internetu zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych,
- Inicjowanie i rozwijanie badań nad dostosowaniem sprzętu komputerowego i poszczególnych usług sieci Internet do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- Dbłość o jakość informacji publikowanych w polskim Internecie i adresowanych do osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych (m.in. zgodność z powszechnie uznawanymi w Internecie standardami szwajcarskiej Fundacji: HealthOnNet Foundation),
- Rozwijanie działalności edukacyjnej i szkoleniowej na temat wykorzystywania Internetu i poszczególnych jego usług w środowisku osób niepełnosprawnych, ich opiekunów, rehabilitantów oraz naukowców i lekarzy.

Planowane działania

- Szkolenia dla osób niepełnosprawnych oraz bezrobotnych w celu nauki obsługi komputera osobistego i pracy w sieci Internet,
- Tworzenie i rozwój zasobów internetowych, opracowywanych z myślą o osobach niepełnosprawnych, ich bliskich i opiekunach oraz wspieranie w tych działaniach instytucji i organizacji społecznych.

g) Inteligentne systemy wspomaganie transportu

Założenia

Jednym z głównych warunków budowy gospodarki opartej na wiedzy jest sieć nowoczesnych, dobrze rozwiniętych szlaków komunikacyjnych umożliwiających ekonomiczny i przyjazny środowisku transport osób i ładunków. Zatem jednym z zadań warunkujących integrację Polski ze strukturami Unii Europejskiej jest szybka rozbudowa i modernizacja sieci transportu z uwzględnieniem możliwości jakie oferują inteligentne systemy wspomaganie transportu.

Szybkie wprowadzenie tych systemów jest dość istotne z punktu widzenia poprawy bezpieczeństwa na drogach i szlakach kolejowych, a także w transporcie morskim i powietrznym. Jak pokazują doświadczenia państw Unii Europejskiej, systemy te znacznie poprawiają bezpieczeństwo podróży, zwiększają przepustowość dróg lądowych oraz zmniejszają emisję spalin. Wprowadzenie inteligentnych systemów wspomaganie transportu wpływa ponadto na zmniejszenie cen usług przewozowych.

W sektorze transportu w Polsce prowadzone są od szeregu lat prace nad informatyzacją. Istnieją już dostawcy usług internetowych, telefonii komórkowej (GSM) i nawigacji satelitarnej działający dla potrzeb transportu. Większość dużych i średnich firm transportowych korzysta, przy organizowaniu pracy, z możliwości jakie oferuje sieć Internet. Telefonia komórkowa pozostaje najszerzej stosowanym środkiem łączności wśród tej grupy przedsiębiorców. Stworzono także kilkadziesiąt dużych baz danych w jednostkach resortowych, które ze względów gospodarczych mogą być dostępne on-line.

Cele

- Stworzenie aktywnego systemu bezpieczeństwa na drogach lądowych i morskich oraz w transporcie lotniczym,
- Opracowanie systemów gromadzenia informacji oraz baz danych transportu,
- Opracowanie systemu wymiany informacji o pasażerach przewożonych drogą morską,
- Opracowanie banku danych o jednostkach przewożących materiały niebezpieczne oraz materiałach niebezpiecznych przewożonych drogą morską,
- Umożliwienie swobodnego komunikowania się podczas podróży,
- Zmniejszenie zatłoczenia w transporcie miejskim.

Planowane działania

- Udostępnienie przez operatorów telekomunikacyjnych wielojęzycznego numeru służb ratunkowych i informacyjnych 112, ułatwiającego podróżującym wezwanie pomocy w każdej części kraju,
- Wprowadzenie stałej kontroli akwenów o dużym natężeniu ruchu jednostek,
- Opracowanie planu indykatywnego rozwoju *ITS**,
- Opracowanie szkieletu bazy danych o transporcie, dostępnej w sieci Internet,
- Opracowanie modelu narodowej architektury ITS,
- Przygotowanie systemu umożliwiającego śledzenie przewozu materiałów niebezpiecznych oraz przygotowanie specjalnych tras przepływu dla jednostek transportujących tego typu ładunki.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Ocena możliwości zastosowania ITS dla podniesienia bezpieczeństwa w ruchu drogowym	SRBRD w MTiGM KGP	budżet	koniec 2002
2.	Ocena możliwości zastosowania ITS w ruchu pozamiejskim w sieci <i>TINA</i> *, ze szczególnym uwzględnieniem zatłoczenia i systemów informacji dla kierowcy za pomocą tablic o zmiennej treści <i>VMS</i> * lub <i>RDS-TMC</i> * i Internetu	MTiGM GDDP	budżet	koniec 2003
3.	Ocena możliwości zastosowania ITS w transporcie kolejowym, ze szczególnym uwzględnieniem łączności bezprzewodowej, w tym system <i>GSM-R</i> * dla potrzeb prowadzenia ruchu kolejowego	PKP S.A.	budżet / budżet PKP S.A.	koniec 2004
4.	Ocena możliwość zastosowania ITS w transporcie morskim, ze szczególnym uwzględnieniem monitorowania przewozów materiałów niebezpiecznych	MTiGM	budżet	koniec 2003
5.	Ocena możliwości zastosowania ITS w transporcie lotniczym, ze szczególnym uwzględnieniem zatłoczenia w powietrzu oraz koncepcji <i>wspólnego europejskiego nieba</i> *	MTiGM,	budżet	koniec 2003
6.	Ocena możliwości udostępniania danych publicznych o transporcie prywatnym dostawcom informacji transportowej	MTiGM	budżet	koniec 2004
7.	Opracowanie planu indykatywnego rozwoju ITS w polskim sektorze transportu na lata 2005-2010 w oparciu o przeprowadzone oceny możliwości zastosowania konkretnych technik oraz aktualną politykę transportową państwa	MTiGM PST	budżet	koniec 2004
8.	Opracowanie prototypu hurtowni danych i informacji o transporcie z dostępem przez Internet, zasilanej on-line z terenowych i resortowych baz danych	MTiGM instytuty resortowe	budżet / sektor prywatny, w ramach <i>Partnerstwa Publiczno- Prywatnego</i> *	koniec 2004
9.	Opracowanie modelu tzw. narodowej architektury ITS jako wzorca rozwoju ITS w polskim transporcie, ze szczególnym uwzględnieniem norm telematycznych i telekomunikacyjnych oraz rezultatów projektu „ <i>KAREN</i> ” w <i>4. PR RTD UE</i> *	MTiGM, PKN, PST, IŁ	budżet	koniec 2003
10.	Ocena efektów zastosowania ITS w transporcie miejskim	MTiGM władze samorządowe	budżet	praca ciągła

		miast		
11.	Ocena skutków zastosowania ITS w transporcie towarowym, szczególnie lokalizacji i stanu przesyłek towarów, pojazdów, bezpieczeństwa transportu	MTiGM,	budżet	praca ciągła
12.	Ocena możliwości wprowadzenia elektronicznych tachografów w drogowym transporcie towarów według zaleceń ERTICO	MTiGM	budżet / środki sektora prywatnego	koniec 2002
13.	Koordinacja działań służb ratowniczych oraz opracowanie systemu umożliwiającego wprowadzenie numeru alarmowego 112	URT, MSWiA, Minister właściwy ds. łączności, sektor prywatny	budżet jednostek ratunkowych, MSWiA, URT, środki operatorów telekomunikacyjnych	III kwartał 2001

CEL 4 : TELEINFORMATYKA NA OBSZARACH WIEJSKICH

Założenia

W Polsce możliwość korzystania z usług sieci Internet i szybkiej transmisji danych pozostaje wciąż domeną mieszkańców terenów zurbanizowanych. Natomiast społeczności małych miast i wsi w większości nie korzystają z narzędzi z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych przy pozyskiwaniu informacji. Tereny wiejskie są obszarami mało atrakcyjnymi dla potencjalnych inwestorów telekomunikacyjnych, ponieważ operatorzy muszą ponosić wysokie nakłady inwestycyjne na przyłączenie do sieci rozproszonych gospodarstw domowych. Jednocześnie, gospodarstwa te generują zazwyczaj bardzo mały ruch, a w konsekwencji niski przychód jednostkowy dla operatora.

Konieczne jest zatem opracowanie systemu zachęt ekonomicznych dla potencjalnych inwestorów funkcjonujących na rynku telekomunikacyjnym w celu zaktywizowania rozwoju telekomunikacji na wsi (rozliczenia międzyoperatorskie, formuła Partnerstwa Publiczno-Prywatnego, dotacje celowe z budżetu państwa). Istnieje konieczność zaangażowania się państwa w takie działania, które mogą wpłynąć na podniesienie dochodowości poszczególnych obszarów oraz zmniejszą istniejące dysproporcje w poziomie rozwoju międzyregionalnego. Należy wspierać inicjatywy gospodarcze mieszkańców wsi i małych miasteczek zmierzające do efektywnego rozwoju tych regionów. Ogromną rolę odgrywają tu samorządy terytorialne, które zarówno organizują proces inwestycji, jak i mogą angażować się w nie finansowo.

Telekomunikacja, a w szczególności *telematyka** są skutecznymi narzędziami w niwelowaniu barier dzielących obszary wiejskie (w większości przypadków o wysokim bezrobociu strukturalnym) od obszarów zurbanizowanych i metropolii. W tym celu w kwietniu 2001 r. powstała przy Premierze Rada Informatyzacji Wsi, której zadaniem jest opracowanie "*Programu Informatyzacji Obszarów Wiejskich*". Ludność zamieszkująca obszary wiejskie ma problemy związane nie tylko z brakiem dostępu do edukacji, informacji i konsultacji, ale również z wprowadzaniem towarów i usług na rynek. Niezwykle istotne jest ułatwienie dostępu placówkom oświatowym i kulturalnym do nowych technik przekazu, w tym do Internetu, stymulowanie procesu restrukturyzacji zawodowej na wsi (telepraca), zmniejszenie bezrobocia poprzez inwestycje infrastrukturalne. Analizy naukowe dowodzą ścisłego związku pomiędzy nasyceniem infrastrukturą telekomunikacyjną i teleinformatyczną, a poziomem rozwoju społeczno-ekonomicznego danego obszaru.

Propozycje poprawy w tej dziedzinie zapisane są w dokumencie „*Strategia rozwoju telekomunikacji na wsi na lata 2000-2004*” opracowanym przez Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi. W planie tym zamieszczono analizę kierunków inwestowania w infrastrukturę telekomunikacyjną na obszarach wiejskich, wyodrębniono obszary, na których ze względu na zbyt niską stopę zwrotu z inwestycji, operatorzy nie inwestują, a ponadto wskazano na konieczność tworzenia podstaw społeczeństwa informacyjnego na terenach wiejskich, w tym:

- budowania sieci stałego dostępu do Internetu dla szkół,
- tworzenia ośrodków multimedialnych w gminach – *telecentrów* będących zazwyczaj wielofunkcyjnym pomieszczeniem, a docelowo pracownią multimedialną wyposażoną między innymi w sprzęt biurowy oraz stanowiska komputerowe ze stałym łączem internetowym, zlokalizowaną w gminnych domach kultury, szkołach, czy innych miejscach skupiających społeczności lokalne.

Podstawowym założeniem przy budowie wiejskich telecentrów informatycznych jest udostępnianie i promowanie nowoczesnych usług telekomunikacyjnych oraz informatycznych na tych terenach.

Cele

- Rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej na wsi stanowiącej bazę techniczną dla wprowadzania elementów nowej gospodarki,
- Wspieranie rozwoju społeczeństwa informacyjnego na terenach wiejskich,
- Zapewnienie powszechnego dostępu do usług telekomunikacyjnych na obszarach wiejskich (telefonia stacjonarna, dostęp do sieci Internet, transmisja danych, łączność multimedialna, telewizja interaktywna, etc.),
- Koordynowanie działań w ramach prac rządu, prowadzących do rozwoju telekomunikacji wiejskiej,
- Wspieranie i koordynowanie inicjatyw samorządów lokalnych umożliwiających współpracę operatorów z władzami samorządowymi,
- Wspieranie inwestycji kapitałowych na terenach wiejskich, zwiększenie aktywności gospodarczej w regionach poprzez inwestycje w infrastrukturę telekomunikacyjną,
- Ułatwienie procesów restrukturyzacji zawodowej na wsi i zmniejszenie bezrobocia poprzez wykorzystanie inwestycji infrastrukturalnych i telepracy.

Planowane działania

- Inicjowanie przedsięwzięć umożliwiających rozwój telekomunikacji na wsi oraz wspieranie rozwoju społeczeństwa informacyjnego na terenach wiejskich,
- Telefonizacja gospodarstw domowych na wsi poprzez zapewnienie potencjalnym inwestorom preferencyjnych rozliczeń między operatorami telekomunikacyjnymi,
- Tworzenie systemu regulacji prawnych, umożliwiających efektywne realizowanie przedsięwzięć telekomunikacyjnych poprzez zobligowanie operatorów do rozwoju sieci telekomunikacyjnej na obszarach wiejskich,
- Tworzenie telecentrów na obszarach wiejskich jako gminnych centrów teleinformatycznych zapewniających społeczności lokalnej dostęp do komputerów i Internetu, umożliwiających powszechny dostęp środowisk wiejskich do informacji z zakresu edukacji, rolnictwa, zdrowia, kultury i rynku pracy, oraz upowszechniających informacje o Unii Europejskiej. Telecentra mogą również pełnić rolę biur pośrednictwa pracy, ośrodków szkoleniowych, doradztwa podatkowego, przyczyniając się do edukacji społeczności wiejskiej, promocji turystycznej terenów wiejskich, integracji środowiska wiejskiego, tworzenia małego biznesu, a tym samym zmniejszenia bezrobocia poprzez:
  - zaadaptowanie pomieszczeń do obsługi ludności lokalnej,
  - wyposażenie w sprzęt komputerowy (odpowiednia do zapotrzebowania liczba stanowisk) oraz oprogramowanie,
  - opracowanie programu szkoleń dla pracowników obsługujących ośrodek,
  - opracowanie systemu szkoleń dla użytkowników telecentrum w zależności od bieżących zadań realizowanych przez ośrodek,
  - budowa bazy zasobów edukacyjnych i administracyjnych programu telecentrum,
- Stworzenie podstaw elektronicznej giełdy towarów rolniczych,

- Promowanie wśród społeczności lokalnych rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy oraz wykorzystywania technologii informacyjnych i komunikacyjnych dla własnych potrzeb,
- Ułatwienie dostępu placówkom oświatowym i kulturalnym do nowych technik przekazu, w tym do Internetu,
- Wprowadzenie telepracy jako narzędzia umożliwiającego rozwój ekonomiczny obszarów wiejskich,
- Współpraca oraz pozyskiwanie pomocy ze strony zagranicy dla rozwoju zarówno telekomunikacji jak i sieci Internet na obszarach wiejskich,
- Realizacja priorytetu 19.2 Rozwój powszechnych usług telekomunikacyjnych na terenach wiejskich i słabo zurbanizowanych, zawartego w Narodowym Programie Przygotowania do Członkostwa w Unii Europejskiej, który został przyjęty przez Radę Ministrów 20 kwietnia 2001 r. - przy sprostaniu wymogom *acquis communautaire*.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Opracowanie systemu regulacji prawnych umożliwiających szybsze realizowanie przedsięwzięć telekomunikacyjnych na terenach wiejskich	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, URT	budżet	praca ciągła
2	Opracowanie " <i>Programu Informatyzacji Obszarów Wiejskich</i> "	Rada Informatyzacji Wsi	budżet	koniec 2001
3.	Wdrożenie mechanizmu rozliczeń między operatorami telekomunikacyjnymi	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi URT, Minister właściwy ds. łączności	budżet MG, URT	koniec 2001
4.	Zapewnienie powszechnego dostępu do usług teleinformatycznych na obszarach wiejskich	Minister właściwy ds. łączności, Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi	budżet MG	koniec 2004
5.	Opracowanie pełnej koncepcji funkcjonowania programu " <i>Telecentrum</i> " oraz określenie standardów	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi	budżet	połowa 2001
6.	Wspieranie lokalnych inicjatyw służących rozwojowi społeczeństwa informacyjnego	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi	budżet	praca ciągła
7.	Wspieranie programów pilotażowych w zakresie dostępu do nowych technik	MEN, Minister właściwy ds.	budżet	praca ciągła

	przekazu, w tym do Internetu lokalnym placówkom oświatowym i kulturalnym	łączności, Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi		
8.	Budowa bazy zasobów edukacyjnych, programów szkoleniowych dla telecentrów i ich użytkowników	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, instytucje współpracujące	budżet i inne	koniec 2001
9.	Utworzenie portalu " <i>Telecentrum</i> " oraz współpracujących portali edukacyjnych i multimedialnych aplikacji programu	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, instytucje współpracujące	budżet i inne	połowa 2002
10.	Wprowadzenie telepracy jako narzędzia umożliwiającego rozwój ekonomiczny obszarów wiejskich	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, instytucje współpracujące	budżet	praca ciągła
11	Stworzenie podstaw elektronicznej giełdy towarów rolniczych	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, instytucje współpracujące	budżet	koniec 2002
12	Tworzenie " <i>Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej</i> "	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, instytucje współpracujące	fundusz Phare	praca ciągła
13	Stopniowe powoływanie telecentrów w każdej gminie wiejskiej i wiejsko-miejskiej	Pełnomocnik Rządu do Spraw Telekomunikacji na Wsi, instytucje współpracujące, Poczta Polska	budżet i inne	koniec 2005

CEL 5: ROZWÓJ RADIOFONII I TELEWIZJI CYFROWEJ

Założenia

Technologicznym fundamentem społeczeństwa informacyjnego jest proces konwergencji telekomunikacji i informatyki z radiem i telewizją. Proces ten, po cyfryzacji radia i telewizji eliminującej podstawową barierę rodzaju transmitowanych danych, szybko doprowadzi do stworzenia atrakcyjnych, uniwersalnych, masowych i ekonomicznych rozwiązań pozwalających na realizację nowego typu społeczeństwa. Niezbędne jest zatem, przy rozważaniu kształtu społeczeństwa jutra, uwzględnienie problemów cyfrowej radiofonii i telewizji.

Podstawowym zadaniem jest stworzenie dynamicznie rozwijającego się sektora usług audiowizualnych w oparciu o tradycyjne oraz nowe metody przekazu. Nowoczesne sieci szerokopasmowe powinny służyć nie tylko do przenoszenia multimedialnych danych komputerowych, ale również pakietów podstawowych, pochodzących od twórców programów radiowych i telewizyjnych, zapewniając w ten sposób rzeczywisty masowy dostęp do informacji.

W pierwszych stadiach budowania społeczeństwa informacyjnego najtańszym i najpowszechniejszym środkiem techniki jutra jest dekoder telewizji cyfrowej dołączany do istniejącego analogowego odbiornika, funkcjonującego w oparciu o tradycyjne naziemne i satelitarne systemy rozsiewcze typu „punkt-wielopunkt”. Dekoder cyfrowy nie tylko zapewnia odbiór programów radiowych i telewizyjnych, ale również w połączeniu z odbiornikiem telewizyjnym i telefoniczną linią abonencką umożliwia dostęp do Internetu oraz do nowoczesnych usług interaktywnych.

Kolejnym założeniem jest więc intensywne działanie w kierunku konwergencji mediów na wszystkich platformach technicznych. Terminal jutra w postaci multimedialnej platformy domowej poprzedzać będą formy pośrednie polegające na integracji istniejących elementów końcowych, takich jak: odbiornik radiowo-telewizyjny, komputer, telefon itp.

Przechodzenie do w pełni zaawansowanego społeczeństwa informacyjnego wymaga czasu i odpowiednich środków, przeznaczanych również na przygotowanie odbiorców do posługiwania się urządzeniami przyszłości. Duża część mieszkańców naszego kraju długo jeszcze wykorzystywać będzie radio i telewizję jako podstawowe źródło informacji i zaspokajania potrzeb kulturalnych. Szczególne obowiązki i wyzwania stoją przed radiem i telewizją publiczną, które mogą spełniać w okresie przejściowym niezwykle istotną rolę edukacyjną, dostarczając nowoczesnych i interaktywnych cyfrowych programów radiowych i telewizyjnych.

Rozwój telewizji cyfrowej w Polsce został zapoczątkowany w 1998 roku, przez nadawców emitujących programy polskojęzyczne z zagranicy drogą satelitarną, a następnie przez nadawców polskich, którzy rozpoczęli satelitarną emisję cyfrową swoich programów (rozpowszechnianych dalej naziemnie w sieciach analogowych), a także programów tworzonych specjalnie dla platform cyfrowych. Na intensywny rozwój tej formy nadawania programów wpłynęły niższe koszty emisji satelitarnej w stosunku do kosztów eksploatacji sieci należących do naziemnych stacji nadawczych, niskie opłaty za uzyskanie koncesji na nadawanie programu satelitarnego, dużo większa dostępność i pojemność kanałów satelitarnych oraz zdecydowanie większy zasięg.

Obecnie w Polsce funkcjonują trzy cyfrowe platformy satelitarne: *Cyfra+*, *Wizja TV* (10 sierpnia 2001 *Cyfra+* i *Wizja TV* podpisały umowę o połączeniu platform) oraz *Polsat2*, oferujące swym abonentom programy radiowe i telewizyjne, w tym pakiety programów własnych lub tworzonych na ich zamówienie, wyłącznie do rozpowszechniania satelitarnego. W ostatnich miesiącach operatorzy platform satelitarnych zapowiedzieli wprowadzenie nowych usług, takich jak: dostęp do sieci Internet, usługi bankowe, telesprzedaz, telewizja

płatna („pay per view”), gry itp., które będą dostępne z zastosowaniem dekodery cyfrowych oraz abonenckiej linii telefonicznej jako kanału zwrotnego.

Cele

- Obecność programów mediów publicznych na wszystkich platformach cyfrowych,
- Doprowadzenie do uruchomienia w końcu 2002 roku emisji stałej cyfrowych programów radiofonicznych i telewizyjnych,
- Stworzenie warunków do zaprzestania emisji analogowej programów radiowych i telewizyjnych w latach 2010 – 2015,
- Zapewnienie szerokiemu ogółowi społeczeństwa swobodnego dostępu do informacji i dóbr kultury za pośrednictwem cyfrowych przekazów audiowizualnych z zachowaniem zasad pluralizmu oraz różnorodności regionalnej, kulturowej, światopoglądowej i etnicznej,
- Zapewnienie warunków harmonijnego i komplementarnego rozwoju usług audiowizualnych w sieciach naziemnych, satelitarnych i kablowych,
- Zapewnienie dostępu mediów publicznych do naziemnych i satelitarnych platform cyfrowych oraz ich funkcjonowania w warunkach konwergencji i konkurencji na rynku usług cyfrowych,
- Stworzenie warunków dla sprawnie funkcjonującego rynku mediów cyfrowych, nadawców i operatorów niepublicznych oraz ochrona ich interesów przez stosowanie systemów dostępu warunkowego,
- Poprawa jakości technicznej i artystycznej przekazów audiowizualnych w Internecie,
- Stymulowanie interoperatywności urządzeń odbiorczych.

Planowane działania

- Wprowadzenie uregulowań prawnych w zakresie radiofonii i telewizji cyfrowej w systemach naziemnych, satelitarnych i kablowych,
- Tworzenie uregulowań prawnych zobowiązujących nadawców i operatorów do unifikacji sprzętu odbiorczego, z zastosowaniem systemów dostępu warunkowego przy jednoczesnym zachowaniu prawa do gry rynkowej,
- Stworzenie warunków dla rozwoju rynku mediów cyfrowych z zapewnieniem konkurencyjności, pluralizmu i różnorodności programowej,
- Opracowanie modelu funkcjonowania elektronicznych mediów cyfrowych w Polsce,
- Określenie zasad analogowo-cyfrowej emisji równoległej oraz terminu i warunków zaprzestania emisji analogowej w Polsce,
- Działania w organizacjach i na forum międzynarodowym zapewniające Polsce techniczne możliwości rozwoju radiofonii i telewizji cyfrowej, naziemnej i satelitarnej,
- Ustalenie zasad transmisji programów radiowych i telewizyjnych w Internecie,
- Stymulowanie rozszerzania zasięgu internetowych sieci szerokopasmowych,
- Działania na rzecz powstania rynku dostawców programów audiowizualnych wysokiej jakości dla potrzeb odbiorców programów z sieci rozsiewczych i za pośrednictwem Internetu.

Zadania szczegółowe

Nr	Zadanie	Jednostki realizujące / koordynujące	Źródło finansowania	Przewidywany termin realizacji
1.	Nowelizacja ustawy o radiofonii i telewizji w zakresie dotyczącym radiofonii i telewizji cyfrowej	RM, KRRiT	budżet	połowa 2001
2.	Odbycie debaty sejmowej na temat strategii rozwoju mediów cyfrowych w Polsce	Sejm KRRiT	budżet	połowa 2001
3.	Uruchomienie eksperymentalnej emisji cyfrowej programów radiowych i telewizyjnych	KRRiT URT	TP S.A. i nadawcy	połowa 2001
4.	Opracowanie narodowego programu wdrażania radiofonii i telewizji cyfrowej w Polsce	Zespół międzyresortowy	budżety zainteresowanych resortów	III kwartał 2001
5.	Opracowanie technicznych projektów sieci cyfrowych	URT KRRiT	budżet KRRiT i URT	koniec 2001
6.	Realizacja procesu koncesyjnego na naziemną telewizję cyfrową	URT KRRiT	budżet KRRiT i URT	koniec 2002
7.	Uruchomienie pierwszych sieci naziemnej telewizji cyfrowej	KRRiT URT	środki inwestycyjne operatorów i nadawców	koniec 2002

PODRĘCZNY SŁOWNIK POJĘĆ I SKRÓTÓW

Instytucje

- CERT** - Computer Emergency Response Team
CORS - Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych
CSIOZ - Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia
GDDP - Generalna Dyrekcja Dróg Publicznych
GIODO - Główny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
GUC - Główny Urząd Ceł
GUS - Główny Urząd Statystyczny
JBR NASK - Jednostka Badawczo Rozwojowa Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej
IDN - Instytut Dziedzictwa Narodowego
IŁ - Instytut Łączności
Interpol - [ang. International Criminal Police Organization] Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnych
KBN - Komitet Badań Naukowych
KGP - Komenda Główna Policji
KPP - Komenda Powiatowa Policji
KMP - Komenda Miejska Policji
KRRiT - Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji
KUP - Krajowy Urząd Pracy
MEN - Ministerstwo Edukacji Narodowej
MF - Ministerstwo Finansów
MG - Ministerstwo Gospodarki
MKiDN - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MON - Ministerstwo Obrony Narodowej
MPiPS - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
MRiRW - Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
MRRiB - Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Budownictwa
MS - Ministerstwo Sprawiedliwości
MSP - Ministerstwo Skarbu Państwa
MSWiA - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MSZ - Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MŚ - Ministerstwo Środowiska
MTiGM - Ministerstwo Transportu i Gospodarki Morskiej
MZ - Ministerstwo Zdrowia
OECD - [ang. Organisation for Economic Co-operation and Development] Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OPI - Ośrodek Przetwarzania Informacji
PAN - Polska Akademia Nauk
PARP - Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości
PFRON - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PKN - Polski Komitet Normalizacyjny
PKP S.A. - Polskie Koleje Państwowe Spółka Akcyjna
PST - Polskie Stowarzyszenie Telematyczne
PTI - Polskie Towarzystwo Informatyczne
RCSS - Rządowe Centrum Studiów Strategicznych
RM - Rada Ministrów
SRBRD - Sekretariat Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego

UE – [ang. EU; European Union] Unia Europejska
UKiE – Urząd Komitetu Integracji Europejskiej
UOKiK – Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
URT - Urząd Regulacji Telekomunikacji
UW – Urząd Wojewódzki
UZP - Urząd Zamówień Publicznych
ZUS - Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Użyte terminy i skróty

- 4. PR RTD UE** – czwarty program ramowy badawczo-rozwojowy i prezentacji UE (1994–1998), obejmuje około 120 projektów dotyczących telematyki transportu, zrealizowanych w latach 1994–2000; obecnie jest realizowany piąty program ramowy badawczo – rozwojowy na lata 1998 - 2002 , jak również Komisja Europejska opublikowała oficjalną propozycję zakresu tematycznego kolejnego - szóstego - programu ramowego badań naukowych Unii Europejskiej na lata 2002-2006
- ALERT** – specjalistyczny wewnętrzny system analizy kryminalnej
- Analyst's Notebook** – oprogramowanie stanowiące podsystem systemu ALERT; jest to zestaw programów komputerowych mających za zadanie zapewnienie pomocy analitykom przy tworzeniu graficznej informacji prezentacji
- audiokonferencja** - system dyskusyjny składający się z zespołu połączonych paneli mikrofonowo - głośnikowych, w które wyposażeni są wszyscy uczestnicy dyskusji; szczególną rolę pełni wyróżniony panel przewodniczącego umożliwiający sterowanie porządkiem dyskusji
- bankowość internetowa** – [ang. internet banking] – system udostępnienia wszystkich usług i informacji instytucji finansowych w Internecie; usługi finansowe mogą być dostępne przez zwykłą przeglądarkę WWW, a także przez inne elektroniczne kanały jak WAP, SMS i e-mail, IVR, Call Center, kioski transakcyjne
- B2C** – [business to customer] – usługa świadczona przez podmiot gospodarczy indywidualnemu odbiorcy, na odległość, za pomocą środków elektronicznych
- CD-ROM** – [ang. CD-ROM, Compact Disk – Read Only Memory] – cyfrowy nośnik informacji w formie płyty kompaktowej o pojemności ok. 650 MB
- cyfryzacja pętli abonenckiej** – [ang. digitalization] – wprowadzanie technik transmisji sygnałów cyfrowych w łączach abonenckich zmierzające do ujednoczenia i integracji sieci telekomunikacyjnych; budowana w ten sposób sieć zapewnia abonentom transmisję wszelkiego typu informacji wyłącznie w postaci cyfrowej, bez występowania odcinków analogowych; cyfryzacja pętli abonenckiej wprowadza znaczną poprawę jakości świadczonych usług (eliminację przesłuchów, redukcję szumów, zakłóceń i zniekształceń)
- domena internetowa** – [ang. Internet domain] – domena komunikacyjna będąca elementem architektury sieci Internet, jest słownym zapisem internetowego adresu komputera; internetowa przestrzeń nazw domen jest podzielona zarówno pod względem instytucjonalnym, jak i ze względu na położenie geograficzne
- Domy Polskie** – organizowane w środowiskach polonijnych za granicą ośrodki spotkań, których celem jest krzewienie kultury polskiej i zapewnienie kontaktów Polonii z krajem, Domy Polskie działają pod patronatem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”
- DVD** – [ang. Digital Versatile Disc] – rodzaj nośnika danych o wymiarach płyty kompaktowej, ale o większych możliwościach, wykorzystywany zarówno do przechowywania danych jak i filmów, maksymalna pojemność to około 17 GB
- eContent** - program będący częścią inicjatywy *eEurope 2002 – An Information Society for All*, jego celem jest popieranie i stymulowanie korzystania z zasobów cyfrowych oraz promowanie różnorodności językowej i kulturowej w sieci, inicjatywa ta skupia się na

polepszeniu jakości informacji w sieci Internet oraz rozpowszechnianiu tych treści w wielokulturowym i wielojęzycznym środowisku

edukacja informacyjna - edukacja z zakresu wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych

edukacja ustawiczna - [ang. permanent education] - stałe odnawianie i doskonalenie kwalifikacji ogólnych i zawodowych; współczesny model edukacji, zgodnie z którym kształcenie nie ogranicza się do okresu nauki w szkole, lecz trwa, w różnych formach, przez całe życie człowieka; [ang. lifelong learning] - 3L - tłumaczone jako „kształcenie przez całe życie”, oznacza doskonalenie zawodowe, przekwalifikowanie i reedukację; [ang. continuing education] - obejmuje edukację dorosłych łącznie z doskonaleniem zawodowym

EEJ-net - [ang. European Extra-Judicial Network] - system, którego celem jest rozstrzygnięcie sporów w ich wczesnej fazie bez ingerencji systemu sądowego

eEurope - pełna nazwa: *eEurope 2002 - An Information Society for All* - [eEurope 2002 - Społeczeństwo Informacyjne dla Wszystkich] - inicjatywa Komisji Europejskiej i państw członkowskich której celem jest modernizacja i umocnienie europejskiej gospodarki informacyjnej w krajach Unii Europejskiej

eEurope+ - inicjatywa krajów kandydujących do Unii Europejskiej, wzorowana na eEurope, mająca na celu rzeczywistą integrację ze strukturami unijnymi i rozwój gospodarczy państw kandydujących

elektroniczne instrumenty płatnicze - instrumenty pieniądza elektronicznego oraz inne instrumenty umożliwiające ich posiadaczowi dostęp do środków pieniężnych na odległość oraz dokonywanie operacji przy użyciu elektronicznych nośników informacji

emisja rozsiewcza - patrz system rozsiewczy

ERTICO - znana w Europie organizacja międzynarodowa, z siedzibą w Brukseli, zajmująca się od wielu lat promowaniem rozwoju telematyki, szczególnie w Europie, skupiająca przedstawicieli z około 80 organizacji i instytucji z całej Europy

EURES - [ang. European Employment Services] - Europejskie Służby Zatrudnienia, sieć, której celem jest pośrednictwo zawodowe w państwach Unii Europejskiej

FTP - [ang. File Transfer Protocol] - działający na zasadzie klient-serwer protokół umożliwiający przesyłanie plików przez Internet; FTP jest najpopularniejszą metodą kopiowania plików z odległego komputera do lokalnego lub odwrotnie

Gb/s - [ang. Gigabit per second] - Gigabity na sekundę, miara przepustowości łącza

GEANT - program, który przewiduje powstanie europejskiej sieci multigigabitowej, następcy sieci TEN-155; udział w jej rozwijaniu bierze krajowa akademicka sieć szerokopasmowa POL-34

gospodarka elektroniczna - [ang. e-economy] - produkcja, reklama, sprzedaż i dystrybucja produktów poprzez sieci teleinformatyczne

gospodarka oparta na wiedzy - [ang. knowledge-based economy] - gospodarka, w której wiedza jest głównym czynnikiem produktywności i wzrostu gospodarczego (przed pracą i kapitałem, surowcami i energią); zasadniczą rolę w gospodarce opartej na wiedzy odgrywa informacja, edukacja i technologie, w szczególności technologie informacyjne i komunikacyjne.

GPRS - [ang. General Packet Radio Service] - rozwinięcie systemu komunikacji GSM, które umożliwia bezprzewodową transmisję danych z wykorzystaniem protokołu IP oraz przesyłanie plików i korzystanie z sieci Internet za pośrednictwem telefonu komórkowego

GPS - [ang. Global Positioning System] - system pozycjonowania globalnego; satelitarny system do identyfikacji położenia obiektów na kuli ziemskiej

GSM - [ang. Global System for Mobile Telecommunication] - Globalny System dla Komunikacji Ruchomej; cyfrowy system radiotelefonii używany przez operatorów telefonii komórkowej; wykorzystuje pasma 900 MHz i 1800 MHz

- GSM-R** – [ang. GSM – Railway] wersja GSM, radiowy system łączności dla potrzeb kolei
- handel elektroniczny** – [ang. e-commerce] - zawieranie transakcji handlowych za pośrednictwem sieci teleinformatycznych, połączone z dokonywaniem płatności za towary i usługi, z pominięciem bezpośredniego kontaktu między stronami
- ICT** – [ang. Information and Communication Technologies] – technologie informacyjne i komunikacyjne
- IDA** – [ang. Interchange of Data between Administrations] – ogólnoeuropejska sieć telematyczna dla administracji
- informatyka** – [ang. computer science, informatics] – obejmuje: 1) dyscyplinę naukową i gałąź wiedzy, dotyczące przetwarzania informacji przy użyciu środków technicznych (komputerów), 2) dziedzinę działalności gospodarczej związanej z produkcją komputerów i ich oprogramowania, budową systemów informatycznych i ich zastosowaniami w gospodarce. W perspektywie informatyka obejmować będzie sterowanie procesami technologicznymi, transportowymi etc.
- informatyzacja** - zastosowanie systemów informatycznych w gospodarce
- infrastruktura telekomunikacyjna** – podstawowe urządzenia i instytucje, niezbędne do świadczenia usług w zakresie telekomunikacji
- inteligentne karty** - patrz karta mikroprocesorowa
- inteligentne systemy wspomagania transportu** – patrz ITS
- Internet** – informatyczna globalna sieć komputerowa oparta na protokole komunikacyjnym TCP/IP [ang. Transfer Control Protocol/Internet Protocol] – największa sieć komputerowa na świecie, złożona z tysięcy mniejszych sieci, łączy ośrodki akademickie, instytucje edukacyjne i rządowe, laboratoria badawcze, organizacje, itp.
- intranet** – [ang. intranet] – wewnętrzna, wydzielona sieć przedsiębiorstwa oparta na rozwiązaniach stosowanych w Internecie: tych samych standardach, protokołach i programach
- IP** – [ang. Internet Protocol] – protokół komunikacyjny, na którym opiera się wymiana danych w sieci Internet.
- ISA** – [ang. Intelligent Speed Adaptation] – inteligentny ogranicznik prędkości; system informujący kierowcę o przekroczeniu prędkości dopuszczalnej na danym obszarze, doradzający mu ograniczenie prędkości, a nawet posiadający możliwość aktywnego wpływać na prędkość pojazdu
- ISDN** – [ang. Integrated Services Digital Network] – Sieć Cyfrowa z Integracją Usług; zintegrowana telekomunikacyjna sieć cyfrowa, w której wykorzystuje się te same centrale i łączy do świadczenia różnych usług telekomunikacyjnych; może współpracować z innymi sieciami użytku publicznego
- ISO** – [ang. The International Organization for Standardization] – Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna; założona w 1947 r., z siedzibą w Genewie; skupia krajowe organizacje normalizacyjne (w tym Polski Komitet Normalizacyjny); zajmuje się opracowywaniem norm międzynarodowych ISO; ułatwia międzynarodową wymianę dóbr i usług oraz współpracę naukową, techniczną, ekonomiczną
- ITS** – [ang. Intelligent Transport Systems] – Inteligentne Systemy Transportowe; systemy wspomagające transport poprzez liczne zastosowanie zaawansowanych technologii informacyjnych i komunikacyjnych celem podniesienia jego efektywności; technologie te służą najczęściej do zdalnego zbierania, przetwarzania, przechowywania i przesyłania danych głównie poprzez urządzenia zainstalowane w pojazdach lub w otoczeniu drogi
- JHLC** – [ang. the Joint High Level Committee] – Połączony Komitet Wysokiego Szczebla, który został utworzony przez Komisję Europejską w marcu 1998 roku: komitet jest ciałem doradczym Komisji składającym się z wysokich rangą przedstawicieli administracji krajów Europy Środkowej i Wschodniej zajmujący się problematyką społeczeństwa informacyjnego

KAREN – [ang. Keystone Architecture Required for European Network] – jeden z projektów czwartego programu ramowego badawczo-rozwojowego i prezentacji UE; program przedstawia architekturę inteligentnych systemów transportowych dla potrzeb rozwoju ITS w Europie

karta mikroprocesorowa – [ang. smart card] – uniwersalny nośnik danych wzbogacony o bardzo rozbudowaną strukturę zabezpieczeń; umieszczony bezpośrednio na karcie koprocesor kryptograficzny pozwala wykonywać krytyczne operacje (na przykład podpis cyfrowy); podstawowe zastosowania kart to: ochrona procesu logowania użytkowników, kontrola dostępu, zapewnienie niezaprzeczalności (podpis cyfrowy), systemy lojalnościowe, systemy kart płatniczych, systemy wykorzystujące limitowany dostęp do usług i informacji; w chwili obecnej coraz więcej produktów oferuje bezpośredni styk do kart (Windows 2000, przeglądarki WWW), inne mogą zostać łatwo przystosowane

komunikacja multimedialna – [ang. multimedia communication] – komunikacja przy pomocy wszystkich lub kilku z poniższych środków: tekstu pisanego, głosu, obrazu statycznego, obrazu ruchomego

koncepcja wspólnego europejskiego nieba – [ang. The Single European Sky] – koncepcja wspólnego zarządzania ruchem lotniczym na terenie całej Europy; jest jednym z elementów Planu Działania *eEurope – Intelligent Transport Systems*

lokalna pętla abonencka – [ang. local loop] – obwód pomiędzy siedzibą abonenta a lokalną centralą operatora telekomunikacyjnego lub podobnym urządzeniem w lokalnej sieci dostępowej; wolny dostęp do pętli lokalnej, czyli tzw. **unbundling**, zapewnia operatorowi telekomunikacyjnemu pełną kontrolę nad pętlą i świadczenie usług takich jak połączenia telefoniczne czy szybka transmisja danych; w innej formie natomiast umożliwia podział tych usług między dwóch operatorów, nowego i dotychczas działającego na danym terenie

łącze dzierżawione – [ang. leased line] – najczęściej jest to jednoparowy przewód miedziany łączący siedzibę klienta i siedzibę lub oddział dostawcy usług internetowych [ang. Internet Service Provider]. Łącze to może składać się z wielu części międzycentralowych operatora połączonych na stałe i nie może być wykorzystywane przez innego klienta do innych celów; klient płaci jedynie abonament za dostęp i dzierżawę łącza – koszt jest niezależny od czasu korzystania z łącza i od ilości przesyłanych danych

m-commerce – [mobile commerce] – jest to segment rynku nowej gospodarki, oferuje przełamanie ostatecznej bariery dostępu do klienta, do jego korzystania wymagane jest wyłącznie posiadanie telefonu komórkowego, palmtopa lub połączenia obu. Zmienia to wiele zarówno po stronie dostawcy jak i konsumenta

mediateka - przedmiotowa pracownia multimedialna

miejska sieć komputerowa – [ang. Metropolitan Area Network, MAN] – sieć komputerowa łącząca sieci lokalne LAN na obszarze miasta; oparta jest zazwyczaj o łącze o dużej przepustowości, do którego podłączani są klienci, sieci miejskie tworzą sieć o zasięgu krajowym – WAN

modem – [ang. MOdulation DEModulation] – urządzenie elektroniczne złożone z modulatora i demodulatora, przekształcające dane cyfrowe na sygnały analogowe i sygnały analogowe na dane cyfrowe; umożliwia przesyłanie danych komputerowych za pośrednictwem sieci telefonicznych

multipleks – kombinacja kilku programów telewizyjnych oraz różnych usług dodatkowych przesyłanych w jednym kanale telewizyjnym. Programy i usługi dodatkowe (np. elektroniczny informator o programach tzw. EPG – *Electronic Programme Guide*) mają postać opatrzonej identyfikacją, przesyłanych sekwencyjnie pakietów wydzielanych z całego przesyłanego strumienia danych i dekodowanych

- narodowa architektura ITS** – opracowana w danym kraju wzorcowa architektura Inteligentnych Systemów Transportowych; różni się m.in. architekturą funkcjonalną (funkcje, jakie spełnia system ITS i powiązania pomiędzy nimi), architekturą fizyczną, architekturą telekomunikacyjną, itd. – jej tworzenie poprzedza analiza potrzeb użytkowników, następnie określenie funkcji, które ma spełniać; system ten pozwala zachować interoperacyjność pracy różnych podsystemów funkcjonalnych ITS w danym kraju
- numer dostępowy** – [ang. access number] – numer telefoniczny umożliwiający dostęp do Internetu poprzez modem po cenie rozmowy lokalnej; powszechny numer dostępowy wprowadzony przez Telekomunikację Polską S.A. to (020) 2122
- numer IP** – [ang. identification point] – unikalny numer określający położenie komputera w sieci
- operator multipleksu** – [ang. multiplex provider lub multiplex operator] – nadawca posiadający koncesję na wykorzystywanie kanału, odbiera programy/usługi od indywidualnych nadawców, łączy je w zmultipleksowany strumień bitów i przesyła różnymi systemami przesyłowymi (naziemnym, satelitarnym, kablowym) do odbiorców
- Partnerstwo Publiczno–Prywatne** – wspólna realizacja projektów inwestycyjnych, w której wykorzystywane są środki finansowe publiczne i prywatne
- pay-per-view** – nazwa pochodzi od systemu płatnej telewizji, jaka powstała w Stanach Zjednoczonych; obecnie termin ten oznacza udostępnianie programów telewizyjnych za opłatą
- PEAR** – Poczta Elektroniczna Administracji Rządowej
- Phare** – [ang. Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy] – program pomocy finansowej Unii Europejskiej dla krajów Europy Środkowo–Wschodniej, którego zasady uregulowane zostały w układach stowarzyszeniowych zawartych pomiędzy poszczególnymi państwami Europy środkowo–wschodniej oraz Wspólnotami Europejskimi
- platforma cyfrowa** – [ang. digital platform] – nowa forma przesyłania programów telewizyjnych gdzie obraz i dźwięk są poddawane obróbce elektronicznej i zamieniane na zapis cyfrowy; informacja o sygnale telewizyjnym przesyłana jest za pośrednictwem cyfrowego systemu transmisyjnego (naziemnego, satelitarnego, kablowego) w zakodowanej postaci strumienia bitów
- podpis elektroniczny** – [ang. digital signature] – dane w formie elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone lub logicznie z nimi powiązane, umożliwiają identyfikację osoby fizycznej składającej podpis oraz upewnienia się, co do integralności dokumentu (czyli, że po podpisaniu i wysłaniu przez nadawcę nie został przez nikogo zmodyfikowany przed dotarciem do adresata)
- POL-34** – Krajowa Szerokopasmowa Sieć Naukowa ATM, która łączy akademickich operatorów sieci MAN (obecnie 22), utworzona w porozumieniu z Tel-Energo
- POLWAN** – cyfrowa sieć regionalna; ogólnopolski policyjny system teleinformatyczny łączący wszystkie miasta wojewódzkie
- POMOST** – system informatyczny, którego zadaniem jest wspomaganie działalności Systemu Pomocy Społecznej w realizacji ustawowych zadań – gromadzi i przetwarza informacje o działaniach podejmowanych na wszystkich poziomach organizacyjnych SPS w celu właściwego planowania i realizacji polityki społecznej państwa
- portal** – wielotematyczny serwis internetowy; poprzez portal użytkownicy sieci mają dostęp do najnowszych informacji z różnych dziedzin i mechanizmu wyszukiwania zasobów w Internecie
- przepustowość** – [ang. channel capacity] – maksymalna liczba bitów, które mogą być przesyłane połączeniem sieciowym w jednostce czasu, mierzona w bitach na sekundę

(b/s, Kb/s, Mb/s i Gb/s) i wynosząca od kilkudziesięciu Kb/s przy użyciu modemu do Gb/s na sekundę (sieci ATM w oparciu o światłowody)

przestępstwa elektroniczne – [ang. cyber-crime] – czyn zabroniony przez prawo karne, którego ściganie wymaga od powołanych do tego organów uzyskania dostępu do informacji przechowywanych w systemach komputerowych lub przesyłanych sieciami teleinformatycznymi; projekt Konwencji Rady Europy dotyczący przestępstw w sieciach komputerowych (Draft Convention on Cyber-crime) rozróżnia cztery rodzaje przestępstw: (1) przeciwko poufności, integralności i dostępności danych i systemów komputerowych, (2) związane z użyciem komputera, (3) związane z rozpowszechnianiem nielegalnych treści, oraz (4) przeciwko własności intelektualnej

radiodostęp – [ang. radio access] – połączenie radiowe oferowane klientom, którzy chcą połączyć rozproszone sieci komputerowe odległych biur własnych lub współpracujących firm, a także wszędzie tam, gdzie niemożliwe jest połączenie kablowe, w tym także do Internetu

RDS/TMC – [ang. Radio Data System – Traffic Message Channel] – kanał cyfrowy radiowej transmisji komunikatów do kierowców

rozliczenia międzyoperatorskie – rozliczenia z tytułu wzajemnego korzystania z sieci telekomunikacyjnych przez operatorów

RUM – Rejestr Usług Medycznych

ruter – [ang. router] – komputer łączący sieci, specjalnie wyznaczony do wytyczania tras pakietów na podstawie przechowywanej tablicy wyboru tras [ang. routing table] informującej o możliwych połączeniach z sąsiednimi sieciami; urządzenie znajdujące następny optymalny węzeł sieci, do którego zostanie przekazany pakiet na swojej drodze do miejsca przeznaczenia; łączy daną sieć z jedną lub wieloma innymi, najczęściej rozległymi sieciami WAN (w szczególności: z Internetem)

Schengen Information System – [inaczej NSIS – National Schengen Information System] – Węzeł Informacyjny Schengen, system utworzony dla zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego po zniesieniu kontroli na granicach w krajach Unii Europejskiej; dane rejestrowane w SIS dotyczą m. in. osób i rzeczy; na ich podstawie będzie można dokonać selekcji osób pod względem ewentualnego zagrożenia dla bezpieczeństwa lub otrzymać policyjne wskazówki w celu prowadzenia niejawnego nadzoru; jak do tej pory NSIS służy jako narzędzie w walce z tzw. nielegalną imigracją i skuteczniejszemu przeprowadzaniu akcji deportacyjnych

sieć amatorska – [ang. amateur network] – niekomercyjna sieć lokalna, łącząca zainteresowane osoby i wykorzystywana dla ich własnych potrzeb

sieć lokalna – LAN [ang. Local Area Network] – sieć, na którą składa się grupa komputerów i urządzeń peryferyjnych rozmieszczonych w niewielkiej odległości od siebie, np. na tym samym piętrze lub w jednym budynku; umożliwia użytkownikom wszystkich stanowisk roboczych wspólny dostęp do danych oraz podłączonych urządzeń; przepustowość sieci lokalnych sięga 100 Mb/s

sieć szkieletowa – [ang. backbone network] sieć głównych połączeń intersieci, sieć ruterów; w skali kraju sieć szkieletowa może być siecią rozległą, w instytucji – lokalną

sieć telematyczna – [ang. telematics network] – szeroki system komunikowania danych, zawierający nie tylko fizyczną infrastrukturę i połączenia ale także usługi i zastosowania, które wprowadzone są do tej infrastruktury, ułatwiając wymianę informacji elektronicznych pomiędzy organizacjami i osobami prywatnymi

SIP – System Informatyzacji Prokuratur

SMS – [ang. Short Message System] – usługa pozwalająca na wysyłanie i odbieranie krótkich wiadomości tekstowych

społeczeństwo informacyjne – [ang. Information society] – nowy system społeczeństwa kształtujący się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie zarządzanie informacją, jej jakość, szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami

konkurencyjności zarówno w przemyśle, jak i w usługach, a stopień rozwoju wymaga stosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania, przekazywania i użytkowania informacji

społeczeństwo oparte na wiedzy – [ang. knowledge-based society] - patrz społeczeństwo informacyjne

system dostępu warunkowego – [ang. conditional access system] – wszelkie środki techniczne lub rozwiązania pozwalające na dostęp do usług podlegający uprzedniej indywidualnej autoryzacji

system rozsiewczy – system łączności jednokierunkowej między jednym punktem nadawczym, a większą liczbą punktów odbiorczych, służący do rozpowszechniania wiadomości

System Wspomagania Dowodzenia – integruje wszystkie systemy łączności z systemami informatycznymi, umożliwia sprawne i proste komunikowanie się z patrolami, lokalizowanie ich pozycji w terenie z odwzorowaniem na mapie cyfrowej, przyjmowanie i rejestrację zgłoszeń o zdarzeniach oraz monitorowanie newralgicznych punktów miasta za pomocą systemu kamer

tachograf elektroniczny – [ang. electronic tachograph] – urządzenie elektroniczne w pojeździe, najczęściej towarowym, które rejestruje dane dotyczące: aktualnego położenia pojazdu, stanu technicznego poszczególnych urządzeń w pojeździe, liczbę przejechanych kilometrów, etc.; urządzenie ma być obowiązkowo wprowadzone od 2003 r. we wszystkich pojazdach drogowych (transport towarów) w krajach unijnych i prawdopodobnie później w krajach akcesyjnych

telecentrum - [ang. telecentre] – powszechnie dostępna wielofunkcyjna placówka teleinformacyjna, z pracownią multimedialną wyposażona w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu

telefonía komórkowa – odmiana mikrofalowej łączności radiowej, wykorzystująca podział obszaru działania na komórki, z których każda zawiera przekaźnik radiowy niewielkiej mocy obsługujący jedynie użytkowników w swoim zasięgu – mimo ograniczonego pasma wykorzystywanych częstotliwości umożliwia to pomnożenie liczby jednocześnie prowadzonych rozmów przez liczbę komórek

telefonía satelitarna – system realizacji połączeń telefonicznych, wykorzystujący łączność satelitarną; niezależny od czynników atmosferycznych i stanu naziemnej infrastruktury telekomunikacyjnej, przez co gwarantuje dużą szybkość oraz niezawodność przesyłania wiadomości, informacji i połączeń telefonicznych z każdego i do każdego miejsca na świecie

telekonferencja – [ang. teleconference] – usługa telekomunikacyjna polegająca na wykorzystaniu urządzeń telekomunikacyjnych do prowadzenia rozmowy (konferencji) między co najmniej 3 rozmówcami znajdującymi się w 2 lub więcej miejscach

telematyka – [ang. telematics] – dział telekomunikacji zajmujący się zagadnieniami związanymi z przekazywaniem wiadomości w postaci statycznego obrazu (tekstu alfanumerycznego, znaków graficznych, fotografii i innych); usługi telematyczne: poczta elektroniczna, teletekst, telefaks, wideotekst

telemedycyna – [ang. telemedicine] – dziedzina wykorzystująca usługi telematyczne do przesyłania danych medycznych i obrazów do centrów konsultacyjnych w celu uzyskania porady (m.in. przy wykonywaniu zabiegów chirurgicznych) oraz szkolenia personelu medycznego

telepraca – [ang. telework] – system organizacji pracy wykonywanej na odległość przy użyciu technologii informacyjnych zapewniających łączność pracownika z pracodawcą

telewizja interaktywna – telewizja, która umożliwi tworzenie programu "na żądanie" - będzie układał sam użytkownik, wybierając np. z archiwum taśm wideo stacji nadawczej.

- TEN-155** – [ang. Trans-European Network] – sieć szkieletowa o przepustowości 155 Mb/s łącząca europejskie ośrodki badawcze
- TETRA** – [ang. TERrestrial TRunked Radio] – cyfrowy standard łączności radiowej opracowany przez Europejski Instytut Norm Telekomunikacyjnych (ETSI) w ramach działalności Unii Europejskiej, zapewnia służbom bezpieczeństwa publicznego: szyfrowanie, łączność grupową, doskonałą jakość głosu, przesyłanie danych i dynamiczne przegrupowywanie
- TINA** – [ang. Transport Infrastructure Needs Assessment] – wybrane drogi krajowe (kołowe i kolejowe) w krajach akcesyjnych do Unii Europejskiej, w tym w Polsce, które mają się stać integralną częścią transeuropejskiej sieci dróg w zjednoczonej Europie
- UKSP** – Uniwersalne Komputerowe Stanowiska Pracy - zmodyfikowane komputery PC z podniesionym poziomem bezpieczeństwa w tym ze sprzętową autoryzacją użytkownika
- UMTS** – [ang. Universal Mobile Telecommunications System] – system bezprzewodowej telefonii trzeciej generacji (tzw. 3G), rozwijany na bazie GSM i oferujący transmisję danych do 2 Mb/s, wykorzystujący spektrum w obrębie pasm 1900–1980 MHz, 2100–2025 MHz, 2110–2170 MHz
- usługi powszechne** – [ang. universal service] – usługi telefoniczne (z wyłączeniem usług dostępu do sieci), usługi faksowe oraz usługi transmisji danych w paśmie fonicznym świadczone przez operatorów publicznych, za pomocą modemów, w stacjonarnych publicznych sieciach telefonicznych
- usługi telekomunikacyjne** – [ang. telecommunication services] – usługi polegające na transmisji lub kierowaniu sygnałów w sieciach telekomunikacyjnych za pomocą przewodów, fal radiowych bądź optycznych lub innych środków wykorzystujących energię elektromagnetyczną
- VMS** – [ang. Variable Message Sign] – tablice o zmiennej treści ustawione zazwyczaj na poboczu drogi lub umieszczone nad drogą, na których wyświetla się komunikaty dla kierowców, najczęściej są one połączone z systemem zarządzania (sterowania) ruchem
- WAN** – [ang. Wide Area Network] – sieć teleinformatyczna pokrywająca duży geograficznie obszar: region lub państwo; sieć rozległa łącząca sieci lokalne LAN i miejskie MAN, składają się na nią komputery znajdujące się w dużych odległościach od siebie, na większym geograficznie obszarze (np. kraju, regionu); połączenia w obrębie WAN angażują zwykle publiczną sieć telekomunikacyjną
- WAP** – [ang. Wireless Application Protocol] – protokół komunikacji bezprzewodowej, międzynarodowy standard dostarczania komunikatów internetowych oraz świadczenia zaawansowanych usług telefonicznych poprzez telefony komórkowe, pagery oraz inne terminale cyfrowe
- wideokonferencja** - [ang. videoconference] – audiowizualne połączenie telekomunikacyjne, umożliwiające jednoczesne przekazywanie w czasie rzeczywistym głosu i ruchomych obrazów pomiędzy grupami użytkowników znajdującymi się w różnych lokalizacjach, pozwala nie tylko słyszeć, ale również widzieć rozmówcę; do przeprowadzenia wideokonferencji niezbędne jest specjalne zakończenie łącza telekomunikacyjnego nazywane wideoterminalem
- wielofunkcyjne karty mikroprocesorowe** - patrz karta mikroprocesorowa
- WLL** – [Wireless Local Loop – bezprzewodowa sieć abonencka] – radiowa sieć dostępowa (stała szerokopasmowa sieć bezprzewodowa), umożliwiająca stałe szybkie połączenie z Internetem (64kbps - 2Mbps); WLL działa 24 godziny na dobę, podobnie jak łącze dzierżawione, ale koszty połączenia są niższe
- WWW** – [ang. World Wide Web] – strona WWW, witryna internetowa; dokument hipertekstowy opracowany w języku programowania HTML, udostępniony na widok publiczny w sieci Internet w celach informacyjnych, handlowych, propagandowych, itp.

zarządzanie wiedzą – [ang. knowledge management] – system zdobywania, analizowania i wykorzystywania wiedzy w celu podejmowania szybszych, mądrzejszych i lepszych decyzji

zdalna edukacja – sposób organizacji edukacji na odległość realizowany za pomocą technik społeczeństwa informacyjnego

ZSI – Zintegrowane Systemy Informatyczne

Bibliografia

Wyszczególnienie polskich i międzynarodowych podstaw prawnych dotyczących społeczeństwa informacyjnego

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.
- Ustawa z dnia 21 lipca 2000 r. *Prawo Telekomunikacyjne*, Dz. U. z 2000 r., Nr 73, poz. 852.
- Ustawa z dnia 23 listopada 1990 r. *o łączności*, Dz. U. z 1995 r. Nr 117, poz. 564.
- Uchwała Komitetu Elektroniki i Telekomunikacji PAN odnośnie strategii badawczej telekomunikacji i technik informacyjnych w Polsce na prognozę społeczeństwa informacyjnego*, Warszawa 26 czerwca 1997 r.
- Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*, Dokument programowy przyjęty przez Radę Ministrów na posiedzeniu 28 listopada 2000.
- Biała księga*, Komitet Badań Naukowych, Warszawa kwiecień 1996 r.
- Polska 2025 - Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju - dokument przyjęty przez Rząd 26 lipca 2000 r.*
- Sprawozdanie Międzyresortowego Zespołu do spraw handlu metodami elektronicznymi – Analiza obowiązującego stanu prawnego z punktu widzenia możliwości wykorzystania istniejących regulacji prawnych w transakcjach zawieranych metodami elektronicznymi oraz proponowane kierunki rozwiązań prawnych*, dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 lipca 2000 r.
- eEurope+ - A Co-operative Effort to Implement the Information Society in Europe*, (*eEuropa+*. *Wspólne działania na rzecz wdrożenia Społeczeństwa Informacyjnego w Europie - Plan Działań sporządzony przez kraje kandydujące przy wsparciu Komisji Europejskiej*), czerwiec 2001
- eEurope - An Information Society for All*, COM(99)687 final.
- Implementation of the Action Plan*
- eEurope 2002 - An Information Society for All - Draft Action Plan prepared by the European Commission for the European Council in Feira - 19-20 June 2000*, COM(2000)0330 final
- eEurope - An Information Society for All - Progress report for the Special European Council on Employment, Economic reforms and social cohesion towards a Europe based on innovation and knowledge Lisbon, 23 and 24 March 2000*, COM(2000)0130 final
- The eEurope2002 Update. Prepared by the European Commission for the European Council in Nice, 7th and 8th December 2000*
- Progress on eEurope Actions. Staff Paper*. COM(2000)738.
- Europe's Way to the Information Society. An Action Plan*
- Europe's rolling action plan for information society*
- White Paper on growth, competitiveness, and employment - The challenges and ways forward into the 21st century*
- European Initiative in Electronic Commerce*
- A Framework for Global Electronic Commerce*, Waszyngton 1 lipca 1997 r
- Third EU-CEEC Information Society Forum, Brussels, October 9-10, 1997: Chairman's Conclusion*
- Green paper on the convergence of the telecommunications, media and information technology sectors, and the implications for regulation. Towards an Information Society approach*. COM(97) 623 final, 12.03.1997.
- Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - The Convergence of the*

Telecommunications, Media and Information Technology Sectors, and the Implications for Regulation - Results of the Public Consultation on the Green Paper, COM(99)0108 final.

Europe and the global Information Society, Recommendations of the Bangemann Group to the European Council, 26 May 1994.

Konferencja Ministerialna Global Information Networks - Realizing the Potential, Bonn 6-8 lipca 1997 r.

Literatura

Strategia rozwoju informatyki w Polsce. - Stan, zalecenia, perspektywy Raport Kongresowy, Poznań - Warszawa 1995 r., 1999 r.,

Barta Janusz, Markiewicz Ryszard, *Internet a prawo*, Kraków 1998.

Bartczak Kazimierz, *Telematyka transportu*, Problemy ekonomiki transportu, nr 1/2001, Ośrodek Badawczy Ekonomiki Transportu, Warszawa 2001

CH. Bellamy, J. A. Taylor, *Governing in the Information Age*, Oxford 1998 r.

Informacja o podstawowych problemach radiofonii i telewizji, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Warszawa 2001.

Internet w Polsce - technologie i rynek. Raport monograficzny Instytutu Technik Telekomunikacyjnych i Informatycznych, praca zbiorowa pod redakcją prof. Czesława Jędrzejka, Poznań 2000.

Ku Społeczeństwu Informacyjnemu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (CEE): 30 pomysłów na europejskie inicjatywy, plan działań: i inne

Kondrat Marek, *Handel elektroniczny - regulacje europejskie*, <http://www.kondrat.pl/inne/index.php?id=27>

Larry Caffrey, *Information Sharing Between & Within Governments*, 1999 r.,

Lista aktualnych problemów polskiego Internetu, Polska Społeczność Internetu, grudzień 1994 r.

Polacy i komputery, Wynik badań CBOS, Warszawa, kwiecień 1997 r.,

Polska w drodze do Społeczeństwa Informacyjnego, Materiały I Konferencji Okrągłego Stołu Warszawa 2000

Polska w drodze do Społeczeństwa Informacyjnego, Materiały II Konferencji Okrągłego Stołu Warszawa 2001

Prawo i przestępstwa teleinformatyczne, Ekspertyza Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2001.

Program rozwoju infrastruktury informatycznej dla polskich środowisk naukowych, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 15 marca 1995 r.

Propozycja strategii rozwoju informatyki i jej zastosowań w Rzeczypospolitej Polskiej, Polskie Towarzystwo Informatyczne, Warszawa 1991 r.

Skubisz Ryszard, *Internet 2000: prawo - ekonomia - kultura*, Lublin 2000.

Smółka Bogdan, *Courseware For Training Of Trainers And Users On The Special Applications Of Internet-Based Services In The Fields Of Cultural Education, Chapter 6, Overview Of The Compression Techniques For Creating Digital Archives*, UNESCO 2000

Smółka Bogdan, Wojciechowski Konrad, Zajączkowski Grzegorz, *From Gutenberg to Internet - Printed Documents on the WEB*, Proceedings of the Electronic Imaging and the Visual Arts Conference, EVA 2000, Edinburgh

Społeczeństwo informacyjne w Polsce, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Warszawa lipiec 1996 r.

Stan informatyki polskiej jako dyscypliny naukowej, Komitet Informatyki Państwowej Akademii Nauk, Warszawa 1995 r.

Telekomunikacja u progu XXI wieku,

<http://www.promail.pl/~cytrwww/Enigma/telekomu.htm>

Ura Elżbieta, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, Warszawa 2001.

www.europe.eu.int/comm/information_society/eeurope

Zasępa Tadeusz (red.) *Internet. Fenomen Społeczeństwa Informacyjnego*, Częstochowa 2001.

